בסיעתא דשמיא

שיעורים בפרשת השבוע

שנאמרו בבית המדרש "בית יהושע"
רחוב מנחת יצחק 2
עיה"ק ירושלים תובב"א

ע"י הרה"ג

ר' **מנשה ישראל רייזמאן** שליט"א

פרשת שלח
(בהו"ל בהעלותך)

תשפ"ג

ניתן לשמוע בקו ישיר: 03-6171105
www.kolhalashon.com

- גליון מס' 644 -

האזנה מהירה לשיעורים

מתקשרים לקול הלשון במספרים הרגילים והישירים,
מקישים מיד כוכבית סולמית #*
ואחריו את מספר השיעור ולסיום סולמית #.
מס' השיעור מופיע ליד תאריך השיעור.

© כל הזכויות שמורות לקול הלשון

תוכן עניינים
פרשת שלח

ערש"ק פרשת בהעלותך תשפ"ג
(מס' שיעור 35364517)....ד

מַעֲלָה היתה לפני המְנוֹרָה - אחר מיטת רה"י רבינו הג"ר יְרַחְמִיאֵל גֵּרְשׁוֹן אידלשטיין זללה"ה

דור שלישי לתלמידי חכמים מופלגים | הפלגת מרן החזו"א ז"ל בשבח תורתו | סברא ישרה בהדפסת השיעורים | מעלה היתה לפני המנורה | שלוש מעלות בגובה תשעה טפחים | 'לפי' שהמנורה גבהה י"ח טפחים | נקל להטיב ולהדליק בלא המעלה | בא להתיר חציצה במעלה לכהן ננס | למטה מעשרה טפחים ממקום הכהן | למה לא ידליק כנגד גובהו וגבהה? | טפחים דמקדש כטפחים דעלמא | היו הנרות קצרים וארוכים | שלא יגביה ידו למעלה מהציץ | גבוה עשר אמות ובלא"ה כופף קומתו | אין ראוי לעשות העבודה בכפיפה | היו המעלות שקועות בקרקע | אין תפיסת מקום בטבע המקדש | גבוה עשר אמות בשעת הצורך | 'גדול' מאחיו ומצוותו להדליק בכפיפה | מטיב נשמות ישראל מגובהו למקומן | כפף חכמתו למדרגת ותועלת התלמידים | לידע גפ"ת פשוט לפני האחרונים | יחיד הדור בהספק על הדף | 'תירוץ' אחר לצורב בתחילת הסוגיא | דרכי החיזוק בלימוד הגפ"ת | אין איסור בצרת חלוצה לכהן | לא פסקה ישיבה מעל שולחנו | ירחמיאל את כל בני גרשון

יום א' פרשת שלח {בחו"ל בהעלותך} תשפ"ג
(מס' שיעור 35365423)....י

ראו ולָמְדוּ בלי המוּסָר > אשר הקצפת בעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת

ראו פרשת מרים ומשם למדו | טעות המרגלים בחשבון של התעלות | ראו פרישת משה ופרשו מן הארץ | מה בין משה ובן עזאי לחזקיה | א"י להוציא משם הנח"ר דנצוה"ק | נתנו נפשם להצליח במצוה כקדרין | כלי חרס אינו עשוי אלא לתוכו | עשו עצמם כקדירות כלי חרס | הכשר פעולת משה מצד הענוה | עבירה לשמה כי לא מתהני | ויסב חזקיה פניו ל'מבחן' הקיר | ראו ולמדו בלא לקחת המוסר | ביטל עצמיותו עד שלא נראה | לידע שאינו רק כלי לרצון השם | זכור בפה את אשר הקצפת במדבר | אשר הקצפת במדבר במעשה העגל | פרה דאורייתא ממצות זכירת העגל | אשר הקצפת במדבר במעשה המרגלים | קריאת התורה של עשרה הנסיונות מדאורייתא | סתם תורת כהנים כר"י והלכה כמותו | קריאת התורה דאורייתא צריכה כונה | תכלית הזכירה להודאה וחשבון הנפש | עשרה נסיונות ומה שהוסיפו עוד אח"כ

יום ב' פרשת שלח {בחו"ל בהעלותך} תשפ"ג
(מס' שיעור 35366644)....ט"ז

עֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵינוּ הקְרוֹבִים לנו {ב'} > יְהוֹשֻׁעַ מכניס המְרַגְּלִים לאָרֶץ

יזכור מה שהוא בעצמו הקציף מיום היותו | לזכור עונות אבותינו הקרובים לנו | להזהר מלאחוז מעשה אבותינו בידינו | אנחנו ואבותינו חטאנו בביטול תורה | איך כשלו המרגלים בשליחות משה?! | עצת המרגלים מיראת מיתת משה | לא ביקשו רחמים שיחיה משה ויכניס | יהושע מכניס את ישראל בראש המרגלים | ירד להם מן לישראל כנגד יהושע | לא הלך יהושע מטעם מטה יוסף | ויטב בעיני לקיים בזה נבואת אלדד ומידד | לדעתך אני איני מצוה לך | לא נאות יהושע בענוותו להנהיגם | מיאנו המרגלים להכנע להנהגת יהושע | התפלל על יהושע להשוואת הבחירה | ניתק משה התקשרותו למרגלים בשליחותם | לא יכלו להכנס לארץ מקושרים למשה | הלך כלב להתקשר לצדיקי ארץ ישראל | ניתקו ממשה וליהושע לא התבטלו | ידעת חנותינו כי היית לנו נגד העינים | שלח לך אנשים ויִתְרוֹ לארץ | שלח לך מקושרים לדעתך | נשמות השבטים מטה משה ושם המפורש | והימים ימי ביכורי ענב"ם | ביקש משה לתקן קללתו על תנאי | להכנע ולהדבק בחכמים ותלמידיהם

יום ג' פרשת שלח {בחו"ל בהעלותך} י"ז סיון תשפ"ג
(מס' שיעור 35367915)....כ"ב

שִׂמְחַת העֲבוֹדָה בתורת הבית אהרון זי"ע > יוֹם לַשָּׁנָה אַרְבָּעִים שָׁנָה {א'}

יארצייט הבית אהרון מקארלין זי"ע | המשיך נשמתו מזמן שמחתינו | עבודת השם בשמחה היא עצה כוללת | לשמח יהודים גבוה כהשאת יתומה | לרומם היום ברגע של שמחה | לייקר ולהחשיב כל מצוה שעושה | לא תעשה עצמך פסול ומרוחק | דאגה בעבודת השם ינמיכנה | התעצבו המרגלים בחשבון הנפש | אל תפליג מעצמך את השבת | ארבעים שנה במספר הימים | שנת עונש ליום של חטא? | נתתי לך שני עוונם למספר ימים | חמש מאות שנה ליום של מצוה | וידעתם את ערך תנואתכם | ירבו ימיכם ת"ק שנה משבועת המרגלים | וידעתם את תן אשר איתי | שנה ליום במידת הסרת הבטחון מהשי"ת | מקץ שנתיים ליומיים של הסרת הבטחון | כמו שהיה בדור המרגלים שהסירו בטחונם | לזכור גם במבוי את צורת הפתח | למה תצא כזאת מלפניו יתברך?! | גלות כימים אשר הכעיס לבורא | יום של עונש בכל שנה ארבעים שנה | ארבעים שנה בשכר ימי שליחותן | שכר תפילות ישראל ארבעים יום | כאילו חטאו כל הארבעים שנה | לומר לך בכל עובר עבירה

יום ד' פרשת שלח {בחו"ל בהעלותך} י"ח סיון תשפ"ג

(מס' שיעור 35369184)....כ"ח

מוֹפְתִים וְעֲשִׂירוּת במשנת הרה"ק מראדושיץ זי"ע > יוֹם לַשָּׁנָה אַרְבָּעִים שָׁנָה {ב'}

יארצייט הרה"ק רבי ישכר בער מראדושיץ זי"ע | שימש ק"כ בעלי רוח הקודש | שושבינא דמלכא לפעול ישועות בישראל | פועלי ישועות לעורר לעבודת השם | נשאר להשי"ת אני וביתי | סכנת העשירות ונסיון העניות | מזון סעודה אחת ממציאה כשרה | ישלים כל האמירת תחנון שחיסר | עונש שנה לחטא של יום? | כל הארבעים היו ימי חטא | שנה ליום בעונש הסרת הבטחון מהשי"ת | ארבעים ימי עונש בארבעים שנה | כאילו חטא כל השנה כולה | חטאו ארבעים יום באותה שנה | טורח למצוה והעבירה כל השנה | לא חטאו המרגלים אלא בהליכתן | שנה ליום ליום הכיפורים לכל השנה | כפרת יו"כ לדורות ממעשה המרגלים | וכן במידת פורענות להשתיק המקטרג | יו"ם לשנ"ה בנגינת טעמי המקרא | יום לשנה ישראל כמלאכים בארץ | פותחין יו"כ בנשיאת עון המרגלים | עדיין אנו צריכים לדברי רבינו השפ"א זי"ע | לא היו דור רביעי ולא שלם עון האמורי | חסרו ביצ"מ ארבעים שנה לביאת הארץ | ארבעים יום להשלים השנים בערך הנסיונות | היה נשלם קליפת האמורי בכוח עבודתן | כולם אנשים בני הדור הרביעי | יום לשנה לביאת משה לארץ | כשלו ונשארו ארבעים שנה כתחילה | יום לשנה להשגת התורה ופירות הארץ | תיקון של שנה ביום של קטנות | אל תפסיד רווח של שנה שלימה

יום ה' פרשת שלח {בחו"ל בהעלותך} תשפ"ג

(מס' שיעור 35370424)....ל"ו

יוֹם לַשָּׁנָה אַרְבָּעִים שָׁנָה {ג'} > לוֹמַר שלוש עשרה מִדִּבּוּר הַמְרַגְּלִים

חזר חשבון ארבעים שנה למקומו | שלם עון האמורי בגילוי יציאת מצרים | ניסו השי"ת והוצרכו לעבודת המרגלים | האנשים הרואים את כבודי וינסו אותי | בידינו למלא סאתם בחיי אמונה חושית | עבירות ישראל מביאות אותן למצוות - ב' דוגמאות | נמצא מהמרגלים כוח האומר בפיו למוטב ולטוב | גילוי י"ג מידות במעשה או אף בדיבור | הורית לנו מחטא המרגלים לומר י"ג | כבוד השם במידות הרחמים מחטא העגל | תכלית הבריאה שיקבלו רחמים ממנו ית' |משה לבדו עשה אז כסדר הזה | ראה משה לבדו כבוד השם במידותיו | כבוד השם בכל הארץ 'לומר' י"ג | 'דבר' שלוש עשרה מידותיו יקום 'לעולם' | של"ח להגדיל גילוי י"ג מכילין דרחמין | טעו המרגלים שאינן ראויים להשגחה | היה להם לבטוח להשגחה במידות הרחמים | בטעותם גילו לנו לומר שלוש עשרה | א"ל חלק לעוה"ב להביאם לחיי עוה"ב - ב' דוגמאות | על כנפי השכינה כנשר יעיר קינו | לא האמינו ורצו תחת כנפי השכינה | אמונה ומנוחה נכונה על כנפי השכינה

יום ה' פרשת נשא ערב חג השבועות תשפ"ג

(מס' שיעור 35336568)....מ"ג

זְמַן מ"ת לר"א דמְגַבֵּן > תואר כַּלָּה בערך הבִּטּוּל

זמן מתן תורתינו ביום החמישים | מתן תורתינו באמירת נעשה ונשמע | שלמי חגיגה ועולת ראיה לפני הדיבור | איך בנו המזבחות ביו"ט של עצרת | בנין בית המקדש לר"א דמגבן ביו"ט | בנאן משה בעצרת כר"א שיצא מחלציו | ענין מגילת רות אצל קבלת התורה | תואר כלה מאוד נתעלה בערך הביטול | באו לביטול מהכרת ההשגחה ביציאת מצרים | אין עוד מלבדו בקבלת התורה | פעולות האדם מעשי אלוקינו ממקרי רות | מהשם כוננו אף בחו"ל ובמקום החטא | קנין הנישואין בקבה"ת בערך מידת הביטול | ביטול עצמי בכיסוי הפנים והראייה | לאשווי נפשיה כשוה פרוטה בשבועות | שמחת היבול בחג השבועות | טרדת שמחה עצמית בקבלת התורה | ושמחת לפני ציווי השם אלוה"יך | בושת המלאכים מקלסתר פני אברהם | יחוד המעשה בביטול הפניות לקבלת התורה | קלסתר פני משה כאברהם בסילוק הפניות | באשר תמותי שם אתקרב למות | וייתיצבו על דעת שבקבה"ת תהא קבורתם | שמא יחזרו כשיראו האש הגדולה שבתורה | מקדשי השם בתקופת חג השבועות | ראו להתקרב בעדי יוחסין לעונשי התורה | נשיאות ראש עדת ישראל מבני לוי

יום א' פרשת בהעלותך {בחו"ל נשא} לאחר חג השבועות תשפ"ג

(מס' שיעור 35337376)....נ

תּוֹרַת חַיִּים לאַהֲבַת חֶסֶד - לימודי חסד ממגילת רות

תורת חיים ואהבת חסד במעמד הר סיני | מגילת חסד למעשה במתן תורה | מתנות עניים בימי התשלומין דמתן תורה | מניעת חסד ועשיית חסד ממגילת רות | עשיית מלאכה בימי השלמת הקרבנות | חסך הכתוב את ישראל כדי שיעשו חסד | גומל למקבל שהוא העושה חסד עמו | בועז אשר עשיתי עמו היום חסד | מתנת בשר ודם בלא בושה וכלימה | היפך חסדו בנישואין לחסד רות עמו | תלה חסד הנישואין בהכרח חלקת השדה | נער ניצב על הקוצרים להשגיח בלקט ושכחה | ה' עמכם בידים שמאליות למתנ"ע כראוי | גושי הלום בראש השולחן כדרך בעה"ב | גדול בתורה ומורשתו לדורות בחסד | מועד של תשעה באב מקציר מתנות עניים | נעמי כמשל לירידת נשמת האדם בגוף | תורת חיים באהבת חסד לנשמתו | לגמול חסד עם עלובתא דא | גם זרע שהחמיץ יבוא לתיקונו בתשובה | מגילה של אהבת חסד פרי קבלת התורה

יום שישי יג סיון תשפג

(מס' שיעור 35364517)

מַעֲלֶה היתה לפני המְנוֹרָה - אחר מיטת רה"י רבינו הג"ר יְרַחְמִיאֵל גֵּרְשׁוֹן אידלשטיין זללה"ה

דור שלישי לתלמידי חכמים מופלגים

ב"ה נעסוק מעט בשבחו של האי גאון וצדיק שנסתלק מעמנו בשבוע זה הגאון הצדיק כקש"ת רבינו ירחמיאל גרשון בן הג"מ רבי צבי יהודה זצוק"ל. ואי"ה נחבר הדברים לפרשת בהעלתך.

רבי גרשון היה דור שלישי לתלמידי חכמים מופלגים, אבי אביו רבי ירחמיאל גרשון היה ת"ח מופלג מגאוני ליטא ורוסיה, היה מפורסם בגאונות וצדקות, וחיבר ספר נפלא בגאונו 'חידושי בן אריה'. בהקדמת הספר מסופר שבשנת תרס"ב התעוררה שאלה בין חכמי הדור איך לסדר קביעות השנים תרסב - תרסג, והתעורר ספק ע"פ דברי הטור והפרי חדש בסי' תכח אם כגי' הפרי חדש שחשון וכסליו דשנת תרס"ב חסרים וחשון כסליו של תרס"ג מלאים, או להיפוך כפי הגירסא בטור שבשנת תרס"ב מלאים, ובתרס"ג חסרים וכו'. ההנהגה הכללית היתה שהפרי חדש תיקן את הטעות סופר בדברי הטור, ונהגו בתרס"ב חשון וכסליו חסרים, ור"ה שלאחריו חל ביום ה' בשבת, אך לגירסת הטור היה צ"ל בתרס"ב שניהם מלאים וממילא ר"ה שלאחריו היה חל ביום השבת.

לאחר ששקט הויכוח קבעו כל ישראל שנקבע השנה כדברי הפרי חדש [ראה משנה ברורה בהערה לסי' תכח], ור"ה של תרס"ג היה ביום ה' ויו"כ ביום השבת. אך רבי ירחמיאל גרשון כן חשש לדעת הטור ולעצמו החמיר והתענה יו"כ שני ימים לחומרא [ומסתמא גם פסח החזיק לחומרא כשני הדעות].

בנו הג"מ רבי צבי יהודה ישב על כסא הרבנות בעיר שומייץ אחר אביו, ואח"כ עלה לארץ ישראל ושימש כרב ב'רמת השרון', וחיבר ספרים נפלאים 'הוד צבי'. בניו הרבנים רבי יעקב רבה של רמת השרון, ואחיו הגדול רבי ירחמיאל גרשון, שניהם גאונים וצדיקים נפלאים. ונודע שהחזון איש כששלח את הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל בבחרותו שילמד בישיבת לומז'ה בפתח תקוה, צוהו לדבר עם הבחורים החשובים 'כגון רבי גרשון'... 'שהוא הפנים של הישיבה'.

רבי יעקב ורבי גרשון ישבו ולמדו תורה כמה שנים עם אביהם הגדול רבי צבי יהודה, ולא הלכו ללמוד בישיבה, החזון איש דיבר עמהם בדברי תורה ואמר שהם אינם נצרכים ללכת לישיבה, עד בהיותם בני י"ח י"ט כשנתעסק אביהם ברבנות העיר, או אז אמר להם החזו"א שכעת ילכו ללמוד בישיבה. ואמר להם 'את דרך הלימוד הישר קבלתם מאביהם, הזהרו שלא יקלקלו אתכם בישיבה...'

הפלגת מרן החזו"א בשבח תורתו

חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ לרבי גרשון, שעוד בבחרותו בחר בו החזון איש שיתקע לו התקיעות בראש השנה! וכן אחר נישואיו המשיך לתקוע אצל החזון איש. חמיו הג"מ רבי זעליג דיסקין היתה לו רק בת יחידה, אמר לו החזון איש שמכיון שיש לו רק בת אחת, צריך הוא להזהר ליקח ת"ח לקיים דברי חז"ל להשיא בתו לתלמיד חכם, והציע לו שיקח את רבי גרשון חתן לבתו.

סברא ישרה בהדפסת השיעורים

עוד בבחרותו אמר שיעורים בישיבת פוניבז' כמה שנים, הגאון מפוניבז' שאל אותו בשנים שלאחר מכן כשהיה כבר רגיל בהרבצת התורה לתלמידים, מדוע אינו מדפיס את חידושיו, והרי רבי שלמק'ה ברמן, ורבי בערל [פוברסקי להבחל"ח] שהרביצו תורה יחד איתו כבר הדפיסו חידושיהם, והרי סברותיך ישרים מאד, מדוע לא תדפיסם? השיב לו רבי גרשון בענות חן, ה' יעזור ואלמד תורה עוד כמה שנים, ויהיו הסברות ישרות יותר, לכן אינני מדפיסם כעת, כי מסתבר שהסברות יתיישרו יותר ויותר.... אמר לו הרב מפוניבז' 'גם זוהי סברא ישרה...'.

ונדבר באיזה עניין בפרשת השבוע ויהיה גם לשבחו של רבי גרשון, מילתא דשוויא לתרווייהו.

מעלה היתה לפני המנורה

דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרֹת אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת: ופרש"י: 'בהעלתך - על שם שהלהב עולה כתוב בהדלקתן לשון עליה שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה ועוד דרשו רבותינו מכאן ש**מעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב.**

והקשה הג"מ רבי ישכר בער מאיילנבורג זי"ע בעל ה'באר שבע' בספרו על מסכת תמיד דף ל', כי הנה במסכת מדות מפורש שהיו ג' מעלות לפני המנורה, כל אחת מהם גבהה חצי אמה ושילחה חצי אמה, נמצא ששלושתם ביחד אמה ומחצה גבוה, ט' טפחים מעל הקרקע. והר"ב מביא שלמדוהו חז"ל מג' לשונות העלאה שבפרשה, בהעלתך כאן בפרשה, ובפרשת תרומה 'והעלה את נרותיה', ובפרשת תצוה 'להעלות נר תמיד'. לכן תקנו ג' מעלות שעולה בהם הכהן להדליק את המנורה.

שלוש מעלות בגובה תשעה טפחים

ובמנחות דף כט אמר רב 'גבהה של מנורה תשעה טפחים', והקשו בגמ' דא"כ כשעולה ט' טפחים הרי שהנרות בגובה כפות רגליו ואיך ידליקם? ותירצו שאמר רב ט' טפחים משפת כן ולמעלה, ט' טפחים היו ירכה קנה ופרחה, ולמעלה מהקנים ומעלה עוד ט' טפחים, הכל ביחד י"ח טפחים, וכשעולה ט' טפחים בג' מעלותיה, נמצאו הנרות לפניו גבוהים ט' טפחים מרגליו ומעלה.

'לפי' שהמנורה גבהה י"ח טפחים

וכ"כ הרמב"ם בפירוש המשנה במס' מדות, 'לפי שהמנורה גובהה י"ח טפחים כנגד גובה האדם, לפיכך צריך שיעלה למקום גבוה כדי שייטב הנרות וידליקם'.

כל המתבונן בזה בהגיון פשוט עומד ותמה, האיך יוכל אדם בגובה רגיל י"ח טפחים להטיב נרות כשהם בגובה חצי קומתו.

בנרות חנוכה מצאנו שלכתחילה צריך שיהיה למטה מעשרה טפחים, ואכן נהגו להתכופף בעת ההטבה וההדלקה, וכבר אמר הרה"ק מראפשיץ זי"ע סודות גדולים בענין זה, ע"פ משארז"ל 'אתתך גוצא גחין ולחיש לה', וגם בפשטות אמרו שתקנו להדליק למטה מי' טפחים כדי שיהיה ניכר שאינו מדליק להנות מאורה.

נקל להטיב ולהדליק בלא המעלה

אך כאן במנורה הטהורה בביהמ"ק, שגובהה כגובה קומת איש, מה לנו להוסיף ג' מעלות כדי להנמיך את הנרות לחצי קומת הכהן, והרי אדרבה יותר נוח לו להדליק כשהם כך בלי הג' מעלות בלי להתכופף.

ויש מהמפרשים [הג"מ רבי דוד פארדו זי"ע בפי' לספרי] שכך היא גזירת הכתוב ואין להקשות קושיות. אך ברמב"ם כתוב שזה כדי להקל על הכהן, וצ"ע כי אדרבה אין זה מקל אלא מכביד ומכופף את הכהן?

בא להתיר חציצה במעלה לכהן ננס

ה'אמרי אמת' מגור זי"ע פירש [וכן משמע מדברי הט"ז ב'דברי דוד'] שהמעלות לפני המנורה אינו חיוב אלא היתר, שאם הוא נמוך קומה ויותר קל לו לעלות על מעלות, התירה תורה לעשות ג' מעלות, ועיקר החידוש שאין המעלות נחשבים כחציצה בין רגלי הכהן לקרקע המשכן. והוכיח האמרי אמת שאלו המעלות לא היו מחוברים לקרקע, ולכן לולא ההיתר המפורש היה אסור לעלות עליהם משום חציצה, וקמ"ל דשרי.

אך בלשון הרמב"ם והמשניות משמע שכן היה סדר ההדלקה תמיד, ולא היתר מיוחד למי שנצרך לזה.

למטה מעשרה טפחים ממקום הכהן

ובספר 'ערך שי' להדיין מסיגוט זצוק"ל הביא שנהגו כמה צדיקים להדליק נרות חנוכה למעלה מעשרה טפחים דייקא, הרה"ק מראפשיץ זי"ע ועוד, ומקור מנהג זה הוא מ'סדר היום' בהלכות חנוכה: 'ולא יגביה אותם למעלה מעשרים אמה, ולא למטה מעשרה טפחים, ומצותה מעשרה טפחים עד י"ח טפחים שכן גבהה של מנורה י"ח טפחים'. והקשה באליה רבה שבגמ' ב"ק בדין 'בנר חנוכה פטור' אם הוזקו ממנה ברה"ר, ויש משא ומתן שהיה לו להגביה מעשרה טפחים, ומדלא אמרו כן, ש"מ מצוה להדליקו למטה מעשרה, ואף שבגמ' שם דחה ראיה זו חלקו הראשונים אם עדיין נתקבל למסקנא שמצוה להניחה ממטה מי', או שאין הידור בזה, אבל איך כתב סדר היום שאין להדליק למטה מעשרה? [והיו צדיקים שהקפידו להדליק דווקא למעלה מעשרה טפחים, כמדומה שבסיגעט נהגו כן].

וביאר ב'ערך שי' כי בעל ה'סדר היום' הזכיר ענין הדלקת המנורה בבית המקדש 'ומצותה מעשרה טפחים עד י"ח טפחים שכן גבהה של מנורה י"ח טפחים'. והרי במנורת ביהמ"ק היה הכהן עולה ג' מעלות והיו הנרות ט' טפחים ממקום רגליו ומעלה. והנה אם נמדוד מקרקע המשכן, הרי שהנרות גבוהות י"ח טפחים, אך אם נמדוד מרגלי הכהן, הרי שהם למטה מעשרה, בתשעה טפחים בלבד. ולכן כתב ה'סדר היום' שיש להדליק למעלה מעשרה כי חשבינן מרגלי המנורה והרי הנרות גבוהים י"ח טפחים.

למה לא ידליק כנגד גובהו וגבהה

והקשה ב'באר שבע' והרי מבואר בש"ס שגובהו של אדם הוא ג' אמות, ובתוספות מבואר דזה החשבון הוא בלי הראש, כי עם הראש יש ד' אמות. [עירובין מח, חגיגה יא, ובמנחות בשני מקומות] ולכן צריך בהיזק ראיה מחיצה של ד' אמות.

והנה אם גובהו של אדם עם הראש הוא ד' אמות, וגובה המנורה י"ח טפחים, הרי שהנרות כנגד כתפיו של אדם. והרי מובן לכל שבאופן כזה נוח לו לאדם להדליק הנרות שכנגד כתפיו, ומה לנו לג' מעלות לגרום לו שיצטרך להתכופף מאד? ואף שלגבי ההטבה יותר נוח זה נמוך מעט מכתפיו, הרי הרמב"ם כתוב שהגביהוהו ע"י המעלות רק משום שיהיה נוח לו להדליק הנרות, והרי במציאות אינו כן?

טפחים דמקדש כטפחים דעלמא

ונשאר בצ"ע. והוסיף שראה בקונטרס אחד בשם הגאון רבי נתן מהורדנא הקדמון, ותירץ במהלך פלאי ביותר, וזה ראיה שהדפיסוהו בזיוף על שמו של רבי נתן ואינו מדבריו כלל. כי מוזכר שם תירוץ שטפחים שבמשכן היו שוחקות, והאדם ח"י טפחים עציבות, ועפ"ז נמצא שהמנורה היתה כשיעור כ"ד טפחים שבגובה האדם. וכתב שדברים אלה מוכיחים שכל הקונטרס מזויף, כי פשוט שהטפחים דמקדש בזה כטפחים דעלמא.

היו הנרות קצרים וארוכים

אחד מרבותינו הראשונים רבי חיים פלטיאל זי"ע כתב בספרו על התורה ליישב קושיא זו, וכ"כ בספה"ק 'לויית חן' להג"מ רבי אפרים הקשר זי"ע [לפני ש' שנה] שמספר י"ח טפחים שבמנורה אין מתחילין מתחתית המנורה אלא מתחילת שלשה הגביעים המשוקדים כפתור ופרח, מעליהם באים ז' הנרות ואינם בחשבון י"ח טפחים, וכיון שכל נר היה מחזיק חצי לוג שמן, מוכרח להיות שהיו כגביעים דקים וגבוהים מאד כמה טפחים, ע"פ חשבון של אצבעיים על אצבעיים וכו' [והוסיף רבי אפרים שם, שאין להתווכח ולומר שהיו גביעים רחבים ונמוכים, שהרי אני בא לתרץ תירוץ, וא"כ הצדק עמדי...] ומכיון שכך, יש כבר צורך לג' המעלות הללו שיהיו נוחים להטיבם ולהדליקם.

שלא יגביה ידו למעלה מהציץ

והנה ידוע ומפורסם מהלך אחד בענין מעלות המנורה מרבותינו בעל ה'פנים יפות' זי"ע, והג"מ רבי אריה לייב צינץ זי"ע שמכיון שהפסוק מדבר אל אהרן הכהן, ובמסכת תמיד מבואר שכל הכהנים היו נושאים כפיים בשעת ברכתן מעל ראשם, לכבוד השם הקדוש שהיו מזכירים בברכת כהנים, חוץ מכה"ג שאינו מגביה ידיו מעל ראשו, שאין להגביה ידיו למעלה מהציץ.

ולכן הכינו לו לאהרן הכהן ג' מעלות לעלות בהן להדליק את המנורה, הכל כדי לשמור עליו שמירה מעולה שלא יכשל להגביה ידיו למעלה מהציץ שעל ראשו. אילו היה עומד אצל המנורה גובהה כנגד גובהו י"ח טפחים, יש מקום לחשוש שבמזיגת השמן מן הבזך אל הנרות, או בשעת הטבה שמוציא פתילת אתמול ומשחיל פתילה חדשה, לא ימלט שבמשיכה כלפי מעלה תתרומם ידו למעלה מהציץ, וכן לא יעשה. אשע"כ הוצרכו לג' מעלות המנורה שעליהם היה עומד בשעת הטבה, באופן שאין חשש לכך.

ואע"פ שיש גם כהנים הדיוטים יכולים להטיב, ואין להם ציץ. י"ל שבאמת הם אינם מחוייבים לעלות על אלו המעלות, רק הכה"ג צריך לעלות עליהם כדי שלא יבא להכשל להרים ידו למעלה מהציץ.

וכבר הזכרנו מדברי הספורנו שבמדבר העבודה רק בכה"ג כמו ביוה"כ בזמן שביהמ"ק קיים. כדכתיב בעבודת יוה"כ 'כי בענן אראה על הכפורת', ואז העבודה רק בכה"ג ולא בהדיוטות, כן היה הדין בארבעים שנות מדבר, כיון שהיה ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו, היתה העבודה כשרה רק בכהן גדול בלבד. ועכ"פ הטבת הנרות היתה רק באהרן הכהן, ולכן הוצרכו לג' מעלות הללו שלא יבא אהרן להרים ידו למעלה מהציץ.

גבוה עשר אמות ובלא"ה כופף קומתו

אמנם מאידך גיסא נודע מה שהקשו הרבי רבי יונתן אייבשיץ זי"ע ומהרי"ל דיסקין זי"ע, כי נודע מאמרם ז"ל שגובה קומתו של משה רבינו היה י' אמות, ובמסכת שבת בחשבון העגלות ע"י הלויים, בענין מקום פטור וכו', מבואר שבכלליות היו הלויים אנשים גבוהים, בפרט אהרן הכהן שנמשח בשמן המשחה וכתוב בדברי חז"ל שלאחר שמשחו בשמן המשחה היה נתוסף בקומת האדם, וכן

מצינו בדוד המלך שלאחר שמשחוהו בשמן המשחה היו בגדיו תואמים עם בגדי שאול שהיה משכמו ומעלה.

אין ראוי לעשות העבודה בכפיפה

וכיון שהכהנים גבוהי קומה הם, הדרא קושיא לדוכתא בכפלי כפליים, אם גובה המנורה רק ג' אמות, ח"י טפחים, וגובה קומת הכהנים הרבה יותר מזה, מה לנו עוד להוסיף ג' מעלות? ובפרט בשבעת ימי המילואים שהיה משה רבינו מדליק את המנורה, תתארו לעצמכם כשגובהו י' אמות הוא צריך להדליק את המנורה בת ג' אמות, בערך בגובה ברכיו, ואם נאמר לו לעלות עוד ג' מעלות ירדו הנרות לגובה קרסוליו, ואיך יוכל להתכופף עד לשם באופן משונה ביותר? אתמהה.

ותירצו שבאמת היתה עליה זו מקשה על אהרן הכהן מאד בעבודת הנרות, ולזאת משבחו הכתוב 'מגיד שבחו של אהרן שלא שינה', אף שזה היה קשה לו מאד להתכופף כ"כ הרבה.

והרי לנו שני מהלכים הפוכים, אחד שעשו את המעלות כדי שלא יכשל להרים ידו מעל הציץ, והשני כי אדרבה היה גבוה עד מאד, הרבה יותר מגובה המנורה, ומסר נפשו להתכופף מאד לעבודת המנורה.

בשנת תש"ך הדפיסו משפחת ששון עוד 'דעת זקנים מבעלי התוספות' שמצאו בכתב יד, שם מצאנו קושיא נפלאה, שאם גובהו של משה י' אמות איך היה יכול להכנס למשכן שכל גובהו י' אמות? ואין לומר שנכנסו בכפיפה, ומה לפני מלך בשר ודם אין עושין כן, לפני מלך מלכי המלכים על אחת כמה וכמה. ונשארו בעלי התוספות בצ"ע.

היו המעלות שקועות בקרקע

וחכם אחד שאל שאלה זו לפני הגרח"ק זי"ע, והשיב שהיה עושה העבודה תוך כדי כפיפה. והקשה שוב מה היה חסר ג' מעלות של המנורה. ותירץ הגרח"ק דבר פלאי, שדחפו את ג' מעלות המנורה בתוך קרקע המשכן... וזהו מגיד שבחו של אהרן שלא שינה, שאף שלא גבה מחמת המעלות הדחופות בתוך הקרקע, מ"מ לא שינה ממצוות המעלות.

לפי המהלך הזה לא ראו את ג' המעלות כשנכנסו להמשכן, כי היה שקוע בקרקעו אצל המנורה. והוא פלאי.

עוד כתב הג"מ רבי נתן געשטעטנער ז"ל תירוץ נוסף כי הנה נודע שבית המקדש הוא מקום של ניסים באתגליא, וכמו שביאר החת"ס על דברי חז"ל 'עומדים צפופים ומשתחוים רווחים', שהנס לא היה מה שהשתחוו רווחים, אלא מה שהיו עומדים צפופים! כדי שלא להפסיד את השכר של 'אגרא דכלה דוחקא' עשה ה' נס והצפיפם. אבל מה שהשתחוו רווחים, זהו דבר הוה ורגיל שמקום הקודש הוא למעלה מן המקום, כמו שעיניו ראו ולא זר בבית מדרשו של החת"ס בעצמו...

אין תפיסת מקום בטבע המקדש

ואם חזרנו לזה שביהמ"ק הוא מקום של ניסים, לא קשה איך היה נכנס קומתו של משה רבינו במשכן, כי כשם שהשתחוו רווחים כך נכנס במלא קומתו בלי להתכופף, ששם אין שולטין כלל כל חוקי הטבע. ובפרט לדברי האבן עזרא שתועלת המנורה הוא שבשעה שמשה רבינו יכנס בלילה לצורך נבואה, יהיו לו נרות המנורה להאיר הלילה. הרי שהיה רגיל להכנס שם בתמידות, ובדרך הטבע אין י' אמות נכנסים בי' אמות, אך שם במקום שאלף יהודים משתחווים ברווחים באמה אחת, אין שייך לשאול שאלות כאלה. וכמו כן בג' מעלות המנורה. אין להקשות כלל במקום הקודש שאלות הגיוניות לפי הנדסה ומדה גשמית.

גבוה עשר אמות בשעת הצורך

כעי"ז אבל בצורה הפוכה כתב המלבי"ם בחידושיו על הש"ס [שבת צא] שכמו כן יש לשאול שאם היה משה רבינו גבוה י' אמות, איך היה מדבר עם אנשים, והרי היה צריך לשוח לפני הכל ואין זה כבודו? ותירץ שבדרך כלל היה קומת משה רבינו כקומת איש, רק כשהיה נצרך לכך היה מתארך גובהו עד י' אמות, כמו בשעה שהוצרך להכות את רגלו של עוג מלך הבשן, אז נתארך להיות גובהו י' אמות. וכן כשהוצרך לפרוש את האהל על המשכן, אז היה בדרך נס י' אמות. ואח"כ חזר לקומת איש רגיל.

'גדול' מאחיו ומצוותו להדליק בכפיפה

אמנם אחרי ככלות הכל נשארנו בקושיא, שהרי לא עביד קוב"ה ניסא בכדי, מדוע הצריך הקב"ה שיהיה ג' מעלות לפני המנורה האם רק כדי להגדיל את הנס, נס זה למה לי? ואי משום קומה, הרי בארבעים שנות משכן היה אהרן הכהן הגדול והוא היה גדול משל אחיו. [וכמו שכתבו בתוס' על רבי יהושע בן גמלא שמינויו לא היה כראוי, 'קטיר קא חזינא הכא'. אע"פ שהיה גברא רבא, בזכותו לא נשתכחה תורה מישראל, אלא שהיה נמוך קומה, וכמו שכתוב בירושלמי ספ"ק דיומא שכשהרים

מלא חפניו קטורת ביום הכיפורים, כמעט כל השלשה מנים יתרים נשארו נותר, משא"כ בני קמחית היתה קומתם גדולה ולא נותר אחרי הלקיחה במלא חפניו מהשלשה מנים יתרים כי אם מעט].

מטיב נשמות ישראל מגובהו למקומן

כאן באה הנקודה שרצינו להרבות בשבח ראש הישיבה רבי ירחמיאל גרשון זצוק"ל. כי הנה מבואר 'ספרי דבי רב' להג"מ רבי דוד פארדו זי"ע כתב שיש סוד נשגב בענין העליה על מעלות אצל המנורה. ונזכיר ע"ד הפשט ע:פ דברי הג"מ רבי משה פיינשטיין זי"ע בספר 'דרש משה'.

כי בזוה"ק מבואר שהעלאת נרות המנורה היתה פעולה רוחנית להדליק נר נשמותיהן של ישראל, אהרן הכהן היה מטיב אותנו בכל יום ויום, אך הנה בהטבת הנרות יש שתי פעולות סותרות, שהמטיב צריך להועיל לאותה נשמה להטיבה ולהעלותה ולהדליקה, ואי אפשר לעשות כן רק כשיורד המטיב לדרגת הנשמה, אם המטיב הוא גבוה בקומתו יצטרך להתכופף עד מאד כדי שיוכל להשתוות עם דרגת הנשמה שהוא בא להטיב.

אך מאידך על המטיב להזהר שלא להשתוות באמת עמהם, הוא כשלעצמו צריך לעלות מעלה מעלה עד אין סוף, רק לגבי הטבת הנרות הוא צריך להתכופף ולהוריד עצמו באופן שהתלמידים ירגישו שהוא נמצא עמהם במקום אחד ובקומה אחת.

גם כשהכה"ג גבוה עד מאד אסור לו להרים את המנורה עד אליו ולהדליקה, הוא צריך להתכופף אל הנרות להטיבם ולהדליקם. יחד עם זאת שאינו מסתפק כשלעצמו במדרגותיו ועולה מעלה מעלה.

כפף חכמתו למדרגת ותועלת התלמידים

וזה היה האדם הגדול הזה, שאף פעם לא אמר בשיעוריו אלא דברים הנראים לכאו' גלאט ופשוט, ורק אם דרשו זאת ממנו אז יצאו ונגלו מעיינותיו העמוקים, והיו עומדים ותמהים כזה שטיקל תורה היה בידכם, ולא היה כחלק מהשיעור? והמהלך שלו היה שאת השיעור יאמר באופן **שכל התלמידים** יבינו ויתחברו וירגישו שהתורה מדברת אליהם, וזה עמידה בנסיון גדול לראש ישיבה בפונוביז' ועמד בזה בגבורה זה שנים רבות כמפורסם.

שיעוריו של רבינו גרשון היו מובנים לתלמידים כמין חומר. אע"פ שהיו לו מערכות עמוקות עד מאד בכל התורה כולה, וכמו שכבר הודפסו עשרות כרכים ע"ג כרכים 'שיעורי רבי גרשון' וממגד גרש ירחים על כל הש"ס, בכל סוגיא פלפל בגאונות מופלגת. והרבה מאלו הפלפולים לא נאמרו בשיעוריו לפני התלמידים, שם היה יושב ומדבר עמהם ביושר ובפשיטות, פשוט להבין היטב את הגמרא רש"י ותוספות הדק היטיב. וגם כשהתלמידים הקשו אח"כ לא גילה להם עומקים יתרים שלדעתו לא היה לפי דרגתם, רק לאחר שהפצירו בבקשתם עוד ועוד, גילה להם עומק מני עומק.

והיו הכל תמהין עליו, אם היה לו מערכה עמוקה כזאת בסוגיא, מדוע לא אמרה בשיעור לפני הרבים? והיתה תשובתו שמכיון שיושבים תלמידים רבים בשיעור, צריך לדבר באופן שיבינו כולם, כי מה תועלת היא לדבר בעמקי עמקים כשרק עשר או עשרים אחוזים יבינו את דבריו.

לידע גפ"ת פשוט לפני האחרונים

אין לשער מדרגה מופלגה כזו, ראש ישיבה בפונביז' יותר משישים שנה, ויש בלבו חידושים מפליאים שהמבינים יתפעלו בהתפעלות עצומה, ומסתמא גם יכבדוהו בכבוד גדול יותר על כך, אך רבי גרשון בכח המעצור הנורא שבנפשו, עומד ומדבר שיעורים בפשיטות שיבינו הכל, ואם בשביל כך יהא מגיד שיעור לשיעור א', הרי זה שליחותו מהקב"ה, להאיר אור תורה בנשמות הצעירים, בו בזמן שכההיקף שלו בהשגת עומק הסוגיות היו בעומק וברוחב שאין לשער, כל שיעורי רבי ברוך בער ושאר גדולי הלומדים היו מסודרים בלבו, ולא עוד אלא שהיו לו כמה הוספות ועניינים על עמקי עמקיהם, ככתוב מפורש בספריו, אעפ"כ כבש את חכמתו ולא גילה לתלמידיו רק מה שהם יכולים להבין, ולא מה שיש לו לומר. זוהי עבודת ה' גדולה עד מאד.

יחיד הדור בהספק על הדף

שמעתי זאת כמה וכמה פעמים מראש הישיבה רבי בערל פוברסקי שליט"א שנכנסים בחורים מישיבה קטנה ויודעים קצות ורעק"א ורבי ברוך בער, עוד לפני שהבינו הגמרא רש"י ותוספות, 'נס גדול שיש לנו את רבי גרשון שהוא מציל אותם ללמדם תחילה גמרא רש"י ותוספות'.

וזה גם מציל את הבחורים מרדת שחת, כי העוסקים רק בפלפול והנאת החידוש, מחברים רק את הבחורים הלומדים, כל השאר שאין כשרונותיהם בנויים לזה, נפלו מהלימוד, כי לא הרגישו חשיבות ומעלה ללמוד על הדף גמרא רש"י ותוספות.

וכנודע שהגרא"מ ש"ך כבר האריך במכתב מחאה על ששינו את דרך הלימוד, כי בישיבות שקודם המלחמה היו מספיקים ביבמות עד דף פ' ובכתובות יותר מזה, ואילו היום מסיימים זמן עם עשר דפים בלבד.

רבי גרשון היה צועק על שאין מקיימים את דברי הגרא"מ במכתב זה, והוא עמד כגבור תקיף והמשיך ללמד את התלמידים באופן פשוט דף אחד דף, בו בזמן שהוא כשלעצמו גאון מופלג בתורה.

עיינתי השבוע בספרי רבי גרשון, מצאתי אוצר מופלג בגאונות שאין לשער, כל העניינים שעסק בהם ה'שב שמעתתא' הוסיף עליהם רבי גרשון הגדרות חדשות, בספיקות, וחזקות, ברוב, במוחזקות ובתפיסה, בנאמנות, בעדות ובקנינים, אך בשיעוריו לפני התלמידים דיבר באופן שכל בחור יבין ויהנה מהנלמד, ושום בחור לא יפול החוצה ח"ו.

כן ביאר רבי משה פיינשטיין את עבודת הדלקת המנורה, מצד אחד צריך הכה"ג לעלות מדרגות, אם לאו, אינו גברא רבא להאיר נשמות אחרות, אבל יחד עם זאת אינו נשאר בגובהו לדבר מלמעלה, אלא מכופף עצמו להיות שוה בשוה עם הנשמות להטיבם להאירם ולהדליקם. כך זכה רבי גרשון שכל התלמידים נתחברו אליו וינקו מצוף דבשו בשקיקה.

'תירוץ' אחר לצורב בתחילת הסוגיא

הגאון רבי ברוך דוב דיסקין שליט"א ראש ישיבת אורחות תורה מספר כי פעם נסע בצוותא עם ראשי הישיבה דודו רבי גרשון זלה"ה ולהבחל"ח רבי ברוך דוב פוברסקי לניחום אבלים בפתח תקוה, בדרך שאל הגרב"ד פוברסקי את רבי גרשון שאלה גאונית על הסוגיא שנלמדה בישיבה, רבי גרשון חשב קמעא ואמר שני מהלכים שניתן להגיד בסוגיא וליישב בהן את הקושיא, לאחר שיצאו אמר הגרב"ד פוברסקי להגרב"ד דיסקין שמעת מה שרבי גרשון אמר? אלו הם מהלכים גאוניים ונפלאים!.

לאחר ימים אחדים אמר רבי ברוך דוב דיסקין אמר לאחד מידידיו את תורף המשא ומתן בין ראשי הישיבה, רבי דוב שליט"א ורבי גרשון ז"ל, אותו ששמע ניסה לאחר כחודש לנסות את רבי גרשון ופנה אליו בשואלו את אותה שאלה כשהוא מצפה לשמוע מרבי גרשון המכלים שנבנו אצלו בנידון, אך לפליאתו השיב לו רבי גרשון: 'זה באמת קושיא וצריך עיון'.

ניגש אחד לרבי גרשון ושאלו הרי לרבי בערל ראש הישיבה השיב תירוצים נכוחים על הקושיא ההיא, ומדוע לשואל השני אמר כעת שזו קושיא וצריך עיון, השיב רבי גרשון: 'רבי בערל זה משהו אחר לגמרי, הוא כבר למד את הסוגיא הרבה פעמים, הוא מכיר את הסוגיא היטב על בוריה, אם הוא שואל כזאת שאלה, הוא צריך לקבל תירוץ, אבל בחור שלומד עכשיו את הסוגיא פעם ראשונה, מותר לו להישאר בקושיא, הוא לא מוכרח לקבל תירוץ על כל קושיא, אדרבה יהיה לו על מה לחשוב מעט בדרך, לפני השינה, בחדר אוכל' עכ"ד.

שלמה המלך ע"ה אומר 'שמחה לאיש במענה פיו', החכם שיודע להשיב תשובה ומשיב לתלמיד, שמחה היא לו. רבי גרשון מוותר על שמחתו וחושב אך ורק על תועלת התלמיד השומע. זוהי עבודה גדולה מאד.

דרכי החיזוק בלימוד הגפ"ת

ולא רק פוניבז' בלבד, אלא בכל הישיבות צריך תיקון בדבר זה, לתת טעם לכל בחור בלימוד דף גמרא תוס' בפשטות. רבי גרשון היה קובל גם על המלמדים בחידר, שעוד לפני שהילדים נכנסים לישיבה קטנה, כבר מלמדים אותם בדרך שאינה נכונה, להלאותם בדברי האחרונים לפני שהבינו פשטות הנאמר בגמרא.

אין איסור בצרת חלוצה לכהן

ב'אגרות וכתבים' יש מכתב מהחזו"א אל חמיו של רבי גרשון הג"מ רבי יהושע זעליג דיסקין ז"ל שהיה רב בפרדס חנה, באותה קהילה נתיישבו בני תימן, ומצוי בהם שהם נשואים לשתי נשים, ומעשה שהיה באחד מהם שמת בלי בנים ואחיו חלץ אחת מנשותיו להתירן לשוק. אחר זמן הציעו שידוך בחור כהן לצרת החלוצה, שהרי כהן הדיוט מותר באלמנה אך הכהן אסור בחלוצה שהיא דומה לגרושה. והנה בדין ההיתר לשוק אמרו חז"ל שחליצת אחת מהן פוטרת צרתה, וזו היתה השאלה האם לפי הסברא [של רבי יוחנן ביבמות י ע"ב] שמקבלת החלוצה מקבלת החליצה עבור כל הצרות, והיא נחשבת לשלוחן לקבל החליצה עבורן ג"כ, האם כולן בגדר חלוצות ליאסר לכהונה.

רבי גרשון היה אז חתן טרי בימי השבע ברכות, ואמר לחמיו שיש לו ראיה ברורה מיבמות דף מ"ד שצרת חלוצה מותרת לכהן הדיוט. חמיו כתב את השאלה לפני החזו"א והזכיר את ראיית החתן להתירה מיבמות דף מ"ד ע"א.

והשיב החזון איש: אין שום איסור לצרת חלוצה לכהן, ונהניתי מראיית חתנו הגאון רבי גרשון... [הראיה היתה, ששם מבואר שאם בין הצרות היתה אחת שכבר פסולה לכהונה מטעם אחר יחלוץ החולץ לה דוקא שלא יפסול בחליצתו צרה אחרת שכן כשרה לכהונה, ובגמ' שם, 'כאן שנה רבי, לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכים להם', ואין על זה שום חולק, הרי להדיא שאין צרת חלוצה נפסלת לכהונה, אפי' לדעת רבי יוחנן הנ"ל].

ונודע שמסכת יבמות היתה חביבה מאד על לבו של רבי גרשון, עוד בבחרותו למד מסכתא זו עם אביו הגדול י"ב פעמים. והיה מדבר הרבה עם החזון איש במסכתא זו.

לא פסקה ישיבה מעל שולחנו

רבי גרשון היה דוגמא לרבים בהתמדת הלימוד ושמירת סדרי הישיבה. גם ביום שנסתלק אחיו רבי יעקב זצוק"ל, ביום קימתו משבעת ימי אבילות, בו ביום כבר אמר שיעור בישיבה. וגם בימי 'בין הזמנים' היה ממשיך לומר שיעורים לתלמידים בכל יום בביתו, אפילו ביום בדיקת חמץ. וכמו שהעידו על החת"ס שלא פסקה ישיבה מעל שלחנו לעולם. ומסתמא זכה בזכות גדול זה, להיות יציאת נשמתו מתוך דברי תורה ממש, שגם בהיותו בבית חולים, עוד אמר שיעור יום אחד לפני הסתלקותו בישוב הדעת נפלא ונורא, וכמה דקות בטרם יציאת נשמתו עוד רשם לעצמו מראי מקומות לאמירת השיעור היומי במס' סנהדרין, ובכתיבתו תיבות אחרונות: '...**דעת הגדול להכריע**' יצאה נשמתו בתורה בטהרה.

ירחמיאל את כל בני גרשון

דרכו של רבי גרשון שהיה מדבר תמיד רק בשבח ולא בגנות, ולא הכל יכלו להסכים עם הילוך מחשבתו בזה, כי היה יכול לדבר בשבחם של יהודים רחוקים ביותר, והיה מוצא בהם נקודה של זכות באופן פלא והפלא. אכן מה כבר רוצים ממי ששמו 'ירחמיאל גרשון', ואצלינו בספרי חסידות על הפסוק נשא את ראש בני גרשון, מדברים הרבה על בני **גרשון** אנשים שמגורשים מהקדושה שגם אותם צריך לישא ולהגביה ראשם, וגם עליהם '**ירחמיאל**', מרחם הא-ל. והנה נסתלק לבתר שבתא בה קראו פרשה זו, [ובחו"ל לפני פרשה זו], לרחם על המגורשים והרחוקים מהקדושה. זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, שבת שלום ומבורך.

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

יום ראשון טו סיון תשפג

(מס' שיעור 35365423)

ראו ולָמְדוּ בלי המוּסָר > אשר הקצפת בעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת

ראו פרשת מרים ומשם למדו

'שלח לך אנשים', פרש"י: (במדבר רבה) למה נסמכה פרשת מרגלים לפ' מרים לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר.

ראיתי בספר 'מדרש משה' להרה"ק מפילעווא - קאצק, נכדו של הגה"ק מקאצק זי"ע ועכ"י, שביאר כי לכאו' יש מקום להצדיק טענת המרגלים דווקא מתוך מה שהתבוננו במעשה מרים.

עצת המרגלים בחשבון של התעלות

כי מבואר בכל הספה"ק שהמרגלים בקשו להשאר תמיד במדרגה העליונה כמו שהיו במדבר, וכלשון הזה"ק 'הכא אנן רישין', שהיו דבקים במוחין עליונים, באכילת לחם מן השמים מבלי יגיעות בפעולות מעשיות בעוה"ז, ולכן בקשו עילה להמשיך הנהגה זו ולא להכנס לארץ ישראל לחרוש ולזרוע תחת גפנו ותאנתו.

וביערות דבש ביאר בדברי הגמ' בב"ב בההוא טייעא שהראה לרבה בר בר חנה את מקום מתי מדבר וראה שהם שוכבים בקבר אפרקיד, עם הראש כלפי מעלה. וצ"ע מה החידוש בזה שהרי כך היא צורת קבורה יהודית, קבורתו כיצירתו של אדה"ר שהיה עם הראש למעלה, לעומת בעלי החיים שתחילת יצירתם עם הראש למטה, 'תוצא הארץ נפש חיה למינה', אבל האדם הוא עם הראש למעלה. [ומה שהגויים גם הולכים עם ראש זקוף למעלה ולא כבהמה, מבואר בספר הרוקח הנדמ"ח שהוא רק כדי שיהיה לו הכנה להתגייר, אבל בשורש היו צריכים אומות העולם ללכת עם הראש למטה כבהמות].

האדם נוצר עם הראש למעלה, שיוכל להתדבק בעליונים, ואחר שהוא קם ועומד על רגליו יש לו בחירה להוריד עצמו חזרה לבהמיות עם הראש למטה בצלחת, או להתעלות כלפי מעלה, כי אראה שמך מעשה אצבעותך אשר כוננת.

וביאר הרבי רבי יונתן זי"ע כי מבואר במס' אבות הקנאה התאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, וכן יין של צהריים, ושיחת הילדים וישיבת עמי הארץ, שם

אין עוסקים בעניינים שהראש מורם למעלה אלא כלפי מטה. בדרך כלל זה מה שמוציא את האדם מן העולם והורג אותו. ועל זאת העיד רבב"ח שראה את מתי מדבר שהיו שוכבים עם הראש למעלה, היינו שהעבירה שגרמה למיתתם לא היתה עם הראש למטה אלא עם הראש למעלה. וכאמור שהשתוקקו להיות בדביקות תמידית, ולכן לא רצו להכנס לארץ ישראל לעסוק בל"ט מלאכות פשוטות.

ראו פרישת משה ופרשו מן הארץ

עתה נשוב לענין משה רבינו ודיבורה של מרים, משה רבינו עלה ונתעלה במדרגות גדולות ועצומות, עד שפירש מן האשה שלא להיות לו שום שייכות עם גשמיות כלל. אך מרים אחותו טוענת 'הרק אך במשה דיבר ה' הלא גם בנו דיבר', אבינו עמרם גם היה נביא ה', וכשהוא פירש מיוכבד אמרה לו מרים שאין זה דרך להתנהג כן, 'גזרתך קשה משל פרעה', ואכן שמע בקולה וכך זכה להוליד את משה רבן של ישראל.

וכלשון הגמ' בחזקיה 'מה דאפקדית איבעי לך למעבד', שאסור לאדם לעשות חשבונות עצמיים איך לזכות לשלימות בעבודת ה' ע"י פרישות ויציאה מסדר העבודה ע"פ תורה. וכך טוענת מרים על משה רבינו, אנחנו בני ישראל יש לנו תורה ותרי"ג מצוות, ואחד מהמצוות הוא ע"פ קבלה 'בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך, כי אינך יודע איזה יכשר', היה לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו. ולכן אף שלדעת בית שמאי כבר יצא משה רבינו מצות פ"ו ע"י שני זכרים גרשום ואליעזר, היה צריך להוליד עוד, וכ"ש אליבא דבית הלל שהלכה כמותם שצריך דווקא זכר ונקבה וא"כ עדיין לא קיים משה רבינו מצות פ"ו, ולכן דברו בו משה ואהרן.

אמנם הקב"ה פסק הלכה למעשה שמשה רבינו צדיק ומעשיו צודקים, ומי שפקפק על המהלך של משה רבינו נאמר בו 'תסגר מחוץ למחנה שבעת ימים ואחר תאסף', ובאלו הימים היו בני ישראל עוסקים בסוגי'ה זו האם יש לאדם לפרוש מעוה"ז כד להתעלות בעבודת ה', אין ידוע אם כל הקהל היו משותפים באותו ויכוח, אבל זה פשוט שבסוף פ' בהעלתך נפסקה הלכה כדעת משה רבינו שהסכים הקב"ה על ידו.

ומרגלים הללו ראו ולקחו מוסר לפרוש מענייני עוה"ז כדי להתדבק בהשי"ת, והרי אדם הנכנס לחלקת שדהו הוא גם בגדר חתונה, כשם שארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול אומרת 'בת פלוני לפלוני', כך אומרת 'בית פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני', והג"מ רבי יעקב עמדין כתב שהכרזה זו היא רק בחלקת שדה בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ.

והמרגלים שהיו כשרים באותה שעה, אמרו מהלך נכון שהם רוצים לפרוש מקרקע ארץ ישראל, מכיון שהקב"ה אמר 'כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל' ואנשים גדולים המה ואין הם רוצים להתעסק בנטיעות הארץ, כשם שהקב"ה צוה לישא אשה ומשה רבינו פירש והסכים הקב"ה על ידו, כך דרשו דרשות לנפשם לפרוש מקרקע א"י, וכלשון הגמ' בב"ב 'נחלה הממשמשת לאדם ממקום אחר, אדם מתנה עליה שלא יירשנה', העדיפו דף גמרא ולא חלקת קרקע. ממש כטענת משה רבינו, מה אעשה ונפשי חשקה בתורה ופירש.

מה בין משה ובן עזאי לחזקיה

ובאמת צריך להבין מה נשתנה חזקיה המלך שאמר לו הנביא 'מת אתה ולא תחיה' על שלא נשא אשה, ודרשו חז"ל מת אתה בעוה"ז ולא תחיה לעוה"ב, ובן עזאי שנפשו חשקה בתורה ואמר 'אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים' לא נאמרו דברים קשים כאלה, אדרבה הוא מרבותינו הקדושים וגדול מכל חכמי ישראל. ובשו"ע וברמ"א באבן העזר הוזכר המהלך של בן עזאי, והרי הנביא אמר לחזקיה המלך 'מאי דמפקדת איבעי לך למעבד'?

והרי הדבר נוגע לכל אחד החפץ ומשתוקק לעבוד את ה', ואחר החתונה הוא מוצא את עצמו לאחר שכבר הסכים בכל מה שכתוב בכתובה 'ואנא אפלח ואזון ואפרנס יתך', האם מותר לו למען התורה והעבודה לפטור עצמו מכל העול והחיוב הזה.

בתוספות מס' כתובות דן רבינו תם אם הבעל מחויב להשכיר עצמו כדי לזון ולפרנס את אשתו. ומה יעשה מי שנפשו חשקה בתורה, ואיך מצאנו שמשה רבינו ובן עזאי כן נהגו כן, והסכים הקב"ה והשו"ע על ידם?

א"י להוציא משם הנח"ר דנצוה"ק

במס' סוטה מבואר שדברי המרגלים 'כי חזק הוא ממנו', היו דברי חירוף וגידוף כלפי מעלה 'אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם'. ולאור הנ"ל מבואר כי תכלית ירידת הנשמה לזה העולם היה כדי להרוויח רווחים, להעלות ניצה"ק שנתפזרו ע"י שבירת הכלים, וזה שאמרו

המרגלים להשי"ת, מה לנו לרדת לשקוע בעסקי העוה"ז, והרי בעל הבית לא יוכל להוציא נצוצי 'כליו' משם, כי בירידתנו לענייני עוה"ז יהיה לנו משיכה לגשמיות, וממילא לא נזכה לברר רפ"ח ניצוצי הקדושה כראוי.

והרי גם אנו אומרים כך לפעמים, באכילת עוגה ושתיית קפה, שהתכלית האמיתית שלהם היה רק כדי 'להוציא כלי' בעל הבית משם, ואדם המשתקע בגשמיות עוה"ז ואינו חושב ממציאות ה' שבתוך הטעם, או לכל הפחות שיהיה לו כח לעבודתו ית', נדמה לו שהנפילה גדולה מדי, ואין בעל הבית יכול להוציא כליו משם.

אך האמת היא 'מאי דמפקד איבעיא לך למעבד', תשא אשה, תוליד בנים, תחרוש בקרקע, תאכל ותשתה ותברך את ה', והקב"ה כבר ימצא דרך איך להוציא כליו ממקומך.

אמנם עדיין לא נתבאר מה החילוק בין משה רבינו ובן עזאי שמותר להם לפרוש, לבין שאר בני אדם שאסור להם.

נתנו נפשם להצליח במצוה כקדרין

וביאר הרה"ק מפילעוו קאצק [וכ"כ בשפ"א פ' שלח] ע"פ דברי המדרש רבה בתחילת פ' שלח בשבח השליח הנאמן 'הנותן נפשו כדי להצליח בשליחותו', וכאותם שנים אנשים חרש דהפטרת פרשת שלח, פינחס וכלב ששלחם יהושע ליריחו, המה שלוחים שנתנו נפשם לשליחותם. ומדוע נקראו בשם 'חרש' ע"ש חרס, 'מלמד שעשו עצמם קדרים והיו צווחין הרי קדרות הרי קדרות, מי שירצה יבא ויקנה, וכל כך למה, כדי שלא ירגיש בהם בני אדם'.

וצ"ע מה גודל השבח ששבחו חז"ל את פינחס וכלב שמצאו עצה לכסות עצמם כאילו הם קדרים, והרי זה חכמה פשוטה, מה הענין המיוחד שיש בזה, שעל שם זה נקראו 'חרש'. וכן הקשה בספר 'אמונת חכמים' להגה"ק המקובל רבי אביעד שר שלום באזילא זי"ע וכי מה הנפק"מ במה התחבאו המרגלים, וכי אילו היו אומרים שהם מוכרים מחטים היתה מדרגתם פחותה?

כלי חרס אינו עשוי אלא לתוכו

וביאר בשפ"א [שלח תרל"א] כי הגדרת כלי חרס שאינו כשאר כלים שמקבלים טומאה בנגיעה מגבם ומתוכם, כי אפילו אם נגעה טומאה בדפנותיו מבחוץ אינו נטמא, רק כשנכנסה הטומאה באוירו, ואז הוא חמור יותר שאע"פ שלא נגע בו מבפנים רק נתלה בו, הרי זה טמא. ומבואר בישיבות שהכלי חרס כל מהותו אינו אלא להחזיק בתוכו, אין לו כשלעצמו שום חשיבות. לעומת כלי מתכות או זכוכית שהם מכבדים את הבית גם כשהם ריקניים.

זהו מעלת פינחס וכלב שעשו 'עצמם' קדרים ואמרו על עצמם 'הרי קדרות הרי קדרות', אנחנו מהות של כלי חרס שאין לנו שום נגיעה ותועלת עצמית, וזהו שליח אמיתי שנותן נפשו בשליחותו.

עשו עצמם כקדרות כלי חרס

יש הרבה שליחים בעולם שמשתדלים להשלים שליחותם, אך אינם שוכחים את מהותם ועצמותם, לא מוותרים על כבודם, זהו כהגדרת כלי כסף וכלי זהב, אני מסכים לעשות תורה ומצות אבל גם אני משהו בעולם, כל זמן שיש לאדם עצמיות, הוא מסוכן. יהודי כזה אומרים לו שאין לו שום היתר לעזוב את כללי החיים, בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, כיון שאינו כלי חרס במהותו, אסור לו לחרוג כמלא נימא מסדר החיים הפשוט.

אך כשהאדם מבטל עצמותו ומהותו לגמרי, ועושה עצמו כמי שאינו, כמשה רבינו, הסכימה דעתו לדעת המקום לפרוש.

אף שמרים הנביאה טוענת טענה נכונה שאסור לחרוג מהכללים הרגילים והקבועים שיש בעולם, בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, מ"מ משה רבינו הוא ענין אחר לגמרי, וכמו שהפסוק מעיד בסמיכות לדברי מרים במשה 'והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה', וצ"ע מה ענין זה לכאן, ובפרט אם נאמר שמשה רבינו כלל לא שמע איך שהם מדברים בו, א"כ לא היה מקום של קפידה כלל, מה לנו ללמוד כאן על מדת הענוה של משה?

הכשר פעולת משה מצד הענוה

אלא כאמור שכל ההיתר של משה רבינו לפרוש הוא רק בגלל שזכה למדת הענוה המופלגת, שהיה בעיני עצמו ככלי חרס שאין לו חשיבות עצמית כלל, רק כלי פנוי וריק להיות מלא לקבל דברי ה' לאומרם לבני ישראל, ככלי מלא דיבורים.

כשאדם במדרגה זו, אזי הרגשותיו אינם משל עצמו אלא מלמעלה, 'משה פירש מן האשה והסכים הקב"ה על ידו'. וכן זכה בן עזאי שפירש משום שנפשו חשקה בתורה, ולא מצאנו שהעירו לו חכמי ישראל על כך, סימן הוא שידעו שהוא בגדר 'כלי חרס' ולכן מותר לו. וכן בכל הדורות כל

חכמי ישראל שהיו בגדר הזה, היתה להם הנהגה מיוחדת בזה. משא"כ שאר בני האדם שירצו לפרוש ממלאכת עוה"ז משום שנפשו חשקה בתורה, צריכין בדיקה אם אין זה רק מחמת עצלות וכדו'.

עבירה לשמה כי לא מתהני

וכן ביאר בבני יששכר על דברי הגמ' ביעל 'גדולה עבירה לשמה', כי דווקא במקום שאין שייך שום הנאה ורצון עצמי, שייך עבירה לשמה.

ויסב חזקיה פניו ל'מבחן' הקיר

חזקיה המלך פירש מן האשה ואמר לו ישעיה הנביא 'כי מת אתה ולא תחיה', מה עשה חזקיה באותה שעה, הסב חזקיהו פניו אל הקיר, שהתפלל מקירות לבו, כביכול עשה עצמו כקיר וכחרס, ועשה תשובה, בדק עצמו בתכלית המבחן וראה שיש עדיין חילוק בינו לבין הקיר, ותיכף אמר לישעיה תן לי בתך ואשאנה.

ראו ולמדו בלא לקחת המוסר

ועתה נשובה לענין המרגלים. המה טענו טענה אמיתית שהם רוצים לנהוג כמנהגו של משה רבינו, לפרוש מענייני עוה"ז כדי להיות בדביקות בהשי"ת, וזה שדרשו עליהם 'רשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר', ראו את סיפור מעשה מרים, ואדרבה מתוך מה שהשתיקו את מרים והצדיקו את מעשיו של משה, הבינו וראו שאכן צדק משה בהנהגה זו שיש לפרוש כדי להיות בדביקות בה'. אך 'לא לקחו מוסר' להבין שהסיבה שהתירו לו למשה להתנהג כך, הוא אך ורק משום שהאיש משה ענו מאד מכל האדם, והרי הוא בעצמו ככלי חרס וקדירה. משא"כ המה שלא זכו למדרגה זו, לעומתם צדקה מרים בדבריה שאין לפרוש כלל.

וכן אמרו בשם הגה"ק מקאצק זי"ע וכ"כ הרה"ק רבי אלימלך גרודזיסקער זי"ע ב'דברי אלימלך' עה"פ 'שלח לך אנשים' 'שיקט אוועק דאס מענטשהייט פון אייך', - תשלח ותגרש מנפשך את האנושיות הפשוטה. ויתכן שבאמת אילו היו זוכים להשוות נפשם ככלי חרס, היתה טענתם נכונה בכך שאין רוצים להשתקע בחרישת וזריעת הארץ, ואז היה הקב"ה אומר להם 'יפה אמרתם יפה דרשתם'. אבל המה לא לקחו מוסר, ולא שילחו את אנושיותם, כדכתיב 'כולם אנשים' אנושיים, אם יש שם איש אמרינן ליה 'בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבד'.

והרי לנו פירוש חדש בדברי חז"ל על המרגלים 'רשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר', לא רק כהפירוש הפשוט שראו מעשה מרים ולא לקחו מוסר שלא להוציא דבה, אלא 'ראו' מעשה מרים שנתגלה שמשה רבינו צודק בפרישותו, ומהם למדו לטעון שאינם חפצים להכנס לארץ, אך 'לא לקחו מוסר' להבין שאין רשות לנהוג כן, רק כשכבר יצא מגדר אנושי והפך לכלי חרס פשוט בתכלית.

ביטל עצמיותו עד שלא נראה

וזה שפתח במדרש בשבח פינחס וכלב שמסרו נפשם על שליחותם, כי עשו עצמם ככלי חרס שאין להם שום מהות ורצון עצמי כלל. ובהמשך המדרש שם מסופר שלאחר שאמרה להם רחב להחביאם הגגה, אמר פינחס, אני כהן וכהנים נמשלו למלאכים, מבקש נראה, אינו מבקש אינו נראה, ואינני צריך להתחבא!

ביאור הדברים ע"פ הנ"ל שאמר פינחס אני כ"כ כלום בעיני עצמי, שאין שום צורך להחביאני, אין את מי להחביא כאן. עשו עצמן קדרים, ככלי חרס שאין בהם מהות עצמית כלל.

לידע שאינו רק כלי לרצון השם

ומסיים השפת אמת שבאמת כל יהודי נשלח בזה העולם כמרגל, ואנו צריכים שמירה עליונה להנצל מעצת מרגלים, להיות זך ונקי ומסור לעשות רצונו ית' בלב טהור, בלי רצון עצמי.

ומעתה נבין חומרת דברי נבואתו של ישעיה לחזקיה המלך, מת אתה ולא תחיה לא עוה"ז ולא עוה"ב, אילו לא היה שומע בקולו, היה נמנה עם אלו שאין להם חלק לעוה"ב, וכיון ששמע בקולו זכה להרביץ תורה בכל ישראל וביקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח. עד כדי כך חמור הדבר הזה, לא לישא אשה כדי להביא להקב"ה יותר תועלת מהמצוה הפשוטה שצונו השי"ת. וכן אילו לא היה משה רבינו ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, לא היה לו שום היתר.

וכמבואר בבני יששכר שאם אין לאדם שום נטיה עצמית, אזי הקב"ה מדבר מתוך גרונו והרגשתו, וזש"כ במשה 'הסכים הקב"ה על ידו', לא משה רבינו החליט החלטה זו, אלא הקב"ה הסכים על ידו, היינו מתוכו. עד כדי כך שבתוספות הקשו מדוע אמרו חז"ל ג' דברים 'עשה משה מדעתו', והרי אין שייך לקרוא לזה שעשה כן מדעתו,

כי הוא בטל ומבוטל בתכלית הביטול ואיננו מציאות עצמית כלל.

וזלה"ק שפ"א שם 'ענין הביטול לידע שהוא רק כגרזן ביד החוצב בו ממש. ואינו רק כלי מוכן לעשות רצון השי"ת אבל לא לצרף רצון עצמו כלל. ובאמת המדרש הזה הוא לימוד על חיי העוה"ז שנשתלח האדם במקום סכנה שהכל הבל ורעיון רוח. והעצה ע"י המצות שהם בכל מעשה האדם לעשות רק רצונו ית' ועי"ז יוכל להתדבק בפנימיות חיות השי"ת שיש בכל מעשה'.

חז"ל אמרו 'משמת בן עזאי בטלו השקדנים', וי"ל שהכונה שלא יאמר אדם שגם הוא במדרגתו של בן עזאי, שבדרך כלל אין אדם במדרגה כזו להתבטל לגמרי, וכשאינו רוצה לקבל עול מלאכתו מחמת עצלות ורפיון, הוא אומר שנפשו חשקה בתורה. ובאמת צריך שיהיה בכונה נכונה לשם שמים.

בגמ' מובא שבן עזאי כן נשא אשה, בתו של רבי עקיבא. אלא שנחלקו בבלי וירושלמי אם רק ארס ולא נשא, או נשא לילה אחת וגרש, ובגמ' כתובות כתוב 'כאמה כן בתה' שאשתו של בן עזאי זיכתה אותו לשלימות בתורה כמו שעשתה אמה אשת רבי עקיבא, בליל החתונה החזיקה את הנר שיעסוק בתורה עד אור הבוקר.

זכור בפה את אשר הקצפת במדבר

כתוב בפרשת עקב [דברים ט,ז] זְכֹר אַל תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר הִקְצַפְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בֹּאֲכֶם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם ה':

זהו אחד משש זכירות שאדם צריך לזכור בכל יום ויום את אשר הקצפנו את ה' במדבר. ובתורת כהנים ריש פרשת בחקותי כתוב 'זכור בפה, כשהוא אומר אל תשכח הרי בלב אמור, מה תלמוד לומר זכור, שתהא שונה בפיך'. הן לגבי זכירת שבת, זכירת מרים, זכירת עמלק, וכמו כן לזכור את אשר הקצפנו את ה' במדבר. שם בתו"כ נזכרו רק ד' זכירות הללו. ובגמ' מגילה דף י"ח מובא רק זכירת עמלק.

אשר הקצפת במדבר במעשה העגל

והרמב"ן בסוף ספר המצוות כשהקשה על הרמב"ם שהשמיט כמה מצות עשה ומצות לא תעשה, העשה השביעי הוא מצוה זו 'זכור את אשר הקצפת את ה"א במדבר'. והרמב"ן הביא דברי התורת כהנים וכתב שהיא מצות עשה, והוסיף 'לא ידעתי אם ההזהרה למקציפים עצמם' היינו רק לאותו דור בלבד, או שזה מצוה לכל הדורות כולם, לזכור חסדי ה' שאע"פ שהקצפנוהו במדבר, שמר לנו את הברית ואת החסד, ועי"ז יבא לתת הודאה ושבח לשמו ית' על הכל.

פרה דאורייתא במצות זכירת העגל

בדרך כלל מצוין בסידורים שהכונה שיש לזכור מעשה העגל דפרשת כי תשא, וכן פי' הר"ש משאנץ בתו"כ פ' בחקותי שם, ובמג"א סימן ס' וכן במ"ב מבואר שהכונה לזכור מעשה העגל. וכן ידוע ומפורסם דברי הישמח משה וכן ב'ארצות החיים' להמלבי"ם על דברי התוספות הרא"ש ועוד ראשונים [פסקי תוס'] במס' ברכות שסברו שקריאת פרשת פרה היא מדאוריתא, וכמובא בשו"ע שיש דעה כזאת, וביארו שמכיון שיש מצוה מן התורה לזכור מעשה העגל והרי הוא גנותן של ישראל, ולכן קורין פרשת פרה וכל אחד מבין מה מתוך הדברים 'תבא אמה ותקנח...', מכיון שאין להזכיר גנותן של ישראל, מזכירין מעשה פרה ועי"ז מקיימים מצות עשה ד'זכור את אשר הקצפת'.

במג"א כתב שיתכן שיש מצות עשה לזכור זכירה זאת בכל יום ויום, ולכן יש לרמוז זכרון זה בסוף ברכת 'אהבת עולם'.

אשר הקצפת במדבר במעשה המרגלים

אמנם באמת בדברי הראשונים מבואר עה"פ 'זכור את אשר הקצפת' שאין הכונה על המעשה העגל, שהרי בפסוק שלאחריו מתחיל לדבר מענין זה: וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם אֶת ה' וַיִּתְאַנַּף ה' בָּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם, והולך ומפרש באריכות ענין מעשה העגל, אלא שהכונה על מעשה המרגלים, כן מבואר באבן עזרא ובחזקוני שהזכרון 'את אשר הקצפת את ה"א במדבר', היינו לאחר מעשה העגל היו כמה נסיונות במדבר פארן ושאר מדבריות, חטא המרגלים ועוד נסיונות, וכל אלו כלולים ב:'למן היום אשר יצאתם מארץ מצרים ממרים הייתם', ומלבד כל אלו הולך ומפרש באריכות ענין מעשה העגל 'ובחורב הקצפתם... בעלותי ההרה...'.

וביאר ב'תורה תמימה' שם חידוש נפלא שבאמת זה הפסוק 'זכור את אשר הקצפת' סובב על כל מה שניסו את ה' במדבר מלבד חטא העגל שעליו כתוב מפורש בהמשך, אך הפסוק הראשון מדבר על כל הנסיונות, מפרשת בשלח שחשבו לשוב למצרים, וכן אח"כ מעשה

מרגלים ועוד, וכמ"ש 'וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי'.

קריאת התורה של עשרה הנסיונות מדאורייתא

וביאר ע"פ דברי התוס' במגילה דף יז: לשיטת רש"י שקריאת התורה בכל השנה היא מצוה מדאוריתא. שם מבואר בגמ' שקריאת התורה הוא בכל לשון או בלשון הקודש, ורש"י פי' שהכונה על קריאת התורה בשבת שיוצאים ידי חובה בכל לשון, והקשו התוס' והרי כל ענין קריאת התורה בשבת הוא רק מתקנת עזרא ומה שייך לומר בו שהוא מדאוריתא. ותירצו בתוס' שהכונה על פרשת זכור, אך דעת רש"י שקריאת התורה כולה היא מדאוריתא.

וביאר ב'תורה תמימה' ששורש מצוה זו מן התורה הוא 'זכור את אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר', לכן צריך לספר פעם אחת בשנה בכל הדורות את כל חמשה חומשי תורה, וכמבואר בתורה כהנים 'זכור אל תשכח' שתהא שונה בפיך, מלבד מה שאתה זוכר בלב. ומכיון ששנה הוא שיעור זמן של שכחה, כמבואר בשו"ת חת"ס בענין זכירת מעשה עמלק, וכמו כן יש מצוה פעם אחת בשנה לספר מעשה המתאוננים והמרגלים והמתאוים ומחלוקת קרח. ובאלו השבתות שמדברים ממה שניסו את ה' במדבר, קריאת התורה היא מצוה מדאוריתא!

לאור דבריו צריכין אנו לשנות את ההסתכלות שלנו על קריאת הפרשיות שבחומש במדבר, כי בעיני הלמדן הפשוט נראה שכשלומדים הלכות נזיקין או הלכות קרבנות, הן הן גופי תורה, אבל בפרשת בהעלתך כשהבעל קורא מנמיך קולו ואומר 'ויהי העם כמתאוננים', אינו שם על לב שיש כאן עיקר גדול וחשוב. אך לאור הנ"ל למדנו כי אדרבה הלכות קדשים ונזיקין, קריאתן מדרבנן, וזה הפסוק 'ויהי העם כמתאוננים' קריאתו מן התורה! וכן מעשה המרגלים, המתאוים, והמעפילים. ובכל המקומות שהבעל קורא מנמיך את קולו... וכ"ש מעשה העגל בפרשת כי תשא שיש בו מצוה מיוחדת 'ובחורב הקצפתם'. כי לכן תיקן עזרא לקרוא כל התורה כולה על הסדר, כדי לקיים מצות הזכירות הללו! ולפני שתיקנו עזרא היה צריך אחת בשנה לקרוא אלו הפרשיות לקיים מצות זכירה זו בלב ובפה.

סתם תורת כהנים כר"י והלכה כמותו

וכתב עוד בשם שאגת אריה סי' י"ג דלא קיי"ל חיוב זכירות אלו, אשר הקצפת, ומעשה מרים, כי שורשם בספרי, וסתם ספרי רבי שמעון ולא קיי"ל כוותיה. והקשה עליו ה'תורה תמימה' 'שגיאות מי יבין', והרי אין זה ב'ספרי' אלא ב'תורת כהנים', הן אמת שהפסוק הוא בחומש דברים ולכן נדמה שהחיוב בקריאתן הוא בספרי, אבל באמת הוא בריש פ' בחקותי בתורת כהנים, וסתם תורת כהנים רבי יהודה שהלכה כדבריו בכל מקום...

תורת כהנים נקרא 'ספרא', ונמצא שכאן מצאנו חילוק גדול בין ספרי לספרא, ספרי אינו להלכה וספרא כן להלכה.

וכתב עוד שהרי במגילה דף י"ח כן הביאו חלק מדברי התו"כ הנ"ל לגבי מצות זכירת עמלק, ופסקו בגמ' כדבריו שזכירת עמלק היא מצוה דאוריתא כנודע לכל ישראל, וא"כ איך אפשר להשמיט המשך דברי הספרא לגבי זכירת מרים ואת אשר הקצפת, והרי ממקור אחד יצאו כל מצות זכירות הללו? ואם בפרשת זכור משתיקים את כל הקהל ואנשים נשים וטף באים לשמוע בדחילו ורחימו 'זכור', ה"ה שהיה צריך לעשות כן בפרשת בהעלתך ב'מתאוננים' ובפרשת שלח ב'מרגלים' ובפרשת קרח, ובשאר ההקצפות.

קריאת התורה דאורייתא צריכה כונה

ולא דבר ריק הוא מכם, כי בפשטות קי"ל כי במצות דאוריתא מצות צריכות כונה, ויש לכוון באלו הפרשיות לקיים מצוה מיוחדת מן התורה לזכור את אשר הקצפנו את ה"א במדבר.

תכלית הזכירה להודאה וחשבון הנפש

אמנם נחלקו המפרשים מה הטעם למצוה זו, ברמב"ן כתב שזאת כדי לזכור חסדי ה', שאע"פ שהקצפנוך כמה פעמים, אתה טוב ומטיב עמנו תמיד, ונשארנו לחלקך ולגורלך. וב'חרדים' כתב טעם אחר בספר המצוות [במצות התלויות בפה ובקנה] שיש לאדם למצוא דברים המשתווים לאותם ההקצפות שהיו במדבר, כשקורין 'זכרנו את הדגה' יעשה חשבון הנפש כמה הוא מדוגג בדגיו, ובוכה למשפחותיו, וכן במרגלים וקרח וכו', כי אלו ההקצפות הם עוונות שורשיים, אף שלא דברנו מעולם לשון הרע על ארץ ישראל, האם אין בנו נגיעה של פגם 'ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלקיכם', כמה וכמה אותות ומופתים כבר עשה עמך הקב"ה בחיים הפרטיים שלך, ועדיין אתה דואג עכשיו ואין לך אמונה ובטחון על העתיד... אהה?

וכן כשרגנו באהליהם לאמר בדברים קשים: 'בשנאת ה' אותנו הוציאנו להשמידנו במדבר', הקב"ה הרי מבקש מהאדם שיתן בו אימון, וכי לא הטבתי איתך עד הנה מעולם, והרי ראית ניסים ונפלאות עין בעין בכל הדרך אשר הלכת מיום לידתך ועד היום, ובדבר הזה, בנסיון הנוכחי, אינך מאמין בה'.

וצ"ע דבדברי החרדים מבואר שע"י זכרון את אשר הקצפנו, יתודה על חטאיו הדומים לאותם ההקצפות. וצ"ע שהרי אין וידוי בשבת. אמנם כדברי הרמב"ן כן שייך בשבת, לזכור חסדיו הנפלאים שאעפ"כ לא משה אהבתו ית' ממנו לעולמים.

ובאמת צ"ע מדוע לא נקטו רבוה"ק שיש בזה גם מצות זכירת המרגלים המתאוננים. כי בסידורים ובשאר מקורות, הזכירו מצוה זו רק על מעשה העגל, וכתפילת החיד"א על מצות הזכירות 'והריני זוכר במרירת נפש את אשר הכעיסו אבותינו את הקב"ה במדבר במעשה העגל', בו בזמן שבפשוטו של מקרא הכונה על שאר הנסיונות ולא על מעשה העגל.

עשרה נסיונות ומה שהוסיפו עוד עליהן

ולפי הנ"ל יש לכוון בכל עת שקורין בתורה על אחד מאלו הנסיונות, לקיים מצות עשה 'זכור את אשר הקצפתם'. ולא עוד אלא שמש"כ [במדבר יד,כב] כִּי כָל הָאֲנָשִׁים הָרֹאִים אֶת כְּבֹדִי וְאֶת אֹתֹתַי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי, זה נאמר כשנתיים לאחר יציאת מצרים, והרי אח"כ היו עוד כמה וכמה נסיונות, כמ"ש במשנה אבות ובגמ' ערכין דף ט"ו, חשבון עשר הנסיונות עד פחות משנתיים לאחר יציאת מצרים: שנים בים, המרו את ה' בירידתן לים ובעלותן מן הים, שנים במים, במרה ורפידים, שנים במן, שנים בשלו, בפ' בשלח ובפ' בהעלתך, אחת בעגל, ואחת במדבר פארן היינו במרגלים. והרי מאז ועד הכניסה לא"י עברו עוד ל"ח שנות מדבר, היה מעשה דמעפילים, ומקושש שהיה יחיד, ואח"כ מעשה קרח דתן ואבירם וכל העדה, וכן תלונת 'אתם המתם את עם ה'', ואח"כ במי מריבה, ובנחשים השרפים, ובמעשה שיטים.

ובתוס' יו"ט הקשה במשנה אבות מדוע לא נמנו אלה, ותירץ שלא נמנו רק עשר הנסיונות שעד פרשת שלח שכתוב שם 'וינסו אותי זה עשר פעמים', אבל אח"כ היו עוד.

ולאור הנ"ל יש מצוה דאוריתא בכל פעם ששומעים קריאת התורה באלו העניינים, וכאמור בדברי החת"ס שאין מצוה לקרות פרשיות אלה בכל יום, כי הגדרת מצוה זו הוא בקריאה פעם אחת בשנה בתורה. ומה שמזכירין בכל יום הוא כדי לשמור על אותו הזכרון שזכינו לו בקריאת התורה.

וכמבואר בתוס' בענין איסור להעיד מפי כתבם, אך כשהכתב מזכיר לו את המעשה ממש, אין זה 'מפי כתבם'. כך אנו קורין בתורה אחת בשנה בפרשת עמלק ובפרשת המרגלים ושאר הזכירות, וכדי לשמור על הזכירות הללו, חוזרים להזכירם בכל יום.

יום שני טז סיון תשפג

(מס' שיעור 35366644)

עֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵינוּ הַקְּרוֹבִים לָנוּ {ב'} > יְהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס הַמְּרַגְּלִים לָאָרֶץ

יזכור מה שהוא בעצמו הקציף מיום היותו

בשיעור הקודם הזכרנו מדברי רבוה"ק שקריאת התורה בפרשיות העוסקים בחטאי דור המדבר היא מצוה דאוריתא, כדכתיב 'זכור את אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר'.

ובחרדים [יב, כג] הוסיף: 'ואם אנו מצווין לזכור מה שהקציפו אבותינו במדבר לפניו יתברך, **קל וחומר שחובה לכל איש ואיש ממנו לזכור מה שהוא בעצמו הקציף מיום היותו**'.

וכן ספרו חז"ל על דוד המלך שאמר 'וחטאתי נגדי תמיד', והיה רושם על קירות ביתו את 'חטאיו', הכל כדי שלא ישכח יום אחד ממה שיש לו לזכור.

לזכור עונות אבותינו הקרובים לנו

אמנם צריך להבין המשך דברי החרדים שם: 'וכן חייבים אנו **לזכור עונות אבותינו הקרובים לנו**, שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם, ונבוש מלפניו, ואז יכנע לבבנו הערל'. וצ"ע שהרי דעת החרדים שבכלל מצות כיבוד אב הוא שלא יעלה על מחשבתו ענין של זלזול ופחיתות על אביו או על אמו.

כי כל אדם בעולם יש לו מעלות וחסרונות, ואין מי שמכיר את האדם כמו בניו שרואים אותו תמיד בכוסו בכיסו ובכעסו, ולכן הרבה פעמים יכול להביא מחשבות

של זלזול בלב הבן, ודעת החרדים שהוא ביטול מצות כיבוד אב. כי מן התורה צריך להסתכל על אביו ולזכור מיד את הטוב שלו, במקום לחשוב 'אבא שיכור' יחשוב 'אבא לומד חק לישראל בכל יום', הגם שהוא שיכור, לא יהיה הזכרון הראשון בשכרותו או בשאר חסרונותיו. כי אם ירצה לקיים מצות כיבוד אב ואם כראוי, כבר יוכל למצוא בהם מעלות טובות ונפלאות.

להזהר מלאחוז מעשה אבותינו בידינו

אמנם מאידך גיסא כתב החרדים כאן שיש לנו לזכור עונות אבותינו הקרובים לנו, וצ"ע מה התועלת בזה, מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לכאו' הוא סכנה שלא יקיים כראוי מצות כיבוד אב ואם?

וביאר החפץ חיים בספרו 'חומת הדת' פרק ט"ז בהגהה למטה, כי יש מצוות שהעולם מתרשלים בהם, בדורו היו נכשלים הרבה בלשה"ר ורכילות, ולכאו' היה צריך להזהר באלו הדברים יותר ויותר, כי בחז"ל הקשו סתירה שבמקום אחד כתוב 'בנים לא יומתו על אבות' ובמ"א כתוב 'פוקד עון אבות על בנים' ותירצו 'כאן שאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן, וכאן שאין אוחזין מעשה אבותיהן בידיהן'.

וכתב הח"ח שידוע שעוון ביטול תורה, מסתמא גם אביך ואבי אביך ואבי אבי אביך נכשלו בזה, ואם אתה תבטל את התורה, נמצא שאתה אוחז מעשיך בידיך, והוא מסוכן יותר. משא"כ בשאר חטאים שמסתמא לא עברו בהם אבותיו ואבי אבותיו, לא ייענש בעבורם כי אינו אוחז במעשי אבותיו בענין זה. אך כשמתנסה בדבר שמסתמא כבר נכשלו בו אביו ואבי אביו, א"כ אם יכשל ח"ו נמצא שהוא אוחז מעשה אבותיו בידיו שאז יוכל להתפס גם על עונותם שלהם.

וכתב הח"ח שכמו כן בעון לשה"ר ורכילות וגזל, מסתמא נכשלו בזה אביו ואבי אביו ואבי אבי אביו, וא"כ אם גם אתה לא תיזהר באלו העניינים, הרי יזכרו עליך גם עונות אבותיך ואבות אבותיך עד ד' דורות. משא"כ כשאתה תיזהר בזה לא יפקד עליך עונם כלל.

אנחנו ואבותינו חטאנו בביטול תורה

ואם אמרו חז"ל 'אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא', צריך אדם להזהר ביותר בענין שכבר נכשלו בו אבותיו ואבי אבותיו, שלא יתפס גם להענש על עונותם.

וזה שכתוב החרדים שיש לזכור עונות אבותינו הקרובים לנו, כדי להזהר ביותר באלו העבירות שלא להכשל בהם בשום פנים ואופן, שלא יתפס בעונש עונותם.

מפני כבוד הבריות נדבר רק בענין ביטול תורה, כתב החיד"א שהאשכנזים לא נהגו להזכיר שם אבי החולה אלא שם אמו, כי מסתמא הוא נכשל בעון ביטול תורה, ואין רוצים לעורר קטרוג אלא זכות החולה, ואמו אין לה עון ביטול תורה. [אא"כ אם הוא הדרייוער שלה] לכן מזכירים שם האם, שלא לעורר קטרוג ביטול תורה.

כתוב בערוגות הבושם דהא דאמרינן לפני כל וידוי 'אבל אנחנו ואבותינו חטאנו', שהוא תולה החטא של אביו לא בגלל אביו אלא בגלל שאני הייתי נכלל בו, אני הוא זה שגרמתי לו לחטוא. [וכמו שאמרו 'הריני כפרת משכבו', אני גרמתי לו] וכתב בערוגות הבושם [ס"פ וירא] דהני מילי בעונות שחטא אביו קודם שנולד הוא, אך לאחר שנולד כבר אינו נכלל בו ואי אפשר לומר כן, וא"כ צ"ע איך יאמר 'ואבותינו חטאנו' והרי לדברי החרדים צריך לקיים 'כיבוד אב' גם במחשבה. אמנם מבואר בדבריו בפרק י"ב שיש לקיים מצות 'זכור את אשר הקצפת' גם בזכרון עון אבותיו.

איך כשלו המרגלים בשליחות משה?!

בעיר ליזענסק בימי הרבי רבי אלימלך זי"ע כיהן בעל ה'לשון הזהב' כרב העיר, האריך ימים קט"ו שנה, ואחר ההסתלקות הרר"א כתב שהוא מתחזק להמשיך לכתוב חידושי תורה על הלכות שבת, אף שכבר פסק מלכתוב מחמת חולשתו, התחדש להמשיך לכתוב לכבוד נשמת הרר"א. לאחר שנסתלק רב זה, כיהן אחריו הג"מ רבי שמואל נחום הלוי זי"ע בעל ה'היכלי שן' על התורה, ונזכיר מדבריו ביאור כללי בפרשת המרגלים.

התמיהה נודעת איך יתכן שמשה רבינו שולח שליחות ויצא מכשול עי"ז, והרי אמרו חז"ל שכל הנוטל עצה מן הזקנים אינו נכשל, וכח המשלח בשליח, ושלוחי מצוה אינן נזוקים, האיך היתה כזאת שחזרו והוציאו דבה ומתו הם במיתה משונה וכל הדור במדבר.

עצת המרגלים מיראת מיתת משה

ונזכיר מה שביאר בזה הג"מ רבי שמואל נחום וכ"כ ב'סבר נפתלי' באריכות, ותחילה נקדים מה שכתבו רבוה"ק הרבי רבי יונתן אייבשיץ זי"ע והחת"ס זי"ע שמעשה המרגלים נגרם משום שבפרשת בהעלתך נתנבאו אלדד

ומידד במחנה 'משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ' [סנהדרין יז] ועי"ז נתייראו פחד נורא שכל מה שהיה להם סיעתא דשמיא עד היום הזה, נגמר הדבר, כי מה שטענו על אותו הדור שנעשה להם כ"כ הרבה ניסים ונפלאות 'ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלקיכם', אך הם השיבו, שכל הניסים האלה זכו להם רק בזכות משה רבינו, אילו לא שמענו 'משה מת', היינו ממשיכים להתחזק באמונה שלימה, כי עננו עומד עלינו, והבטיח ה' למשה 'נגד כל עמך אעשה נפלאות', אבל שם הוסיף ה' ואמר למשה 'וראה כל העם **אשר אתה בקרבו.. את אשר אני עושה עמך**' וכיון ששמענו זה עתה שמשה מת, א"כ אין אנו ראויים לאותם ה'נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגויים'.

וכן נתברר אח"כ ביהושע פרק ח', בהיות יהושע ביריחו, ומלאך ה' לנגדו וחרבו שלופה בידו, וביקש ממנו מלאך מט"ט 'רבך דחני, אתה אל תדחני', ולזאת כששמעו בני ישראל את נבואת אלדד ומידד, נכנסו לפחד גדול, ואמרו 'נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ'.

לא ביקשו רחמים שיחיה משה ויכניס

החת"ס מביא את הקדמת הרבי רבי יונתן הנ"ל, [לא בשמו אלא מעצמו] והוסיף שעיקר חטא המרגלים אינו זה הפחד, אלא שהיה להם להודיע לכל ישראל 'בקשו רחמים' להתענות ג' ימים וג' לילות שלא יסלק מהם את משה רבינו, המה לא כן עשו, אלא שמעו שמשה עומד למות, ונתייאשו מיד, והחלו לבקש לשלוח מרגלים, והיה להם לזכור שהנבואה לרעה, הקב"ה 'שב וניחם', וכמעשה דחזקיה שכבר נאמרה לו נבואה 'כי מת אתה ולא תחיה', ולא נתייאש עצמו מן הרחמים, הסב פניו אל הקיר ופעל ישועה ורחמים בתפילה מקירות לבו, ותיכף נתבטלה אותה נבואה והמשיך לחיות. בפרט כשמדובר על חיי משה רבינו, איך קבלו מיד את הדין ולא התעסקו לפעול רחמים וישועה. ואם אלדד ומידד אמרו כבר את נבואתם, היה להם להבין שמסתמא סיבב הקב"ה שישמעו הקהל את נבואתם כדי שיתעוררו לבקש רחמים על צדיק הדור שיחיה.

יהושע בן נון הפך את העולם שלא לשמוע את הנבואה הזו כנבואה טובה, כדי שתיחשב נבואה רעה שהקב"ה 'שב וניחם' עליה. אבל המרגלים הסכימו ולא המשיכו לבקש רחמים על חיי משה.

והנה משה רבינו כבר שמע את נבואת אלדד ומידד, כך משמע בגמ' שם, והוא אמר ליהושע 'המקנא אתה לי'. ובאמת שכבר נרמז למשה רבינו כ"פ שאינו נכנס לארץ ישראל, כשנאמר לו 'עתה תראה - ולא במלחמת ל"א מלכים', וכן בשירת הים בפסוק 'תביאמו ותיטעמו בהר נחלתך', עוד כמה סימנים היו לו למשה שהוא אינו מכניס את ישראל לא"י, אך נבואה ברורה היתה עכשיו לראשונה ע"י אלדד ומידד.

והנה פשוט לכל יהודי שרצונו של משה רבינו להכנס לא"י אינו לתועלת עצמו, אלא ככל הסיבות אשר גילה השי"ת ע"י רבינו בעל המגלה עמוקות בספרו הק', רנ"ב אופנים בפסוק 'ואתחנן', הכל לתועלת כנסת ישראל.

בגמ' מסופר על נבואה שנאמרה על אמורא שיהיה בסכנת טביעה או הפיכה, הטביעו את הבגד, והפכו את הכסא עצמו, ובכך 'יצאו ידי חובה' שלא ליפול לאותה גזירה.

יהושע מכניס את ישראל בראש המרגלים

כך אמר משה רבינו המצאה נפלאה, כיון שכבר נאמרה הנבואה שיהושע מכניס את ישראל לארץ, יש לי עצה איך לקיים נבואת אלדד ומידד ואעפ"כ להשאר בחיים חיותם. והוא ע"י י"ב מרגלים שהם שלוחי כל עם ישראל, ביניהם יהיה גם יהושע בן נון, הוא יהיה גבוה יותר מכל שאר המרגלים, ועי"ז יתקיים בהם 'יהושע מכניס את ישראל לארץ'.

ירד להם מן לישראל כנגד יהושע

כי כשם שיש למשה רבינו נשמה כוללת מכל ישראל, כן יהושע בן נון, כמבואר בגמ' יומא דף ע"ו שכשישב יהושע בן נון תחת הר סיני מ' יום עד שירד משה רבינו, היה רחוק ממחנה ישראל, כי מחנה ישראל היה אלף אמה כנגד ההר, ויהושע נשאר להמתין על ההר מ' יום, ולא היה בשעת חטא העגל ככתוב. וכתוב בגמ' שירד לו מן ליהושע במיוחד לבדו כנגד כל ישראל, כדכתיב 'לחם אבירים אכל איש', וכתיב ביהושע 'איש אשר רוח בו', מה שם יהושע איש, כך ירד מן ליהושע האיש, ופרש"י שם: 'זה יהושע - שעלה עם משה עד תחומי ההר שנאמר (שמות כד) ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר סיני והמתין לו יהושע שם כל ארבעים יום שנאמר וישמע יהושע את קול העם ברעה למדנו שלא היה עמהם ושם היה **יורד לו מן כנגד כל ישראל**'.

והקשו המפרשים מה לו ליהושע עם מן כנגד כל ישראל, והרי עומר הוא שיעור בריא לאכילת אדם בכל יום, מה לו לאכול כנגד כולם?

ומבואר בזוה"ק כי כשמשה רבינו היה למעלה בשמים, לחם לא אכל ומים לא שתה, לא היה לישראל מן בזכותו, כי הוא עצמו אינו נצרך למזון. [וכמו שפירשו רבוה"ק 'כל העולם לא נזון אלא בשביל חנינא בני' ולצערינו ולדאבוננו 'וחנינא בי די לו בקב חרובין', אילו היה הוא צריך הרבה יותר, היה לכל ישראל הרבה יותר...]

וביאר החיד"א בספר מראית עין בשם קדמון, שזה שאמרו חז"ל שירד לו ליהושע מן כנגד כל ישראל, היינו שבאותם מ' יום ירד מן לישראל בזכות יהושע בן נון.

הרי לנו שכבר בחיי משה היה יהושע בן נון נחשב כנשמה כוללת של כל ישראל, וכן מבואר בזוה"ק פ' משפטים ועוד.

כך ביקש משה רבינו ע"י שליחת המרגלים לצאת ידי חובת נבואת אלדד ומידד, לקיים 'יהושע מכניס את ישראל לארץ', ולזאת לא נמנה יהושע כמרגל יחיד לשבט יוסף, שלשבט מנשה כבר היה גדי בן סוסי, הוסיפו את יהושע כנשמה כללית לכולם.

ויטב בעיני לקיים בזה נבואת אלדד ומידד

ובגמ' סוטה אמרו חז"ל שהפגם של המרגלים שלא רצו להכנע ולהתבטל לפני יהושע בן נון. אך המחשבה של משה רבינו היה בעצה נפלאה לקיים נבואת אלדד ומידד באופן כזה, היות ואין הציבור מתפלל לחיי משה, מצא עצה זו, לשלוח י"ב אנשים כשלוחי כל ישראל, ומינה עליהם את יהושע שהוא יכניסם לארץ ישראל. ועי"ז ממילא כבר יוכל משה רבינו להכניס את ישראל אח"כ כשיכנסו כולם לא"י. [להלן ית' ענין 'משה מת']. ולכן 'וייטב בעיני הדבר' כי הוא רצה להכנס לארץ ישראל.

לדעתך אני איני מצוה לך

בספר 'הנותן אמרי שפר' להרה"ק רבי ישעיה נפתלי הערץ מדינוב זצוק"ל [בן הרה"ק רבי דוד בן ה'בני יששכר' זי"ע, מנו"כ בדינוב] ששמע מכ"ק מהר"ש מבעלזא זי"ע שפירש דברי רש"י בפרשה 'שלח לך לדעתך, אני איני אומר לך שלח, אם תרצה שלח', כי משה רבינו רצה להיות בטוח שלא תתקלקל העצה הנ"ל, לכן ביקש משה לסלק את כח הבחירה מהמרגלים, שיתקיים הדבר בשלימות, ועי"ז ישאר משה בחיים.

וכשאמר משה את העצה הזו לפני השי"ת, אמר לו הקב"ה 'לדעתך - אני איני מצוה לך', מה שאתה רוצה לסלק מהם הבחירה שיהיה כרצונך וכדעתך, זאת אינני מסכים, אלא 'אם תרצה' להשאירם על מצב של בחירה, 'שלח'. כנודע שאין הקב"ה מבטל כח הבחירה.

לא נאות יהושע בענוותו להנהיגם

והנה מאידך גיסא היה ענין נוסף, כי יהושע מצדו מבוטל כ"כ למשה רבינו, שאינו מסכים להקרא רבי ומנהיג, כששמע את אלדד ומידד כבר עשה רעש גדול וביקש 'אדוני משה כלאם', וכ"ש בחיי רבו משה, וכמבואר בגמ' כמה סיפורים על צדיקים שהיו נזהרים מאד שלא לנהוג ברבנות אפילו קל שבקלים בחיי רבם, כל שנותיו של רבה, לא קרא רב יוסף רופא לביתו כדרך רב.

מיאנו המרגלים להכנע להנהגת יהושע

הרי שהיו שני חסרונות, האחד שיהושע ענו מאד ואינו רוצה להיות מנהיג, והשני שצריך שהמרגלים יסכימו להכנע לפני יהושע בן נון. ובגמ' סוטה מסופר שזלזלו המרגלים בו ואמרו 'ריש קטיעא ימלל', זה שסידר את הספסלים הוא יהיה רבי שלנו? ולא ידעו כלל בחיי יהושע מגדולתו, שאר המרגלים נאמר בהם 'כולם אנשים ראשי בני ישראל המה', מלבד יהושע שהוא תלמיד המשמש בקודש, נער לא ימוש מתוך האהל.

ובמדרש כתוב שיהושע צוה על המרגלים שיקחו מפרי הארץ, הם לא רצו, עד שהוצרך ללחום בהם ולהכניעם עד שהסכימו לקחת הפירות.

וברמב"ן בריש פ' שלח כתוב שהמרגלים היו גדולים בחכמה מיהושע בן נון. וזלה"ק [יג,ד] 'למטה ראובן וגו' מנה הכתוב השבטים לא לדגליהם ולא לצבאותם ולא כתולדותם ונראה שראה למנותם הנה לפי מעלת השלוחים, כי היו ראשים ונשיאים בעם כאשר ספר, ואין מעלתם שוה אבל יש בהם גדול מחברו בחכמה (ובמנין) ובכבוד, **והקדים הנכבד הקודם במעלה** כי ממעלת עצמם מנאם לא למעלת השבט וכן בנשיאים החולקים להם את ארץ כנען (להלן לד יז -כט) הזכירם כפי המעלה לא לתולדותם'. והרי שהיו כמה מהמרגלים שהיו גדולים ונכבדים מיהושע בן נון, ולכן היה נסיון גדול שמא לא יתבטלו אליו. וכשביקש משה לבטל בחירתם, לא הסכים הקב"ה על ידו, רק לשלוח אותם בגדר 'אם תרצה' ולא בהכרח.

התפלל על יהושע להשוואת הבחירה

וא"כ צריכין אנו למודעי איך התפלל משה על יהושע 'י"ה יושיעך מעצת מרגלים', והרי לכאו' ביטל בחירתו בכך? אך מבואר בספה"ק בענין הכבדת לב פרעה שאין זה נקרא ביטול הבחירה, כי הקב"ה עשה י' מכות, וא"כ אין בחירה כלל, לכן היה צריך מאידך לעשות לו הכבדת הלב, באופן שבין שניהם יהיה בחירה, מכות מכאן והכבדת לב מכאן.

כך הכיר משה את יהושע בן נון שהוא כזה ענו ונכנע, עד שאין לו נקודת בחירה ליטול מקל ההנהגה בידו, לכן היה מותר להתפלל לתת לו נקודת בחירה על כך.

ניתק משה התקשרותו למרגלים בשליחותם

נחזור לעיל, אם נבואת אלדד ומידד היה 'משה מת', איך חישב משה לקיים ענין זה במחשבתו הנ"ל? וביאר ב'היכל שן' דבר נורא, כי נודע שהדבקים בצדיקים זוכים לסיוע עליון בכל מקומות מושבותיהם, החליט משה שהוא ינתק את החיבור שלו מהמרגלים ועי"ז יהיה להם בחינה של 'משה מת', שאילו הוא ישאיר כוחם עמהם, נמצא שנתקיים בהם רק 'יהושע מכניס' אך לא 'משה מת'.

ועוד שהרי לעת עתה היתה גזרה על משה רבינו שלא יכנס לארץ ישראל, ולכן כשהמרגלים נכנסים לארץ ישראל, אינם יכולים להתקשר לנשמת משה, כי נשמת משה שבקרבם אינו יכול להכנס לא"י, הם ניסו לומר 'הריני מקשר' ולא הלך להם.

בגמ' ב"ב מסופר על רבב"ח שהלך עם ההוא טייעא לראות את מתי מדבר, וראה אותם שוכבים עם הציצית שלהם, ומכיון שנחלקו בבית המדרש בשיעור גדיל וכנפי הציצית, החליט רבה בר בר חנה לחתוך כנף הציצית מאחד ממתי מדבר, להביאו לבית המדרש ולהראות שהלכה כך וכך, אך לא יכלו להמשיך בדרך, אמר לו ההוא טייעא, האם לקחת מהם משהו, אמר לו רכב"ח, כן חתכתי כנף הציצית. אמר לו ההוא טייעא, כלל גדול הוא שאם לוקחים מהם משהו, אי אפשר לזוז מהמקום, לך והחזירם ונוכל לנסוע מכאן.

בגמ' הקשו מדוע לא הסתכל רבב"ח על הציצית כשהם שם, כפי הנראה לא רצה הקב"ה להכריע במחלוקת בין ב"ש וב"ה ע"י סיפור של ארכיאולוגיה.

לא יכלו להכנס לארץ מקושרים למשה

וביאר מהרש"א שהסיבה שלא יכלו להמשיך בדרכם, כי בגדיהם של דור המדבר הם חלק ממהותם, שהרי נאמר בהם 'שמלתך לא בלתה', הבגדים היו גודלים עמהם ביחד, כחלק בלתי נפרד מהגוף שלהם, ומכיון שנשבע עליהם הקב"ה שאינם נכנסים לא"י, גם חלק מבגדיהם לא יכלו לנסוע עם רבב"ח לארץ ישראל.

ועפ"ז נבין שכשם שאי אפשר לקחת חלק מבגד של מתי מדבר לא"י, כך אי אפשר להתקשר למשה רבינו כשהוא אינו יכול להכנס לארץ ישראל. מה עשה משה, ניתק עצמו מנשמת המרגלים, כדי שיתקיים בהם בשלימות 'משה מת, ויהושע מכניס'. ועי"ז תתבטל הגזירה מעליו ובאמת כן יוכל להכניסם לא"י.

הלך כלב להתקשר לצדיקי ארץ ישראל

וביאר שזהו הטעם שהלך כלב לקברי אבות, כי הוא השתדל כדרכו בקודש להתקשר עם נשמת משה רבינו, ולא הצליח לו, והרי דרך העבודה הוא להזכיר צדיקי הדור לפני התפילה, כלב מנסה ומנסה ולא מצליח, מה עשה כלב, רץ לאברהם יצחק ויעקב, שרה רבקה רחל ולאה להתפלל שיצילהו ה' מעצת מרגלים.

והרי שהיו המרגלים במצב מסוכן מאד, מצד אחד התנתק משה רבינו מהם, מאידך אינם רוצים לקבל עליהם את יהושע התלמיד לרבי, בפרט שהם היו יותר נכבדים וחכמים ממנו כמבואר לעיל.

ניתקו ממשה וליהושע לא התבטלו

ואפילו אם נאמר שאמרו כל זאת למרגלים בפה מלא, שאתם תהיו נציגי כלל ישראל להכנס לא"י עם יהושע בן נון, אעפ"כ היה להם קשה מאד לקבל את יהושע כרבי, ואמרו 'כדין ריש קטיעא ימלל'. ומכיון שלא נשאר להם שום כח של צדיק, לא משה לא יהושע וגם לא נסעו לקברי אבות במערת המכפלה. לכן לא יכלו לעמוד בנסיון.

ידעת חנותינו כי היית לנו נגד העינים

אי' במדבר קדש בפרשת בהעלתך עה"פ ' וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב בֶּן רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֹתֵן מֹשֶׁה נֹסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֹתוֹ אֶתֵּן לָכֶם לְכָה אִתָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ כִּי ה' דִּבֶּר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל,... וַיֹּאמֶר אַל נָא תַּעֲזֹב אֹתָנוּ כִּי עַל כֵּן יָדַעְתָּ חֲנֹתֵנוּ בַּמִּדְבָּר וְהָיִיתָ לָּנוּ לְעֵינָיִם. וביאר כ"ק מהר"ש מבעלזא זי"ע כי בתחילה שלח יתרו למשה

'אני חותנך יתרו בא אליך', וביקש ממנו שיצא לקראתו. היינו שביקש ממשה רבינו שיתקשר אליו במחשבתו, כדי שינצל מכל אלהים אחרים ויזכה להתקרב אל הקדושה.

וביאר כי רק ע"י ההתקשרות במחשבה בין משה ליתרו, זכה יתרו למצוא את משה במדבר, 'צא לקראתי' היינו במחשבה והתקשרות. וזה שכתוב 'כִּי עַל כֵּן יָדַעְתָּ חֲנֹתֵנוּ בַּמִּדְבָּר וְהָיִיתָ לָּנוּ לְעֵינָיִם', איך ידעת היכן משה רבינו חונה, כי היית אתה יתרו, לנו לעיניים, משה רבינו אומר ליתרו, אתה היית לפני עיני. כמו שאמרו הצדיקים שהם זוכרים את החסידים לפני עיניהם תיכף כשיוצא החסיד מביתו לנסוע אליו... פוק חזי גבורתא דהתקשרות לצדיק אמת.

שלח לך אנשים ויתרו לארץ

ראיתי דבר נפלא בספר 'הרמזים לרבינו יואל', אחד מרבותינו הראשונים, [על מדרשי תימן]: כתיב: שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתֻרוּ - וְיִתְרוּ כתיב, רמז שהיה למשה ליקח את יתרו שהוא יהיה המרגל, ואז היה הדבר בהצלחה גדולה.

וצריך להבין מה היה מועיל אילו היה שולח את יתרו? אמנם לאור דברי מהרש"א מבעלזא שהיה משה רבינו ויתרו דבוקים כ"כ במחשבה והתקשרות, לכן היה יתרו מציל את המרגלים ללמדם איך להיות מקושר לצדיק אמת בשעת הנסיון.

שלח לך מקושרים לדעתך

אמנם הקב"ה אמר למשה 'שלח לך לדעתך', כלומר שלא יתנתק מהמרגלים בשורש נשמתן, אלא 'לדעתך' בהתקשרות, אלא שמשה ביקש לקיים גם נבואת אלדד ומידד לא רק ב'יהושע מכניס' אלא גם ב'משה מת', ולכן נאמר בו 'גם בי התאנף ה' מאד', שע"י שלא האיר בהם בשורש נשמתן, נכשלו המרגלים.

בכתבי האריז"ל מבואר שנתן משה לכל אחד מהמרגלים שורש נשמת י"ב שבטי י"ה, למטה ראובן שמוע בן זכור, כלומר שהיטה את נשמת ראובן ונתנו לשמוע בן זכור וכן בכל י"ב שבטי י"ה.

נשמות השבטים מטה משה ושם המפורש

ורבינו בחיי הוסיף שנתן להם משה את מטהו, כדכתיב 'עלו זה בנגב', 'זה' לרמוז על המטה כדכתיב 'ואת המטה הזה תקח בידך'. וכתב די"א שנתן להם גם את שם המפורש, כדכתיב 'זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור', נתן להם נשמות שבטים, ונתן להם מקלו, ונתן להם שמות הקדושים, וכל זה לשמירה במצב הנסיון, אבל כפי הנראה שהיצר הרע יותר קשה מכל הסגולות שבעולם, כי כח הבחירה גדול מהכל. כך נראה אדם בלי רבי, אף שיש עמו כל הסגולות וכל השמות, נכשל במה שנכשל.

והימים ימי ביכורי ענב"ם

כתוב בספר 'קרניים' עה"פ 'והימים ימי ביכורים ענבם', ביכורי היינו לפני, לפני אותיות ענבם הוא אותיות סמ"א ל. כי היו ימי תמוז ואב שיש להם שליטה, ולכן לא הצליחו המרגלים בשליחותם. כן ביאר הרה"ק רבי שמשון מאוסטרופוליא זי"ע

במדרש פרשת וזאת הברכה מסופר שכשהגיע שעתו של משה רבינו להסתלק, התווכח עמו הס"מ הרבה, עד שהקב"ה בא ונכנס בתמונה. וזהו 'ביכורי ענבים', כביכול הקדימו את בחינת 'משה מת' לקיים נבואת אלדד ומידד בבחינת מה, כדי שבסוף כן יוכל להכניסם לא"י.

ביקש משה לתקן קללתו על תנאי

בזוה"ק פרשת שלח כתוב שיש להזהר בכל דיבור שיוצא מהפה, כ"ש חכם מישראל, ומכיון שאמר משה בפרשת בהעלתך 'הרגני נא הרוג ואל אראה ברעתי', לזאת נסמך לזה מיד ענין נבואת אלדד ומידד שאמרו 'משה מת'. וכשם שאתה מאמין שיכולים לקלקל תאמין שיכולים לתקן, לכן ביקש משה רבינו לתקן מיד, ע"י שישלח אנשים עם יהושע, וינתק עצמו מהם, ועי"ז יתקיים כבר משה מת ויהושע מכניס. אך למעשה לא הצליח הדבר, מכיון שלא הסכימו להתבטל ליהושע בן נון.

ויש בזה הרבה מאד לימודים, האחד הוא שצריך להכנע ולא להתגאות בחשיבות וחכמה גם כשהוא מעולה יותר מזה שצריך להכנע אליו. ועוד והוא העיקר שאי אפשר לחיות בלי התקשרות לצדיק, כמבואר ברמב"ם בפירוש המשניות על המשנה 'עשה לך רב' אפילו כשהוא קטן ממך, ובהלכות דעות כתב שיש מצוה להתדבק בחכמים ותלמידיהם, להתאבק בעפר רגליהם גם כשלא מתאים לך.

יום שלישי יז סיון תשפג

(מס' שיעור 35367915)

שִׂמְחַת הָעֲבוֹדָה בתורת הבית אהרון זי"ע < יוֹם לַשָּׁנָה אַרְבָּעִים שָׁנָה {א'}

היום יארצייט הרה"ק רבי אהרן בן הרה"ק רבי אשר מקארלין זי"ע.

המשיך נשמתו מזמן שמחתינו

חסידים מספרים על אביו הגדול רבי אשר סטולינער זי"ע שלאחר החתונה המתין שנים רבות ולא זכה לזש"ק, לאחר שנסע לכמה צדיקים נולד להם ה'בית אהרן' זי"ע, ואמר רבי אשר שהמשיך את נשמת בנו ממצות סוכה וארבעת המינים. וכנודע שזו היתה עבודתו בקודש ועבד את השי"ת בשמחה וטוב לבב ממש כ'זמן שמחתנו' בכל ימות השנה.

עבודת השם בשמחה היא עצה כוללת

ונזכיר מש"כ בספרו הק' 'בית אהרן': 'עבודה שבלב בשמחה הוא עצה כוללת לכל דברי היום, שאם העבודה שבלב מעורבת בעצבות ויגון ח"ו יצטרך אח"כ בסדר היום שלו לבקש עצות פרטיות על כל דבר בפני עצמו. וזהו עד אנה אשית עצ"ות בנפשי יג"ון בלב"בי. והשמחה בלב מגינה ומצלת בכלל'.

אם אין לאדם עבודת השמחה, הוא צריך עצות רבות כל היום, על גאוה על כעס על מחשבות וכו', עד אנה ישית עצות בנפשו, רק כשיש יגון בלבבו. אם יעבוד את השי"ת בשמחה וטוב לבב יזכה להנצל הצלה כללית. וא"כ שומה עלינו לבקש עצה על השמחה בעצמה.

לשמח יהודים גבוה כהשאת יתומה

ונקדים תחילה במעשה שהיה בחתנו הרה"ק רבי אברהם יעקב סאדיגורה זי"ע בשעה שערך שמחת ה'בר מצוה' לבנו, וחמיו ה'בית אהרן' הגיע לסאדיגורה לכבוד השמחה יחד עם קבוצה מחסידיו. והיה מנהג בסאדיגורה שהרבי היה נותן מטבע לחסידים, והחסידים היו מוכרים את המטבע ביוקר וכך היו מרוויחים לפרנסתם. ואחד מהחסידים מכר את המטבע שנתן לו רבי אברהם יעקב בעבור שבעים ושלש מטבעות, ושאל את הרבי מה יעשה עם המעות האלו שהרוויח, אמר לו הרבי, היות וחמי ה'בית אהרן' נמצא כאן לכבוד ה'בר מצוה', תשאלנו מה לעשות במעות הרווח. כשנכנסו החסידים אצל ה'בית אהרן' סיפרו לו כל אותו המעשה והוסיפו בהתפעלות שנתקבץ להם ע"י הרווחים האלה שפע גדול מאד עד שיכולים להשיא יתום ויתומה באלו המעות. אמר להם ה'בית אהרן' שישתמשו במעות הללו כדי לקנות משקה לתת לחסידים לשתות ולהיות בשמחה, כי שמחת בני ישראל גבוה יותר מלהשיא יתומה...

לרומם היום ברגע של שמחה

עוד מבואר ב'בית אהרן': 'ביום א' פרשה נשא אחר תפלת המנחה. דיבר מענין לימוד והזהיר ביותר ע"ז בכל עת שיכול להפריש עצמו מכל עסקיו כל או"א לפי ענינו. ואמר **אפילו כשהלך היום כפי שהלך. מ"מ בשעה אחת לימוד בשמחה וזריזות יוכל להכנים כל היום בזה**. וע"י שמחה יוכל להוציא את עצמו מכל דבר רע ולהתקרב לטוב'.

וזש"כ 'חשבתי דרכי', לחשוב ולזכור את הטוב שבו ואת המצוות שזכה לקיים. ועי"ז יהיה בשמחה ויוכל להתרומם. ואע"פ שלמדנו בשיעורים הקודמים על מצות 'זכור את אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר', וכמו שנתבאר מדברי החרדים שצריך לזכור היטב את אשר הקציף הוא בעצמו את השי"ת. אעפ"כ זהו רק לשעה אחת של חשבון הנפש, אך שאר היום יהיה בשמחה. או י"ל שבדורות הקודמים היה דרך כזה של זכרון ההקצפות, אך בדור אחרון 'חשבתי דרכי', להחשיב את הטוב שבי.

לייקר ולהחשיב כל מצוה שעושה

וכן ביאר ב'בית אהרן' בפרשת עקב: 'חשבתי דרכי לשון חשיבות. **שצריך כל אדם שיהיה אצלו כל מצוה ומצוה בחשיבות גדול** בעת עשייתם כי הם עומדים ברומו של עולם וכל מצוה ומצוה הם אורות בהירות בעולמות עליונים עד אין שיעור ותכלית. ובזה העולם הם מוסתרים בהתורה והמצות בהסתר אחר הסתר והכל בידי אדם הרוצה בלב שלם לקרב א"ע לעבודת הש"י ולהיות זך ונקי בפרט. מדותיו ולעשות כל דבר בלי שום פנייה ומ"ז והכל לפום שיעורא דיליה. וזהו והיה עקב ל' שמחה. אפילו במצוה ועשיה קטנה בחי' עקב. כי העיקר הוא שיעשה כל מצוה בשמחה ויהיה נחשב ויקר בעיניו כל דבר שעושה לגבוה'.

לא תעשה עצמך פסול ומרוחק

עוד כתב ה'בית אהרן' בסדר היום: '**ובר ישראל צריך להיות יקר מאוד בעיני עצמו** וצריך להאמין בעצמו שכל מה שהוא עושה מתקן מאוד בזה. אין אנו מדברים על עולמות עליונים. רק אנו מדברים על עולמו של עצמו. **ואין להחזיק א"ע שהוא מרוחק**. כי מאיזו סיבה נמשך ההרחקה. מזה שקילקל מעשיו. רק לפני הבורא ב"ה הכל ישר אם להבא הוא טוב:

בשם ר' אהרן שו"ב **לא תעשה לך פס"ל. שלא תעשה עצמך פסול**. ואל תהי בז לכל אדם שלא תבזה את עצמך. ואל תהי מפליג לכל דבר. שלא תעשה עצמך רחוק ממך שום דבר'.

אל תהי מפליג עצמך משום דבר, אל תאמר אל ענייני עבודת ה' שהם מדי גבוהים ממך, כי אינך יודע מעלתך ומקומך. וכן היה מרגלא בפומיה שהסיבה שאין האברכים עולים ומתעלים יותר גבוה, הכל בגלל שאינם מחשיבים 'עובדא' טובה שלהם.

דאגה בעבודת השם ינמיכנה

לאידך גיסא אמר רבינו בשם אביו ע"פ מש"כ 'דאגה בלב איש ישחנה', ישחנה לשון שח ושפל, להשפילה ולהנמיכה להדאגה שבלב, ולא יתן להדאגות להתפשט בכל אבריו, אפילו לא דאגות בעבודת ה', רק יתפלל ויעסוק בתורה בחיות והתחדשות. כי באתרא דליעול ירקא ליעול בשרא וכוורי. במקום להעסיק את הראש בחשבונות של הבל, יעסוק בתורה ותפילה בהתלהבות. ואע"פ שצריך להוכיח עצמו ולחשב מעשיו, בדורינו יש כוחות ומוחות אחרים, מהיכי תיתי יעשה כן פעם ביום, פעם בשבוע, פעם בחודש, כל אחד כפי מה שהוא. והרי שזהו עצתינו להיות בשמחה, לשכוח את העבר ולהתחיל מחדש בשמחה.

התעצבו המרגלים בחשבון הנפש

ועתה נקשר כל ענין זה לפרשה, כי מבואר ב'שמירת הלשון' להחפץ חיים זי"ע שחטא המרגלים היה שעברו על דברי ה'בית אהרן' הנ"ל במשנה 'אל תהי מפליג לכל דבר', אמרו לנפשם מי אנחנו שנזכה לקדושת הארץ, והרי כבר חטאנו בחטא העגל, ומתאוננים ומתאוים, ומכיון שכך אין אנו ראויים לקדושת א"י, ואמרו 'כי חזק הוא ממנו' כביכול אין אנו ראויים שיעשה לנו הקב"ה ניסים כמו שעשה לנו ביציא"מ, 'אפס כי עז העם', הם חזקים יותר מהמדרגות שלנו, וזה היה העצלות שהצליח היצר הרע להכניס חלישות הדעת באנשים גדולים כאלה.

ויהס כלב את העם, ויאמר 'עלה נעלה וירשנו אותה', אל תעשה מציאות מעבירות ונפילות, תשכח את העבר ותתחיל מחדש.

אל תפליג מעצמך את השבת

והדבר נוגע למעשה בכל ענין בעבודת ה', כגון כשבא שבת קודש והאדם רוצה להתעורר לקבל שבת כראוי, והיצר הרע מביא לו כמה מראי מקומות שמי שלא נתקדש בששת ימי המעשה אינו יכול לזכות לקדושת השבת, ועי"ז הוא עובר על 'אל תהי מפליג לכל דבר', כי הפליג מעצמו את קדושת השבת, וכן עבר על 'אל תהי בז לכל אדם' שביזה את נפשו רוחו ונשמתו כאילו אינו ראוי לקבל שבת בקדושה וטהרה.

וזהו ממש עצת המרגלים שהאדם נופל לחלישות הדעת שאינו שייך כלל אל הקדושה. כי עלינו לשכוח את העבר לגמרי, מה שהיה היה, העיקר להתחיל מהתחלה, ולזכור רק את הטוב שבו, שהניח טלית ותפילין, והוא בן מלך רם ונישא, עי"ז לא יעבור על 'אל תהי בז', אדרבה ואדרבה יחשיב נפשו מאד, וידע שיש להקב"ה נחת רוח גדול ממנו. וכל קדושה גבוהה הבאה לפניו, כמו לפני שבת לפני פסח ושאר המועדות, ידע שבוודאי יש לי שייכות גדולה לזה, אלו הם הרפואות כנגד עצבות ומרה שחורה בתורתו של רבינו ה'בית אהרן' זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

ארבעים שנה במספר הימים

בפרשת שלח אנו מוצאים שלאחר המשא ומתן שהשתדל משה רבינו לפייס את הקב"ה, אמר לו הקב"ה אמור עליהם חי אני נאום ה' וגו' וגזר שלא יכנסו דור המדבר לארץ ישראל. ובהמשך כתוב: וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רֹעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנָשְׂאוּ אֶת זְנוּתֵיכֶם עַד תֹּם פִּגְרֵיכֶם בַּמִּדְבָּר: בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תַּרְתֶּם אֶת הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וִידַעְתֶּם אֶת תְּנוּאָתִי:

הביאור הפשוט שנענשו ארבעים שנה לעומת ארבעים יום שהיו המרגלים בארץ ישראל, כי לא רק בחזרתן הוציאו דבה על ארץ ישראל, אלא גם בהליכתן, כמ"ש רש"י עה"פ 'וילכו ויבואו' מקיש הליכתן לביאתן, מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה, לכן נמנו כל

אותם ארבעים יום כימי חטא, ועליהם נענשו בארבעים שנות עונש.

שנת עונש ליום של חטא

וצריך להבין איך שייך להכפיל את העונש מהחטא בכפלי כפליים, כפול שלוש מאות וחמישים ויותר פעמים? והרי הקב"ה הוא א"ל רחום וחנון, ומדה טובה מרובה תמיד, ואדרבה לצד השכר וההטבה שייך שייטיב שנה שלימה עבור מצוה של יום אחד, כי הוא ית' טוב ומטיב וברא את כל הבריאה רק כדי להטיב לבריותיו, שהוא ית' תכלית ההטבה, ואיך נאמר בפרשת מרגלים חומרת הדין באופן קשה כזה 'יום לשנה יום לשנה'?

והרי חז"ל מלמדים אותנו שאם ביקש לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, אבל אם חישב לעשות עבירה ונמנע ולא עשאה, אינו נענש כאילו עשאה. כי מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה. כך היא דרכו של הקב"ה שהוא ממהר לגמול טוב ומאחר מלעניש לעוברי מצותיו. ובעונש כתוב על שלשים ועל רבעים, משא"כ במדה טובה מרובה כפול חמש מאות פעמים כתוב 'לאלפיים דור'. ואיך נתהפך הדבר בדור המדבר שנענשו יום לשנה יום לשנה? כן הקשה רבינו יצחק ערמא זי"ע בספרו 'עקדת יצחק'.

נתתי לך שני עוונם למספר ימים

לאידך גיסא כן מצאנו הנהגה עליונה של 'יום לשנה יום לשנה', הנביא יחזקאל נצטוה מאת ה' שיקבל על עצמו יסורים להגן על עונות הדור, וכמשיח צדקינו שנאמר בו 'את חליינו הוא נושא. והוא מחולל מפשעינו', כך אמר הקב"ה ליחזקאל שימתיק את הדינים ע"י יסורים, וצוהו לשכב על צדו השמאלי הרבה זמן [יחזקאל ד,דה] וְאַתָּה שְׁכַב עַל צִדְּךָ הַשְּׂמֹאלִי וְשַׂמְתָּ אֶת עֲוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל עָלָיו מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו תִּשָּׂא אֶת עֲוֹנָם. וַאֲנִי **נָתַתִּי לְךָ אֶת שְׁנֵי עֲוֹנָם לְמִסְפַּר יָמִים** שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים יוֹם וְנָשָׂאתָ עֲוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל. וכן שכב יחזקאל שלוש מאות ותשעים יום ועי"ז נתכפר לישראל חטאים של שלוש מאות ותשעים שנה. ואח"כ צוהו לשכב על צד ימין לכפר עונות בית יהודה שהיו מעוטים יותר: וְכִלִּיתָ אֶת אֵלֶּה וְשָׁכַבְתָּ עַל צִדְּךָ הַיְמָנִי שֵׁנִית וְנָשָׂאתָ אֶת עֲוֹן בֵּית יְהוּדָה אַרְבָּעִים יוֹם **יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה נְתַתִּיו לָךְ**.

היש חיך מתוק מזה, שהם חטאו שנים רבות, וע"י צערו של יחזקאל נפטרים בני ישראל מעוונותם ע"י מדות הרחמים שהקב"ה מרחם ומוחל וסולח ומסכים לחשב יום לשנה יום לשנה. כך היא דרכו של אבינו אב הרחמן, אך בפרשת המרגלים כתוב להיפך שנענשו מ' שנה על חטא של מ' יום. היתכן?

חמש מאות שנה ליום של מצוה

ונקדים תחילה בדברי ה'בני יששכר' ב'אגרא דכלה' שבאמת כך היתה מדת הדין להעניש שנה שלימה על חטא של יום אחד, אף אין אנו מבינים מדוע, אך מצאנו כזאת לצד הטוב, שאמרו חז"ל כי מדה טובה מרובה חמש מאות פעמים ממדה רעה, ואם מצאנו בצד הטוב שגומל שכר חמש מאות שנה על יום של מצוה, הרי שכך היא המדה של מעלה יום לשנה יום לשנה, לצד העונש נענש שנה על עבירה של יום, ולצד השכר, מקבל שכר חמש מאות שנה על מצוה של יום.

וידעתם את ערך תנואתכם

וכן דייק בפסוק 'וִידַעְתֶּם אֶת תְּנוּאָתִי', ופרש"י תנואה לשון הסרה כמו 'כי הניא אביה אותה', ולפי זה כך הוא הפירוש 'וידעתם את תנואתי', עי"ז תדעו מה פעולתכם הנוראה ע"י שסרתם מאחרי. אלא שא"כ צ"ע שהיה צ"ל 'וידעתם את תנואתכם', שתדעו כמה חמור הוא הסרת לבכם מאחרי ה'.

וביאר [אגרא דכלה כאן, ואגרא דפרקא אות צ"א] כי כל פסוקים הללו הם שבועה של השי"ת, 'אם לא כאשר נשבעתי כן אעשה לכם', נמצא שכתוב בשבועה זו שיום של עבירה ערכה שנה של עונש, וממילא מדה טובה מרובה שיום של מצוה ערכה חמש מאות שנות שכר.

ירבו ימיכם ת"ק שנה כאשר נשבע

וכן אנו אומרים בכל יום בק"ש לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ, כי לאחר שלמדנו משבועת ה' בפרשת המרגלים שצריך חמש מאות שנות שכר על כל יום של מצוה, א"כ צריך אריכות ימים באופן מופלג ביותר, נתאר כמה ימי שכר צריך לתת להרה"ק מבארדיטשוב זי"ע, בעבור כל יום שהיה חי בהאי עלמא צריך לתת לו חמש מאות שנות שכר, והרי שית אלפי שנין הוה עלמא, בתוכם יש רק י"ב פעמים חמש מאות שנה, האם יתנו שכר לצדיק רק בעבור י"ב ימי מצוות בלבד?

לכן אומר הקב"ה לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם, כי לעתיד לבא יתארכו הימים למעלה מהזמן, כמבואר

הרבה בנבואות מפורשות שיתארכו הימים במאד. וזש"כ 'עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ', פירש הבני יששכר ששבועה זו הכונה על השבועה דמרגלים, כשם שנשבע להם ה' להענישם מ' שנה על חטא של מ' יום, א"כ צריך לתת שכר על המצוה 'כימי השמים על הארץ', כמבואר בגמ' חגיגה שבין שמים לארץ יש מהלך ת"ק שנה, כי מדה טובה מרובה, וכשם שנשבע ה' לאבותיכם במדבר להעניש שנה על יום חטא, כך על שכר צריך לתת חמש מאות פעמים ככה. ממש כימי השמים על הארץ. ולכן 'ירבו ימיכם' להאריכם באופן מופלג מאד, שתוכלו לקבל כל שכרכם, חמש מאות שנה על יום של כל מצוה ומצוה. שפתיים ישק.

וידעתם את תן אשר איתי

וזש"כ 'וידעתם את תנואתי', תנואתי נוטריקון תן - אתי, מדת הנתינה אשר אתי, מהעונש הזה תלמדו את מדת הנתינה שלי, כי בראתי עולמי רק להטיב ולתת שכר, מתוך העונש שנה ליום, תדעו מדה טובה מרובה חמש מאות פעמים ככה, וידעתם את מתנתי...

אמנם גם לאחר שה'אגרא דכלה' יישב את דעתנו במעט שהעונש של יום לשנה בא להודיענו על מדת ההטבה הכפולה ומכופלת חמש מאות פעמים, מ"מ עדיין כואב לנו מהי המדה להעניש שנה שלימה בעבור יום אחד של חטא? אמנם אם קבלנו את חלק הטוב בשמחה, עדיין אין אנו מבינים את העונש לעוברי מצותיו מדת שנה ליום? ועוד שאם הצדיק יזכה לשכר כפול חמש מאות פעמים, מדוע ייענש הרשע שנה ליום, וכי בשביל הרבות השכר לצדיק, יענישו את הרשע שלא כפי ערך מעשיו?

שנה ליום במידת הסרת הבטחון

וראיתי חידוש נורא בדברי ה'מגלה עמוקות' פרשת מקץ, וכ"כ רבינו אליעזר אשכנזי בעל מעשי השם זי"ע [שכנו בבית החיים בקראקא] בפרשת מקץ. כי אע"פ שבדרך כלל מדותיו של הקב"ה שוה בשוה, ואין אדם נענש יותר ממה שהוא חוטא, מ"מ במדת הסרת הבטחון מהשי"ת העונש חמור מאד, 'כך מדת הקב"ה להיות נחשב יום של הסרת הבטחון לשנה של הסרת הבטחון, וזהו דבר שהיא מדה רעה מרובה אצל הקב"ה'.

ועפ"ז ביאר ענין יוסף הצדיק בהיותו בבית האסורים אמר לשר המשקים 'כי אם זכרתני והזכרתני', נתוספו לו ב' ימים בבית האסורים, וצ"ע מדוע נענש כ"כ קשה על מלים בודדות שאמר לשר המשקים, והרי 'שבי קשה מכולם', קשה מאד לשבת בבית האסורים?

מקץ שנתיים ליומיים של הסרת הבטחון

ותירץ כי יוסף הצדיק אמר לשר המשקים שבעוד שלושת ימים ישיבנו פרעה על כנו, ביום הולדת של פרעה יביאוהו לפני פרעה והוא יספר לפניו שכבר ידע ג' יום קודם לכן שהוא עתיד להושיבו על כנו ע"י החלום והפתרון של יוסף הצדיק, ובוודאי ישלח לקרוא ליוסף. כך היה ברור בלבו של יוסף הצדיק שביום השלישי הוא עתיד לצאת מבית האסורים.

ונמצא שהשאיר יוסף הצדיק את תאריך גאולתו מבית האסורים ליום השלישי, ולפי דברי המדרש היתה טענה של הסרת הבטחון, כי היד ה' תקצר, וכי אין הקב"ה יכול להוציאו משם היום או מחר לפני היום השלישי? כי יש לדעת שיש בורא גדול מאד, וגם כשיש איזה פתח הצלה לעוד ג' ימים, אסור להסיח דעת מישועתו ית' כהרף עין למעלה מכל דרכי הסיבות והמסיבות.

כל אותם עשר שנים ראשונים היה יוסף מצפה ומחכה בכל יום לישועתו ית', 'וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור', והיה בוטח ומאמין בה' בכל יום שיגאלנו, ואע"פ שהתמהמה עכ"ז היה מחכה בכל יום ויום שיוושע. אבל לאחר שדיבר עם שר המשקים, אמר לנפשו הנה ביום השלישי אצא מכאן.

וכתב ה'מגלה עמוקות' ששני ימים האלה, לפני היום השלישי, היה בהם הסרת הבטחון, אמר הקב"ה אתה הסרת בטחונך ב' ימים, חייך שתמתין כאן עוד ב' שנים, יום לשנה יום לשנה.

וזש"כ 'ויהי מקץ שנתיים ימים', מכיון שב' ימים הוסר יוסף הצדיק מבטחונו ית', לכן נענש בשנתיים בבית האסורים. כי 'ארור האיש אשר שם בשר זרועו', וברוך הגבר אשר יבטח בה'.

כמו שהיה בדור המרגלים שהסירו בטחונם

כי כך היא מדת הקב"ה למי שמסיר ממנו בטחונו, להחשיב לו יום בשנה, וכן היה במרגלים שנחשב להם יום בשנה, כי כל עיקר חטאם היה הסרת הבטחון מאת ה', כמבואר ברבינו בחיי באריכות בריש פ' שלח, שאמרו 'כי חזק הוא ממנו' כביכול, עד שאמר כלב דיבורי בטחון 'עלה נעלה וירשנו אותה'.

בדברי ה'מגלה עמוקות' למדנו לימוד חדש בהלכות בטחון, שגם כשאדם כבר קיבל 'מראה מקום' מהיכן תבא ישועתו, אסור לו להסיר בטחונו בהשי"ת שיעזרנו באיזה דרך אחרת כרצונו ית' באופן שלא עלה על דעתו כלל. ואע"פ שהסיבה הזאת שנזדמנה לפניו הרי גם היא מאת ה', וכי מפני מה נתגלגלו הדברים ששר המשקים יבא לבית האסורים ויחלום החלום וידע יוסף פתרונו, וכי אין זה די ראיה שהקב"ה סיבב כל זה כדי להוציא את יוסף מבית האסורים? אעפ"כ יש כאן נסיון שלא לומר 'בעוד שלושת ימים.. והזכרתני', שהיה צריך לבטוח בה' גם לפני ג' ימים הללו, ולכן נתוספו לו עוד ב' שנים כנגד ב' ימים הללו.

למה תצא כזאת מלפניו יתברך?!

וזה שנדרש על יוסף במדרש 'אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף', והכל תמהין שהרי אדרבה נענש במיעוט הבטחון? אמנם ע"פ הנ"ל מבואר יפה כי יוסף היה שם ה' מבטחו במשך עשר שנים, בכל יום ויום היה מצפה לישועת ה' בבטחון חזק ואיתן, רק ב' ימים הללו שאמר 'בעוד שלושת ימים והזכרתני', עליהם ישב עוד ב' שנים, שנה ליום שנה ליום.

מי אינו זוכר את דברי החסיד רבי שלום רובשקין שהוא ובני ביתו היו מוכנים בכל יום תמיד לשמוע בשורה טובה שהנה הנה הוא יוצא מבית האסורים, אשתו לא הוציאה את הכובע והחליפה שלו מהרכב, כדי שיהיה מוכן מיד לנסוע לקחתו הביתה. אע"פ שעשו כמה וכמה מיני השתדלויות, ומדרך הטבע שהם לוקחים זמן, שבוע שבועיים עד שמדברים עם שר פלוני ופלוני, אעפ"כ באלו הימים אין להסיר הבטחון לרגע אחד. וזהו נסיון נפלא מאד במדת הבטחון. כן לימד אותנו המגלה עמוקות, וכעין דבריו ב'מעשי השם' לרבי אליעזר אשכנזי זי"ע.

שוב נאמר האמת שאע"פ שכבר נתיישבו הדברים יותר, שיש ענין מיוחד בהסרת הבטחון שעונשו קשה יותר משאר החטאים, שנענש על זה שנה ליום שנה ליום, לא כשאר העונשים שהם מדה במדה, שוה בשוה, עדיין צריכין אנו למודעי מדוע נענשים על הסרת הבטחון בחומרה גדולה כ"כ, שנה ליום? למה תצא כזאת מלפניו ית', והרי מדרך הטוב להטיב.

ב"ה מצאנו ארבע מרבותינו הקדושים שנתנבאו בסגנון אחד ליישב הדברים באופן דקושיא מעיקרא ליתא.

גלות כימים אשר הכעיס לבורא

בשו"ת מהרי"ט או"ח חלק ב' סי' ח' הביא בשם אביו הגדול המבי"ט, רבינו משה מטראני תלמיד חבר למרן הבית יוסף זי"ע, בענין דרך תשובה ליהודי שנפל מדרך התורה למשך ג' שנים, ועבר על כל עבירות שבתורה, בחמורה שבחמורות רח"ל ונתעורר בתשובה וביקש דרך תשובה ממהרי"ט, ואחר שנתן לו כמה דרכי תשובה הוסיף שאח"כ צריך לקבל על עצמו גלות ויסורים 'כימים אשר הכעיס להבורא, ג' שנים, שנה אחר שנה', ולא יגלה כל ג' שנים אלה למקום אחד, אלא יחליף מושבו ממקום למקום, באופן שלא יתחבר לשום קהילה באופן שכבר יתנו לו שם עליה לתורה. וכתב שענין זה נלמד מפרשת בחקותי [ויקרא כו,לח] כָּל יְמֵי הָשַׁמָּה תִּשְׁבֹּת אֵת אֲשֶׁר לֹא שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם עָלֶיהָ: וברש"י מבואר החשבון שכמספר שבעים שמיטות ויובלות שלא שמרו, כך שבתה הארץ בגלות בבל שבעים שנה. שנה כנגד שנה.

יום של עונש בכל שנה ארבעים שנה

בתוך דבריו הקשה איך אמרנו שצריך שנה כנגד שנה, והרי בפרשת שלח נתן הקב"ה שנה כנגד יום, והיה אביו המבי"ט אומר כי לא נענשו מ' שנה במדבר אלא מ' ימים כנגד מ' ימים, מדה כנגד מדה שוה בשוה, אלא שבכל שנה היו נענשים בו יום אחד על חטא המרגלים והוא ביום תשעה באב בלבד, שבליל ת"ב היו כולם נכנסים לקבריהם ובכל שנה מתו ט"ו אלף ויותר, [בדרך כלל בהיותם בני שישים שנה] וכל השאר היו נשארים בחיים. 'יום לשנה יום לשנה' אינו מדת הדין אלא מדת הרחמים, שברחמיו המרובים לא הביא עליהם ארבעים תשעה באב זה אחר זה יום אחר יום, אלא הרחיב ברחמיו שלא ייענשו רק יום אחד בלבד בכל שנה ושנה, ועי"ז זכו מאות אלפי אנשים לאריכות ימים עוד כמה וכמה שנות חיים.

בזכות משה רבינו שהזכיר מדת הרחמים ארך אפיים, נתעוררו רחמיו ית' ותחת מ' ימי עונש שהיו צריכים להיות רצופים זה אחר זה, באופן שהיו מתים בפתע פתאום כל אותו הדור מבן עשרים עד בן שישים, ואח"כ היו נכנסים כל הצעירים לארץ ישראל. אך הקב"ה מאריך אף, טוב ומטיב, לכן הרחיב להם יום לשנה יום לשנה.

ובזה מיישב המבי"ט לשון הפסוק 'יום לשנה יום לשנה', שאם הדבר כפשוטו שהענישם מ' שנה תחת מ' יום היה צריך להפוך ולומר 'שנה ליום שנה ליום', אלא אדרבה

הכי קאמר כמספר הימים אשר חטאו ארבעים יום, בכל שנה תשאו את עונותיכם, אך רק יום אחד בשנה יום אחד בשנה. ונמצא שהכל מדה כנגד מדה, ע' שנות בבל כנגד ע' שנות שמיטה ויובל שלא שבתו, מ' ימי ת"ב במשך מ' שנה, כנגד מ' ימי מרגלים.

ארבעים שנה בשכר ימי שליחותן

כדבריו כתב החת"ס בתורת משה ס"פ שלח, כי המרגלים מלבד מה שחטאו הרי גם עשו מצוה, ששמעו דברי ה' 'עלו זה בהר' והסכימו ללכת לרגל את הארץ, ובכלל כל מרגל שבעולם הרי מוסר נפשו על הדבר, וכמבואר בהפטרה בענין כלב ופינחס שיצאו לרגל ביריחו בשליחות יהושע, ומסרו נפשם על כך. וכך אותם המרגלים אע"פ שהוציאו דבה על הארץ, מכיון שעצם ההליכה היא מסירות נפש לצד הטוב, אין עבירה מכבה מצוה, ואם יש עליו מלאך מליץ אחד לזכות, אפילו תתקצ"ט חלקים שבאותו מלאך אחד מני אלף, מליץ עליו לזכות, אעפ"כ הקב"ה נותן שכר לאותה מצוה.

מרגלים אלו הלכו מ' יום בשליחותו של משה רבינו, וצריך לתת להם שכר לאותם מ' ימי מסירות נפש. לזאת זכו 'יום לשנה יום לשנה' להיות עם משה רבינו במדבר עוד ארבעים שנה, וכתיב [דברים כט, ג] וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ודרשו חז"ל מלמד שאין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה, וא"כ יש לנו שמחה גדולה שהיו במדבר מ' שנה, רק בזכות זה זכו לעמוד על דעת משה רבינו.

אילו היו נכנסים מיד לארץ ישראל, היה כל אחד מתעסק בשדהו וכרמו, וכתוב שלא היו באים הכל ללמוד תורה אצל יהושע בן נון, ואפילו בהספדו נתעצלו.

כיון שנחשב למרגלים מצוה מה שהלכו בשליחותו של משה, נחשב להם יום לשנה יום לשנה, ועי"ז זכו לקבל שכר ארבעים שנה להיות עם משה ולעמוד על דעת רבם. והרי שמצד התשעה באב שבכל שנה, היה העונש מ' יום כנגד מ' ימי מרגלים, ומצד השכר על עצם הליכתם 'זכו' להיות עוד מ' שנה במדבר, לאכול מן, ולשתות מי באר, ויסב אלקים בהסבה במיטות כלולות, ושומעים תורה ממשה רבינו, היש חיך מתוק מזה?

שכר תפילות ישראל ארבעים יום

וכ"כ בעל עקדת יצחק, והוסיף שלא רק המרגלים מגיע להם שכר על עצם הליכתם, אלא גם לכל בני ישראל מגיע שכר זה, כי הם היו מתפללים באותם מ' יום שיצליחו המרגלים שיצאו בשליחותם, וינצלו מכל סכנה בדרכיהם, והקב"ה קיבל תפילתם ושמר עליהם בדרך נס ופלא. וכ"כ בתוספות יו"ט [סוטה א, ח].

הרי לנו ד' נביאים מתנבאים בסגנון אחד ש'יום לשנה יום לשנה' אינו הגדלת העונש, שנת עונש לכל יום חטא, אלא אדרבה ואדרבה, מדת הרחמים היא. והעונש עצמו לא היה רק יום כנגד יום. מ' ימי תשעה באב כנגד מ' ימי מרגלים.

כאילו חטאו כל הארבעים שנה

אמנם עדיין צ"ע כי מצאנו בגמרא מפורש שכן נענשו מ' שנה כנגד מ' יום, במסכת חגיגה דף ה: 'רב אידי אבוה דרבי יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב והוו קרו ליה רבנן בר בי רב דחד יומא, חלש דעתיה קרי אנפשיה שחוק לרעהו אהיה וגו', אמר ליה רבי יוחנן במטותא מינך לא תעניש להו רבנן נפק רבי יוחנן לבי מדרשא ודרש ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו אלא לומר לך כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה, **וכן במדת פורענות דכתיב במספר הימים אשר תרתם את הארץ וכי ארבעים שנה חטאו והלא ארבעים יום חטאו אלא לומר לך כל העובר עבירה אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עבר כל השנה כולה**'.

ובמס' סוטה כשדרשו חז"ל שמדה טובה מרובה ממדה פורענות, הקשו בתוס' האיך אפשר לומר כן, והרי ממרגלים למדנו שהקב"ה מעניש שנה ליום, וא"כ מפורש בגמ' שהשנה ליום היא מדת פורענות, והדרא קושיין לדוכתה.

הן אמת שזכו ארבעים שנה לאכול מן שיש בו כל הטעמים שבעולם, הרי בפסוק כתוב 'למען ענותך לנסותך', ארבעים שנה אלה לא נתוספו להם כדי לתת להם גן עדן עלי אדמות, אלא מפורש נחשב להם כשנות עונש, וא"כ קשה מדוע באמת נענשו בריבוי זמן הרבה יותר מזמן החטא, והרי מדרך הטוב להטיב?

לומר לך בכל עובר עבירה

וכן הקשה בחידושי מהרי"ח על דברי התוס' יו"ט במס' סוטה, איך אפשר לומר שזה מצד מדת החסד, כשבגמ' מפורש שזה מדת פורענות. ולא עוד אלא שגם ההמתקה הראשונה שלמדנו לעיל בדברי המגלה עמוקות ומעשי

השם שעונש זה הוא רק בעון הסרת הבטחון בלבד ולא בשאר העוונות, והרי בגמ' כאן נדרש להדיא על כל עבירות שבתורה 'ללמדך שכל העובר עבירה אפילו יום אחד...' כל העבירות בכלל.

וזאת מלבד הקושי בעצם הבנת דברי הגמ', מדוע יהיה נחשב לו לאדם כאילו חטא כל השנה כולה כשחטא רק יום אחד? תסמרנה שערות ראש. וצריכין אנו למצוא פירוש ממותק בדברי הגמרא, ומאידך להציל את דברי המבי"ט החת"ס, העקדה והתוס' יו"ט שישאר מקום לדבריהם שיום לשנה יום לשנה לא היה עונש אלא שכר, ואי"ה עוד חזון למועד.

יום רביעי יח סיון תשפג

(מס' שיעור 35369184)

מוֹפְתִים וְעֲשִׂירוּת במשנת הרה"ק מראדושיץ זי"ע > יוֹם לַשָּׁנָה אַרְבָּעִים שָׁנָה {ב'}

היום שימש ק"כ בעלי רוח הקודש

הילולת הרה"ק רבי ישכר בער בן רבי יצחק בן מרים מראדושיץ זי"ע, אחד מבעלי מופת הגדולים ביותר מכל צדיקי הדורות, היה תלמידו המובהק של הרה"ק רבי משה לייב ספסובער ושל האפטער רב, והסתופף בצל קדשם של הרה"ק מלובלין, המגיד מקאזניץ, והיהודי הקדוש. והעיד על עצמו שזכה לשמש מאה ועשרים תלמידי חכמים.

תלמידו התפארת שלמה שאל אותו מדוע בחר הרבי להרבות במופתים ולמעט באמירת תורה לבני ישראל וללמדם דרך בעבודת ה' כדרך רבותיו, וענה לו שזהו דרכו בעולם לגלות אלקותו ית"ש ע"י המופתים.

שושבינא דמלכא לפעול ישועות בישראל

ונודע שהיה איזה טענות בין קאצק לראדושיץ. וביאר החידושי הרי"ם שהדרך של קאצק הוא בסוד 'שושבינא דמטרוניתא' לחבר ולקרב את כנסת ישראל להקב"ה, אבל דרך ראדושיץ הוא בסוד 'שושבינא דמלכא', להשיב את הקב"ה לבני ישראל, כי כשיהודי נמצא בצער ועגמת נפש, נדמה לו שהקב"ה רחוק ממנו, וע"י המופתים הנפלאים מחזירים לו את הקב"ה בלבו. אך שני הדרכים לכונה אחת לחבר ולדבק קוב"ה וישראל חד.

פועלי ישועות לעורר לעבודת השם

וכן מבואר ב'מאור ושמש' פרשת מקץ, 'כי בהיות אדם צריך לאיזה ענין הן בני חיי ומזוני או שאר דברים אזי הוא נוסע להצדיק הדור שיפעול לו בתפילתו הדבר הצריך לו והצדיק עושה מבוקשו ומוציא מכח אל הפועל הדבר שביקש ממנו, אך אין כוונת הצדיק בזה הפעולה להראות דבר פלא שיפעול לו דבר מה שאי אפשר לפעול זולתו חס ושלום אין כוונת הצדיק לדבר זה כלל, רק עיקר מגמת הצדיק שיעלה על מחשבת המבקש פלאות הבורא יתברך שמו שהוא שומע לתפילת הצדיק ותמיד שיזכור הדבר שמתפעל לו יזכור תמיד פלאות הבורא ברוך הוא וישתוקק על ידי דבר זה לעבודת ה' יתברך באמת'.

והרי שהנסיעה אל הצדיק איננה לתכלית המופת והישועה, אלא שהקב"ה מסבב כמה סיבות שיצטרך האדם לישועה כדי שיסע אל הצדיק, וממילא הצדיק יורה לו דרך בעבודת ה'.

נשאר להשי"ת אני וביתי

רבי בערל זי"ע היה חי בעניות מופלגת, פעם אחת טענה לפניו הרבנית שישתדל לפרנסתו ע"י שילך אל הגבירה הנודעת טעמער'ל ע"ה, שהיה לה רכוש רב, וזכיון מצד המדינה לכמה עניינים, והיא נסעה לפשיסחא ולקאצק, וכמה מצדיקי פולין נושעו על ידה, וביקשה הרבנית שגם רבי בערל ישתדל על ידה לפרנסת הבית.

רבי בערל הסכים ואמר שליום מחר לאחר תפילת שחרית אסע לורשא לסדר הענין. אך כיון שעמד להתפלל תפילת שחרית כמה וכמה שעות, ודרכו שהיה מסיים שחרית כמעט לפנות ערב, וכבר לא היה שעת הכושר לנסוע לורשא, השעה היתה מאוחרת ובעלי העגלה כבר לא נסעו אז מראדושיץ לורשא, אמר רבי בערל לרבנית, נו נו, מחר זה גם יום, אי"ה מחר אחר שחרית אסע לורשא. אך כדי שגם מחר לא יקרה מה שקרה היום, לא אישן הלילה כלל, רק אתחיל ההכנות לתפילת שחרית מבעוד ליל, וכך אסיים שחרית בשעה די מוקדמת שאספיק לנסוע לורשא.

אך מכיון שההכנה לתפילה היתה בשיעור גדול מאד, גם השחרית בעצמו נתארך באותו יום יותר ויותר, עד כדי כך שסיים תפילת שחרית יותר מאוחר מיום אתמול...

אך מכיון שהעניות שררה בביתם באופן נורא, ובגמ' כתוב שכשחסר 'חלב חיטים ישביעך', חסר גם ב'השם

גבולך שלום', והיה לה טענות מדוע אינו משתדל ע"י הגבירה טעמערל.

עד שאמר רבי בערל לרבנית, אינני מבין מה שאת אומרת שטעמערל נותנת פרנסה לכל האנשים המכובדים מפולין, נמצא שלהקב"ה לבדו נשארו רק אני ואתה, כי כל השאר מסתדרים ע"י טעמערל, ומה טעמערל שהיא בשר ודם יכולה לפרנס כך וכך אנשים, כ"ש שהקב"ה יכול לפרנס רק אותי ואותך...

עד שהסכימה הרבנית שיש לבטוח בהשי"ת וכל השאר הבל הבלים, וכך הוה מעשה, שלאחר זמן נתפרסם בעלה רבי בערל בכל התפוצות, ובאו חסידים רבים לביתם, והיתה הרווחה.

סכנת העשירות ונסיון העניות

רבי בערל היה משפיע לבני ישראל הרבה רפואות וישועות, מלבד דבר אחד שאמר שאע"פ שהוא מברכו לבני ישראל אבל לא עשה מופתים בזה, והוא בענין העשירות. רק עשה מופתים בענייני רפואה, או לגבי הצרות שלקחו בחורים בצבא ועוד, אבל לא השפיע עשירות, ואמר שזה מאד קשה, כי אותו יהודי שהוא ישפיע עליו עשירות, נופל עליו לעול ומשא לאחר שנתעשר לשמור עליו שישאר יהודי...

אמנם אף שאינו עושה בזה מופתים, מ"מ מברך רבי בערל את בני ישראל בשפע פרנסה ועשירות גדולה, ואע"פ שכתוב בגמ' [חגיגה ט] 'יאה עניותא לישראל' מצא רבי בערל פגם גדול בעניות, והוא הדמיון שיש בלב העני שהעשירות תצילנו מכל הבעיות והצרות, וזהו פגם נורא מאד, שנדמה לו שכל הקשיים שלו רק מחמת שאין לו ממון, בבריאות בשידוכים ובכל ענין, הכל רק מחמת עני, ונמצא שכשם שהעשיר יכול לעבוד עבודה זרה להממון, כך גם העני יכול לעבוד ע"ז להממון, שנדמה לו שהדולר יכול להצילו מצרותיו ושוכח מהשי"ת. ולכן אין מקום לעניות בבתי ישראל, אך מאידך צריכה העשירות שמירה גדולה.

מזון סעודה אחת ממציאה כשרה

פעם אחת נתנסה רבי בערל ומצא מציאה גדולה, חגורה מלאה מטבעות זהב, והיה מותר לקחתה ע"פ הלכה, תיכף אמר בקול לעצמו, 'בער'ל בער'ל, אם יהיה לך הרבה כסף מה יהיה איתך מכאן והלאה, האם תשכח את השי"ת? והוציא מן האוצר רק בכדי סעודה אחת לאותו יום, והחזיר את האבידה למקומה, רק דאג שלא יבא השפע לידי גוי, ואמר ליהודי אחד ש'נדמה לו שיש במקום פלוני איזה מציאה', ואותו יהודי נתעשר...

ישלים כל האמירת תחנון שחיסר

חסיד אחד התלונן לפני רבי בערל ראדושיצער על דחקו הגדול בפרנסה, וישאלהו הרבי האם הוא מקפיד לומר תחנון בכל יום, השפיל החסיד את עיניו והודה בבושה שזה לו כמה שנים שלא אמר תחנון. ויצוהו רבי בערל לעשות חשבון הנפש כמה ימים לא אמר תחנון, וישב ויאמר מאות פעמים תחנון זה אחר זה [בברכת אשר יצר, נחלקו הפוסקים אם שייך להשלים כמה וכמה פעמים אשר יצר זה אחר זה] עד שישלים כל הימים שלא אמר בהם תחנון, ואם יעשה כן, הרי הוא מבטיח לו פרנסה בהרחבה.

וביאר דברי הגמ' 'הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי', גם הרעותי את מעשי, וגם לא אמרתי תחנון לשוב בתשובה, לכן קפחתי. אך אם יאמר תחנון ויכפר על מה שהרע את מעשיו, ממילא יהיה לו פרנסה.

ואם יש מקומות שכמעט אין אומרים תחנון לעולם משום ריבוי העם המתפללים ביחד, וכמעט בכל יום יש שמחת ברית או חתן, עליהם להזהר ביותר להיות כרצונו ית' ולא להריע את מעשיהם.

עונש שנה לחטא של יום

בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תַּרְתֶּם אֶת הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וִידַעְתֶּם אֶת תְּנוּאָתִי:

בשיעור הקודם הזכרנו תמיהת בעל ה'עקדת יצחק' על עונשם על חטא המרגלים 'יום לשנה יום לשנה' והרי אין דרכו של הקב"ה להוסיף בעונש יותר מעצם החטא, אדרבה במדת ההטבה מצאנו שהקב"ה טוב ומטיב ונותן שכר יותר ממעשי האדם, אבל בעונשים לא מצאנו שהקב"ה מוסיף ח"ו על העונש, וכמו שכתוב 'כי בדבר אשר זדו, עליהם', בקדרה שבשלו נתבשלו, אין עונש יותר מן החטא.

ואמרו חז"ל שכשם שקילוסו עולה מגן עדן כך קילוסו עולה מגהינם, ואומרים הנענשים 'יפה חייבת יפה תיקנת', כי העונש אינו נקמה אלא תיקון אל הפגם כדי להביא את הנשמה לתכליתה הנצחית. וא"כ איך מצאנו בפורענות

על חטא המרגלים 'יום לשנה יום לשנה', חטאו מ' יום ונענשו מ' שנה.

ואף שגם בעצם החטא צ"ע שהרי לא חטאו מ' יום אלא רגע אחד כשחזרו מארץ ישראל והוציאו דבה. כבר נתבאר במפרשים שכל אותם מ' יום היו עסוקים לראות בגנותה של א"י, ובהליכתם כבר היו בעצה רעה. אמנם זאת יתרץ רק כלפי מרגלים עצמם, ומה נאמר לגבי כל העדה שכתוב בהם רק 'ויבכו העם בלילה ההוא', בלילה ההוא ולא ארבעים יום, א"כ איך נחשב להם מ' יום כחטא?

כל הארבעים היו ימי חטא

ויש מרבוה"ק שביארו שבאותם מ' יום היו כל העדה עסוקים במחשבה זו שהכניסה לארץ ישראל תלויה ועומדת בתשובת המרגלים, כי אמרו 'נשלחה אנשים ויחפרו לנו את הארץ', משמע שהיה להם משא ומתן שכניסתן לא"י תלויה בדברי המרגלים, ולא שמו לבם לדברי השי"ת שהיא ארץ טובה ורחבה, ולכן נמנו גם לכל העדה מ' ימי חטא. אך עדיין צ"ע מדוע נענשו יום לשנה יום לשנה.

שנה ליום בעונש הסרת הבטחון

ולפני שנמשיך בדברינו בזה, נזכיר בקצרה מה שנתבאר בשיעור הקודם ב"ה, במגלה עמוקות ובמעשי השם מבואר שבדרך כלל בא העונש ותיקון הפגם במדה שוה עם החטא, מלבד הסרת הבטחון, המסיר בטחונו מהשי"ת נאמר בו 'ארור הגבר אשר שם בשר זרועו ומה' יסור לבבו', לכן נענשו יום לשנה על כך.

וכן מצאנו ביוסף הצדיק שבהסרת הבטחון כביכול ליומיים, שאמר לשר המשקים בעוד שלושת ימים וכו' והשיבך על כנך, והזכרתני. ולכן היה שם עוד שנתיים ימים, יום לשנה יום לשנה. שכן הוא העונש על הסרת הבטחון.

לפי דעה זו יש כאן 'יוצא מן הכלל', כי בדרך כלל אין שייך עונש יותר מהחטא, רק בהסרת הבטחון בלבד.

ארבעים ימי עונש בארבעים שנה

עוד הזכרנו מארבעה מרבוה"ק שפירשו באופן דקושיא מעיקרא ליתא, כי מ' שנה לא היה עונש, אלא מ' ימים בלבד, שבכל שנה בתשעה באב היו קוברים ט"ו אלף אנשים ופרוטרוט, וזהו 'יום לשנה יום לשנה' שבכל שנה מארבעים השנים [יותר נכון, ל"ח שנים] היה בכל שנה יום אחד שהוא ט' באב שבו מתו עוד אנשים על חטא המרגלים. ואדרבה חסד גדול הוא שלא ייענשו כולם בחדא מחתא, כמו שכתוב ברש"י שלא ימותו פחות משישים שנה, ובאלו השנים זכו ללמוד עם משה רבינו תורה, עד שאפילו זכו לעמוד על דעתו של משה, לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע. ולכן לא כתוב בפסוק 'שנה ליום שנה ליום', אילו היו נענשים שנים לימים היה צריך לומר כן, 'יום לשנה' היינו יום אחד בכל שנה, בו ישאו עונותם. כן ביאר בתוס' יו"ט סוטה א, ט, ובחת"ס בסוף תורת משה פ' שלח, ובמבי"ט בדברי בנו מהרי"ט או"ח סי' ח'. וכן ביאר ה'עקדת יצחק'.

ובחת"ס הוסיף שמה שישבו במדבר ארבעים שנה, אדרבה זהו שכר לבני ישראל על חלק הטוב שבשליחת המרגלים שמסרו נפשם, ובני ישראל התפללו עליהם שיצליחו.

כאילו חטא כל השנה כולה

אמנם עדיין צריכין אנו למודעי כי בגמ' חגיגה דף ה' במעשה דבר בי רב דחד יומא, שהלך ג' חדשים לבית המדרש ולמד יום אחד, וחזר לביתו ג' חדשים, ופרש"י שחזר לשמח את אשתו בחג הסוכות. ורבנן קראו לו בשם זה בלשון גנאי ונחלשה דעתו, והאמורא הקדוש רבי יוחנן נתיירא שלא יקפיד עליהם ולא יענישם, ודרש בשבחו ואמר: 'ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו? אלא לומר לך כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה. וכן במדת פורענות דכתיב במספר הימים אשר תרתם את הארץ **וכי ארבעים שנה חטאו והלא ארבעים יום חטאו אלא לומר לך כל העובר עבירה אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עבר כל השנה כולה**'.

חטאו ארבעים יום באותה שנה

הרי מפורש בגמ' שכן נחשב להם למרגלים שנענשו ארבעים שנה, וא"כ קשה למה יצא זאת מלפניו ית' להחשיב חטא של יום אחד כאילו חטא כל השנה כולה? וביותר קשה שאפילו אם נשמע שהעובר עבירה יום אחד בשנה, מעליו עליו הכתוב כאילו עבר כל השנה כולה, והרי לא חטאו המרגלים יום אחד בשנה זו ויום אחד בשנה שלאחריה ויום אחד בשנה השלישית וכן עד שנת הארבעים, אילו היה כן, אולי אז היה שייך לשמוע הדבר הקשה שיום אחד מחשיב כאילו חטאו כל **אותה** שנה, אבל המרגלים הרי חטאו רק מ' יום רצופים שבשנה

אחת, מה חטאם ומה פשעם של כל ל"ט שנים שאחריהם שיהיה נחשב להם יום מאותה שנה לשנה אחרת אחריהם?

ואפילו לולא סוגיית המרגלים שהיא בעצמה צריכה הסבר, הרי למדו חז"ל מכאן לכל התורה כולה, ובוודאי צריכין אנו למודעי.

גם צ"ע מה דינו של אחד שהיה בר בי רב לחד יומא, ומאידך עבר עבירה יום אחר באותה שנה, האם תיחשב לו אותה שנה כאילו עשה מצוה בכל השנה כולה או כאילו עשה עבירה בכל השנה כולה?

טורח למצוה והעבירה כל השנה

אלא פשוט שצריך להתבונן במקור הדברים, כי שם בגמ' מסופר: 'רב אידי אבוה דרבי יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב והוו קרו ליה רבנן בר בי רב דחד יומא', ובלי ספק שכל אותם ג' חדשים שהיה בדרכו, היה משתוקק ומתגעגע לשמוע תורה מרבי יוחנן, אף שהיו צדיקים אחרים בעירו, רצה דווקא ללכת במסירות נפש לשמוע מתורתו של רבי יוחנן, וכן כשחזר לביתו לאחר אותו יום אחד שבבית המדרש, היתה כונתו לשם מצוה, כמו שכתוב ברש"י שהלך כדי לשמח בבית בחג הסוכות, ומכיון שהמחשבה שלו היה רק בתורה ומצוות, לכן נחשבו כל אותם הימים כאילו למד כל התורה כולה.

וכנודע מה שכתב הרא"ש שהגדרת 'תורתו אומנותו' אינו דווקא במי שלומד תורה כל היום ללא הרף, אלא אפילו עובד לפרנסתו כמה וכמה שעות, אך בכל עת מצוא הוא עוסק בתורה, כשנזמן לו דקה פנויה באמצע מלאכתו הוא פותח משניות, גם הוא נקרא 'תורתו אומנותו'. וכן עשה אותו 'בר בי רב דחד יומא', ובזה מובן מדוע נחשב לו כאילו עשה מצוה כל השנה כולה.

וכבר נודע משו"ע או"ח סי' רל"א שבכל מעשיו של אדם צריך לכוון שיהיה הכנה לעבודת ה', וממילא גם אכילתו שינתו ופרנסתו וכל עסקיו בזה העולם נחשבים לעבודת ה', כי הכל הולך אחר המחשבה.

לא חטאו המרגלים אלא בהליכתן

וידיעת ההפכים שוה, כל העובר עבירה יום אחד בשנה כאילו עשה עבירה כל השנה כולה, שהלך כמה חדשים לכרכי הים לאכול שם אוזן מיוחדת של דבר אחר שמן במיוחד, ועבד קשה להרוויח ממון שיוכל לנסוע לשם, וכל היום הוא כבר חולם לאכול הדבר האסור הזה, לכן אף שהאכילה עצמה היתה כמה רגעים בלבד, נחשב לו כל השנה כאילו עשה בה עבירה. לשזבן רחמנא.

ובזה מתורץ הא דלעיל מה דינו אם עסק בתורה יום אחד ועשה עבירה יום אחד, כי זה פשוט שהמצוה נחשבת כזמן המצוה והעבירה כזמן העבירה, ולא שייך להיות גם 'בר בי רב דחד יומא' לבית המדרש, וכן 'חוטא כל השנה בעבור רגע אחד שבשנה', כי ממה נפשך, אם הוא הולך לבית המדרש בכיסופין לשמוע את תורתו של רבי יוחנן, לא היתה מחשבתו בדרך הילוכו לשם חטא ועבירה ח"ו.

ומעתה צריך עיון איך למדו חז"ל ענין זה ממעשה המרגלים, והרי לא היתה מחשבתם ארבעים שנה להוציא דבה על ארץ ישראל, הן לפני הליכתן לא"י היו אנשים חשובים, כדכתיב 'כולם אנשים', באותה שעה כשרים היו, וכן לאחר אותם מ' יום כששבו ויבכו בלילה ההוא, נגמר ענין החטא הזה, ולא חזרו להמשיך באותו חטא, וא"כ איך נחשב להם 'יום לשנה יום לשנה'?

כפרת יו"כ לדורות ממעשה המרגלים

וראיתי ביאור נפלא מארבעה נביאים המתנבאים בסגנון אחד. הראשון מהם הוא הג"מ רבי חיים הכהן רפפורט אבדק"ק למברג זצוק"ל בן דורו של הבעש"ט זי"ע [שהעיד עליו שהוא אחד משלושה ת"ח שבדור, ונסע לשמשו]. נכדו חיבר ספר שו"ת מים חיים, בסוף הספר חיבר קונטרס 'אוצרות חיים' דרושים ואגדות על התורה ועל המועדים, שם כתב בפ' שלח ששמע מזקנו הגאון הגדול רבי חיים הכהן אבדק"ק לבוב, יסוד גדול שמכאן למדנו על מעלת האדם שמתעורר ביום הכיפורים לשוב בתשובה ולבקש סליחה ומחילה וכפרה, כמו שנהגו כל ישראל לעמוד ביוה"כ בבית הכנסת בתורה ותשובה ווידוי וזמירות ותשבחות, ודרשו חז"ל 'ימים יוצרו ולו אחד בהם', כביכול ביוה"כ נראה כל יהודי כמו שהקב"ה רוצה לראות אותו, ועי"ז הוא זוכה למחילת עוונות. וכמו שמברכין 'בָּרוּךְ אַתָּה ה'. מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ, וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים'. וכשביהמ"ק קיים יש שעיר המשתלח שהוא מכפר על כל ד' חילוקי כפרה, אפילו על חילול השם, והרמב"ם כתב שבימינו זוכים לתיקון זה ע"י תשובה.

וכן במידת פורענות להשתיק המקטרג

וביאר רבי חיים הכהן שמכיון שהקב"ה עשה שייראו מלפניו, ועשה מדת המשפט והדין למען הסדר והנהגת המלכות, וא"כ יש להם מקום לטעון איך יכולים למחול לאדם ע"י יום אחד בלבד, יום הכיפורים, וכי כל השנה כולה הוא גם נראה כך? לכן הקדים הקב"ה רפואה למכה והעניש את המרגלים בארבעים שנה 'יום לשנה יום לשנה' כתביעת מדת הדין, ומאז ועד עולם אין מדת הדין יכולה לקטרג ביום הכיפורים, כי כשם בצד העונש קבלו דור המדבר יום לשנה, מדה טובה מרובה וביום אחד של תשובה ביוה"כ, מתכפר לו כל מעשיו מכל השנה, וכדכתיב 'כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו'.

ובזה מיישב רבי חיים הכהן לשון הפסוק 'יום לשנה' ולא 'שנה ליום', כי עיקר ענין זה בא ללמד על קדושת יוה"כ שיום אחד מכפר לכל השנה כולה, יום לשנה 'תשאו את עונותיכם' היינו מתנת יום הכיפורים.

נמצא דבר נפלא, שלאחר חטא העגל זכו למחילת העונות ביום הכיפורים, כשירד משה עם הלוחות השניות ובישר להם שנמחל להם, כמבואר ברש"י 'סלחתי כדברך' במחילה על חטא העגל, אמנם אותו יוה"כ היה לשעה, לכפר על חטא העגל, אימתי קבלנו 'יוה"כ לדורות'? אחר חטא המרגלים!

ובגמ' גיטין דף ס' מבואר שפרשת אחרי מות הוא אחד מהפרשיות שניתנו ביום א' ניסן, וא"כ כבר למדו פרשת יוה"כ לפני מעשה המרגלים, ושם כבר כתוב 'ביום הזה יכפר עליכם', אמנם מ"מ כדי להשתיק את מדת הדין שלא יוכלו לקטרג על מתנת יוה"כ לדורות, סתמו פיהם ע"י ענין 'יום לשנה יום לשנה תשאו את עונותיכם'.

ולפי מהלך זה צריך לשוב ולבאר דברי הגמ' בחגיגה דף ה בדרך 'כרוך ותני', 'ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו? אלא לומר לך כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה' - ואם ישאלו המקטרגים מדוע נחשב לו כאילו עסק כל השנה כולה בתורה?' לכן יש להסמיך מיד: 'וכן במדת פורענות דכתיב במספר הימים אשר תרתם את הארץ וכי ארבעים שנה חטאו והלא ארבעים יום חטאו אלא לומר לך כל העובר עבירה אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עבר כל השנה כולה'. מכיון ששם הסכימו מדת הדין להחשיב יום לשנה, ממילא אין להם לקטרג כלל על העוסק בתורה יום אחד, שנחשב לו יום כשנה.

והוסיף רבי חיים הכהן כי 'יום לשנה' עולה בגימ' 'אמ"ת', שמכאן למדנו על האמת שיום יכול להחשב כשנה, וממילא יום הכיפורים יכול לכפר על כל עונות השנה.

יו"ם לשנ"ה בנגינת טעמי המקרא

הרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר זי"ע גם כתב כדברים האלה והוסיף שכן מדויק בטעמי המקרא: בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר-תַּרְתֶּם אֶת-הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת-עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וִידַעְתֶּם אֶת-תְּנוּאָתִי. תנועת 'גרשיים' ב'יום לשנה' הראשון, מורה על קושיא, היתכן שיהיה עונש שנה על יום אחד? ותיכף נסמך לזה התשובה 'יום לשנה' בטעם רביעי, כניגון של תשובה, מכאן יהיה לכם זכות לכל ימות עולם שיום הכיפורים יכפר על עוונות השנה.

יום לשנה ישראל כמלאכים בארץ

וכדברי רבי חיים הכהן כבר קדם לו רבינו מרדכי זי"ע מתלמידי האריז"ל זי"ע בספרו 'ש"ך על התורה', והוסיף כי כונת הבריאה היתה שיהיו ישראל כמלאכים בארץ, לא רק כ"ק מהר"א מבעלזא זי"ע צריך להיות מלאך אלא כל יהודי בעולם, ורק יום אחד בשנה מתקיים הדבר שכל ישראל כמלאכים, וכמו שאומרים למעלה להקב"ה על בני ישראל 'יש לך עם בעולם הזה כמלאכי השרת שאין להם לא אכילה ולא שתיה', ומהמרגלים נלמד, שאם יום נחשב כשנה, מדה טובה מרובה, ולכן צוה הקב"ה יום אחד בשנה שנתנהג כמלאכים בלא שנאה ובלא תחרות וכו', ובזה נשלמה הכונה האלקית שבני ישראל יהיו כמו מלאכים בשנה.

וכתב פירוש נורא שעפ"ז מובן לשונות הרבה בפסוקי התורה 'אשר אנכי מצוך היום', 'היום לעשותם', 'וידעת היום', 'היום אם בקולו תשמעו', [רש"י פי' שבכל יום יהיו בעיניך כחדשים] וביאר הש"ך שהכונה על יום הכיפורים בלבד... אם בכל השנה אין אדם מקיים 'וידעת היום.. כי ה' הוא האלקים אין עוד', כי במשך השנה הוא זוכר עדיין שיש דולר שוקולד ושישי, אבל ביוה"כ שפיר יכול לקיים 'וידעת היום' לזכור כי אין עוד מלבדו. ואף שהיצר הרע דנהרדעא עבד גם ביוה"כ, כמבואר בגמ', מ"מ הפסוק

מצוה שלכל הפחות יום אחד תתגבר לקיים התורה בשלימות.

וכן ביאר רבינו אליעזר אשכנזי זי"ע בספרו מעשי השם בפרשת שלח שזה הטעם שנענשו 'יום לשנה', לרמז שכן יהיה כפרת בני ישראל ביום הכיפורים.

פותחין יו"כ בנשיאת עון המרגלים

כתוב בספר 'ישא ברכה' להרה"ק ממודז'יץ זי"ע הביא מדברי זקנו הרה"ק רבי יחזקאל קוזמירר זי"ע דלעיל, [ב'דבר חיים' להרה"ק מנדבורנה זי"ע הביאו בשם הרה"ק מרוז'ין זי"ע, אך לא מצאתיו בספרי רוז'ין] והוסיף שכן אומרים בליל יוה"כ לאחר 'כל נדרי', סְלַח נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ, וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָ לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד הֵנָּה, וְשָׁם נֶאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ: והרי פסוקים הללו נאמרו אחר פרשת המרגלים שלא היה ביוה"כ, ומדוע אין מזכירין הפסוקים לאחר חטא העגל, והרי מיד מברכין ברכת שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. וענין כפרת המרגלים ששם נאמר 'סלחתי כדברך', לא היה כלל ביוה"כ?

אמנם ע"פ הנ"ל מבואר יפה, כי כאשר נשאת לעם הזה לאחר חטא המרגלים וחישבת להם מ' יום כמ' שנה, א"כ מן הראוי שהיום הזה יום הקדוש יהיה 'ממלא מקום' לכל ימות השנה מיום כיפורים שעבר עד יום כיפורים זה.

והאמת ייאמר שהתירוץ הזה עדיין אינו מיישב הלב מכל התמיהות שתמהנו, כי עפ"ז נמצא ש'יום לשנה יום לשנה' אינו חשבון אמיתי כביכול, אלא שעשו הכנה לכפרת יוה"כ לכל הדורות שלאחריהם, נו נו, האם זה מיישב את ההנהגה הזו להעניש מ' שנה על חטא של מ' יום, האם יש בזה יושר? ועוד שהרי העיקר חסר מן הספר, אילו כן, היה צריך לומר במפורש הנה אני מכין לבניכם אחריכם יום אחד בשנה שיכפר להם על כל השנה כולה.

עדיין אנו צריכים לדברי רבינו השפ"א

וכו"ע מודו דצריכין אנו לדברי השפת אמת זי"ע, שכתב בקצרה כדרכו בקודש בפרשת שלח תרס"ד וזלה"ק: 'כבר כתבתי בזה כי בודאי ראו המרגלים כי לא הי' הזמן לכנוס לא"י עפ"י דרך הטבע. אבל אם היו נמשכין אחר הנהגה עליונה היו נכנסין עפ"י דרך התורה שלמעלה מן הטבע כמו שהי' בקבלת התורה שאמרו חז"ל שנמשלו ישראל לתפוח שפריו קודם לעליו. פי' דרך הטבע העלין קודמין והוא הכנה אל הפרי. אבל התורה שהיא פנימיות הכל. בא הפרי מיד בלי הכנות הטבע. וז"ש עד אנה לא יאמינו להיות נמשך אחר הנהגה שלי בכל האותות אשר עשיתי. כי הנסים והנפלאות אשר עשה השי"ת עם דור המדבר הי' להראות להם כי הנהגתם למעלה מן הטבע. וע"ז כתיב ותפרעו כל עצתי. והנה כתיב **יום לשנה יום לשנה תשאו כו'. וכי כך מדתו של הקב"ה להוסיף עונש שנה על יום. הלא מדה טובה מרובה.** רק הרמז כי הגם שהי' לזמן כניסה עוד מ' שנה אבל **אם היו נאמנים בשליחותם היו אלה המ' יום במקום מ' שנה יום לשנה.** ועתה שקלקלו צריכין לכנוס בזמן הקצוב להם מ' שנה'.

לא היו דור רביעי ולא שלם עון האמורי

ונרחיב בביאור דבריו בע"ה: בברית בין הבתרים אמר הקב"ה לאאע"ה 'ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמורי עד הנה', לכן צריך לעבור זמן רב עד שיכנסו בני ישראל לא"י, עד שתתמלא סאתם של ז' מלכי כנען, וכמו שכתוב במכילתא פ' בשלח 'ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים', באופן מפולש מיד לארץ ישראל, כי עדיין לא הגיע הזמן 'כי קרוב הוא', עוד לא שלם עון האמורי.

ונמצא שהסיבה שלא נכנסו לא"י מיד אחר יציא"מ, רק משום שעדיין לא הגיע הזמן, עוד לא נתמלא סאתם, וגם עוד לא הגיע 'דור הרביעי', [אף שמאאע"ה כבר עברו ד' דורות בלוי בן יעקב שהיה דור רביעי מאברהם, יש לחשב דור רביעי מכניסתן לא"י, יוכבד נולדה בין החומות, ועמרם לכאו' נולד במצרים, קהת ראשון, עמרם שני, משה שלישי, ולכן לא נכנס משה לא"י, שעדיין לא בא דור רביעי. וכמו שכתב ברש"י ועי' במלבי"ם].

וכ"כ בגמ' סוטה דף ט. 'בסאסאה בשלחה תריבנה', רק כשתתמלא הסאה של האומות, ישלחם הקב"ה מן העולם.

ובזוה"ק מבואר [בראשית סא: ועוד] שכל מה שמבואר בגמ' מגילה ועוד שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים, הני מילי לפני שנתמלא סאתן, אך כשנתמלא סאתן אדרבה 'באבוד רשעים רנה'.

חסרו ביצ"מ ארבעים שנה לביאת הארץ

ולפי חשבון זה היה ידוע לדור המדבר שעדיין לא הגיע הזמן להכנס לארץ ישראל, צריכין עוד מ' שנה, אפילו לולא עון המרגלים. אלא שהיה אפשרות כזו לשלוח את המרגלים מ' יום בארץ ישראל, אילו היו משלימים שליחותם שם בקדושה נכונה, היו המה משלימים בארבעים יום את ההמתנה שהיו צריכין להמתין מ' שנה.

כי כל ימי חייו של אדם הם רק ענין של עמידה בנסיונות, ולהתייגע לעשות רצונו ית' בתורה ותפילה בקדושה ושמחה ומדות טובות ואמונה ובטחון, ואם אדם יגע בזמן מועט יגיעה של שנים רבות, הרי שהוא חי בזמן מועט שנים רבות, וכמו שכתוב בירושלמי ברכות על רבי בון שנסתלק בן כ"ח שנה, ואמרו אחר מיטתו 'יגע רב בון בכ"ח שנה מה שתלמיד ותיק יגע במאה שנה'. ימים ושנים אינם ענין של שעון, אלא ענין רוחני, ואם זכה לקדש ימיו ושנותיו והוא 'בא בימים', שפיר יכולים להחשיב לו 'יום לשנה', מ' יום כמ' שנה.

יהודי שהיה באושוויץ וראה בעיניו איך שהרשעים הורגים את אביו ואמו ואשתו ובניו ובנותיו, ונשאר חזק וקיים באמונתו בהשי"ת ובתורתו, אף שהוא חי לאחר מכן עוד כמה עשרות שנים, כשהוא עולה לשמים אינו נחשב בן שמונים או בן תשעים, אלא בן אלפיים שנה ויותר.

ומה נאמר אנן בשנת תשפ"ג שנתגברו הנסיונות יותר ממה שהיה בשנת תקפ"ג, לכאורה, יהודי שעומד בנסיון הדור, אינו נחשב כבן שמונים אלא כבן אלף.

ארבעים יום להשלים השנים בערך הנסיונות

ולכן אמר משה רבינו [דברים א, כב כג] 'וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וְיָשִׁבוּ אֹתָנוּ דָּבָר אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה בָּהּ וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבֹא אֲלֵיהֶן: **וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר** וָאֶקַּח מִכֶּם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לַשָּׁבֶט'. כי בתחילה הוקשה לו למשה רבינו איך יצאנו ממצרים בשנת ב'תמ"ח, והרי עדיין לא שלם עון האמורי שנוכל מיד להכנס לא"י, וכן עדיין לא הגיע דור הרביעי שיתקיים בהם 'ישובו הנה', אך עתה שבקשתם ממני 'נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ', המה אנשים חשובים שיהיו שלוחים של כל ישראל להתייגע ביגיעות עצומות בעבודת ה' בהיותם ארבעים יום בארץ הקודש, וגם תקפוץ להם הארץ בדרך נס, כמו שכתוב ברש"י עה"פ 'וילכו ויבואו', כי חסר לנו רק חשבון ארבעים שנה עד שיוכלו להכנס לא"י, וע"י יגיעתם בקודש יהיה נחשב מ' יום למ' שנה, [ולכן קפצה הארץ, שלא היה צורך ליותר ממ' יום].

ולכן היו להם הרבה נסיונות למרגלים, הראה להם הקב"ה קושיות עצומות לפני עיניהם, כבמעשה העגל שהשטן הראה להם את מטתו של משה רבינו, והיה זה נסיון עצום 'כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו', כך כשאדם רואה מראות נוראות לפני עיניו, הנסיון קשה מאד. כך עשה הקב"ה עם המרגלים, נכנסו לא"י וראו מגיפות ומקברים אנשים יומם ולילה, וגם הראה להם את בני הענק שמעניקים חמה בקומתם, והראה להם את עמלק יושב בארץ הנגב, הכל כדי שיצטרכו לעמוד חזק בנסיון ולומר כדברי כלב בן יפונה 'עלה נעלה', הקב"ה יותר חזק מכל הגיבורים האלה. כלב זכה שארבעים יום הללו נחשבו לו כארבעים שנה, כי הכל כפי עוצם הנסיון.

היה נשלם קליפת האמורי בכוח עבודתן

אמנם עדיין צריך להבין איך עי"ז היה נשלם חשבון 'שלם עון האמורי', והענין הוא כי יש כוחות הרע מדות רעות שבאדם, כמבואר בצעטל קטן דרבינו אלימלך זי"ע 'הכנעני החתי האמורי' וכו', ז' קליפות שמכוונים כנגד ז' מדות דקדושה. והרבי מלובלין זי"ע שכן עשה ה' שאם הקליפה מתגברת באופן קשה מדי שכבר אי אפשר לגלות מלכותו ית' בעולם, אזי דין הקליפה להתבטל ולא להיות עוד.

כך אילו היו המרגלים עומדים בנסיון הקשה באותם מ' יום, שההסתרה היתה מתגברת יותר ויותר לפני עיניהם, אזי בכח עבודתם היו מבטלים לגמרי את הקליפות הללו, ושפיר היה מתקיים 'שלם עון האמורי'.

וכמו שלימד אותנו המגיד הגדול ממעזריטש וכל תלמידיו הק' זי"ע שהכנעני הוא חסד דקליפה, וכל משיכה ואהבה נפולה שיש לאדם בעוה"ז, הם ניצוצין נפולין ממדת החסד ואהבת ה', וכן חתי לשון גבורה ופחד, שמתוך הפחדים והיראות בעוה"ז יבא ליראת ה', וכן באמורי ממדת התפארת הנפול, כמעשה דיוסף הצדיק שהקליפה התפארה בפניו, ונראתה לו דמות דיוקנו של יעקב אבינו, מרכבה למדת התפארת, כיון שהעלה את הניצוץ הנפול, נתבטל הרע לגמרי, וכן בכל המדות. וכמבואר באריכות בביאור הבעש"ט זי"ע על מזמור 'הודו' שאומרים בערב שבת.

אילו היו המרגלים עומדים באותו נסיון, היו חוזרים ואומרים למשה 'שלם עון האמורי' כבר נתבטלו ואינם עוד.

כולם אנשים בני הדור הרביעי

ומשה רבינו דייק למצוא מרגלים שהם דור רביעי ליורדי מצרים, ולכן לא לקח את הנשיאים דפרשת במדבר שהם רק דור שני או דור שלישי. ומצא י"ב אנשים חשובים הבקיאים בתורת המגיד זי"ע ובקיום הדברים למעשה,

ולכן 'וייטב בעיני הדבר' שמח משה שמחה גדולה על הכשרים הללו שיכנסו ויעלו ויבררו את הניצה"ק הבלועים באותם הקליפות, 'ויחפרו לנו את הארץ', יגלו את האור האלקי הגנוז בהם, וממילא יושלם בארבעים יום כל מה שהיה צריך לברר בארבעים שנה, ותיכף יכנסו לארץ ישראל בשמחה וצהלה.

יום לשנה לביאת משה לארץ

יתרה מזאת היה משה רבינו שמח שעי"ז יוכל גם הוא להכנס לארץ ישראל, שהרי ידע שימיו מאה ועשרים שנה, ואוהב מצוות לא ישבע מצוות, הוא משתוקק להכנס לא"י לקיים המצוות התלויות בארץ, עד היום היה לו קשה איך יזכה לכך, שהרי עדיין לא שלם עון האמורי ולא הגיע חשבון דור רביעי, והנה באו יהודים ובקשו ממנו באתערותא דלתתא לקחת על עצמם נסיונות קשים באופן שיהיה נחשב מ' יום כמ' שנה, הה"ד 'וייטב בעיני הדבר'.

אמנם רק שתים מתוכם עמדו בנסיון, ועשרה מהם לא עמדו בנסיון, וגם כל העדה בלילה ההוא, ולכן נשארו עוד ארבעים שנה במדבר.

כשלו ונשארו ארבעים שנה כתחילה

ומה מתקו דבריו מדבש, כי לא נענשו ישראל ארבעים שנה על עון של ארבעים יום, אלא שנשאר הדבר כבראשונה שלא יכנסו לא"י עד ארבעים שנה, ולכן לא כתוב 'שנה ליום שנה ליום', כי אין זה מדרכו של הקב"ה להעניש שנה לחטא של יום אחד, כי מדה טובה מרובה, אלא לאידך גיסא אילו היו עומדים בנסיון היה נחשב להם יום כשנה יום כשנה.

יום לשנה להשגת התורה ופירות הארץ

במדרשי חז"ל בפרשת בשלח עה"פ 'כי קרוב הוא' : 'ד"א כי קרוב הוא בקרוב ירשו כנענים את הארץ שנאמר ודור רביעי ישובו הנה [ועדיין לא היה להם דור רביעי]. ד"א כ"ש למה לא הביאן הקב"ה בפשוטה אלא אמר הקב"ה אם מכניס אני את ישראל בפשוטה מיד הם מחזיקין איש בשדהו ובכרמו ובטלין מן התורה. אלא **הרי אני מקיפן במדבר ארבעים שנה כדי** שיאכלו את המן ושותין מי באר והתורה נבללת בגופן, מכאן היה ר"ש בן יוחאי אומר לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן שניה להם אוכלי תרומה. ד"א כ"ש למה לא הביאן בפשוטה אלא כיון ששמעו כנעניים שישראל נכנסין לארץ עמדו ושרפו את הזרעים וקצצו את הנטיעות וסתרו את הבנינים וסתמו את המעינות. אמר הקב"ה לא הבטחתי לאברהם אביהם שאני מכניסם לארץ חרבה אלא לארץ מלאה כל טוב שנאמר ובתים מלאים כל טוב אלא **הריני מקיפן במדבר ארבעים שנה כדי** שיעמדו כנעניים ויתקנו מה שקלקלו'.

הרי שהיו עוד סיבות שלא יכלו להכנס לא"י לפני ארבעים שנה, ולא משום אותו עונש שנה ליום שנה ליום.

אמנם אם היו המרגלים עומדים בנסיון, היה הכל מסתדר במהירות למעלה מדרך הטבע, בארבעים יום היו צומחים וגודלים אילנות כמו שגודל בארבעים שנה, כי הנסיונות היו למעלה מדרך הטבע, ממילא גם הישועות היו למעלה מדרך הטבע.

וגם מה שצריך שהתורה תהיה נבללת בגופן, היו זוכים ע"י עמידה בנסיון בארבעים יום, כמעשה דההוא בר בי רב דחד יומא, שעלה ונתעלה ביום אחד למדרגות רמות ונפלאות עד כדי כך שרבי יוחנן היה מתיירא מהחלישות הדעת שלו.

אילו היו המרגלים עושין עבודתן בשלימות, היו כל ישראל זוכין לזיכוך של מ' שנה, ולא היו נשתקעים בשדה וכרם, שכבר היו נכנעים הקליפות בשורשן, ולא היה מי שישקיע אותם בגשמיות.

תיקון של שנה ביום של קטנות

ונמצאנו למדים מוסר השכל שבפעולה אחת טובה, אדם יכול להשיג השגות של עבודת ה' שנה שלימה. וכמו שדרש רבי יוחנן 'ואותי יום יום ידרושון', וממילא גם בדורותינו אלה שהנסיונות נתגברו עד להפליא, בפרט כשהיצר הרע בוער ומתגבר על האדם באופן קשה ביותר, כמעט שאינו יודע איך להחזיק מעמד, ידע ויאמין שברגעים הקשים האלה, ניתן לו מתנה נוראה משמים, אם יתגבר עתה, יהיה נחשב לו כשנים רבות של יגיעה בעבודת ה'.

וכן אמר שלמה המלך ע"ה בחכמתו 'אף חכמתי עמדה לי', תורה שלמדתי באף, היא שעמדה לי.

אל תפסיד רווח של שנה שלימה

ומה שאמרו בגמ' 'וכן בענין הפורענות' שעבירה ביום אחד נחשב כעבירה שנה שלימה, יש בזה מוסר בתוך מוסר, שאם נכשל וחטא, יעורר את נפשו שלא הפסיד רק יום אחד, אלא הפסיד שנה שלימה. כמה שיעורר את עצמו שנפילת יום זה נחשבת כנפילת שנה שלימה,

כך יזכה לעמוד חזק בנסיון ולהתגבר בקדושה וטהרה וכך יהיה נחשב לו יום לשנה. וזה שצירף רבי יוחנן שני הדרושים בחדא מחתא, כי הכל אחד, אילו היה בר בי רב דחד יומא מפסיד אותו היום בעבירה ח"ו, היה נחשב לו שנה שלימה בעבירה. שהרי כך היא המציאות שאילו היה עומד בנסיון, נחשב לו יום אחד כאילו עסק כל השנה כולה בתורה.

וכן הוא בכל יום ויום שהנסיונות מתגברים, צריך לדעת שני הידיעות האלה בחדא מחתא, אם יכשל ח"ו, לא הפסיד יום אלא שנה שלימה, ואם כן יאזור כגיבור חלציו ויצעק להשי"ת מעומק הלב שיתן לו כח לעמוד בנסיון עוד רגע ועוד רגע, כך יזכה שיהיה נחשב לו היום כשנה שלימה. אשרינו מה טוב חלקינו.

יום חמישי יט סיון תשפג

(מס' שיעור 35370424)

יוֹם לַשָּׁנָה אַרְבָּעִים שָׁנָה {ג'} > לוֹמַר שלוש עשרה מִדְּבּוּר הַמְרַגְּלִים

חזר חשבון ארבעים שנה למקומו

בשיעור הקודם הזכרנו ביאור נפלא מדברי השפת אמת [תרס"ב] בענין 'יום לשנה יום לשנה', כי באמת עדיין לא הגיע הזמן להכנס לארץ ישראל, 'כי לא שלם עון האמורי עד הנה', לכן היו ממילא צריכין להשתהות במדבר עוד ארבעים שנה, אלא שהיתה להם הזדמנות מיוחדת לשלוח את המרגלים לארץ ישראל, לעבוד את השי"ת בתוקף ועוז ועמידה איתנה בנסיונות הקשים שם, עי"ז היו מכניעים במהרה את ז' הקליפות הכנעני החתי האמורי וכו', ואזי היו חוזרים למשה רבינו ומבשרים לו בשורה טובה שעמדו בנסיון והכניעו את הרע לגמרי, ה' איתנו וכבר יכולים להקדים את הזמן הראשון ולהכנס לארץ ישראל מיד.

אך מכיון שלא עמדו רובם בנסיון הזה, חזר החשבון הראשון למקומו שעדיין לא שלם עון האמורי, והוצרכו להמתין במדבר 'עד תום כל הדור' - הכנעני העושה הרע בעיני ה'. וכשיכלו קליפות ז' עממין, אזי יוכלו להכנס לארץ ישראל בעתו ובזמנו.

שלם עון האמורי בגילוי יציאת מצרים

רצינו להוסיף שכדברים האלה גם ביאר ב'ערוגות הבושם' עה"פ בהמשך הפרשה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי הֶעֱלִיתָ בְכֹחֲךָ אֶת הָעָם הַזֶּה מִקִּרְבּוֹ. וביאר כי באמת היה מקום להקשות איך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים בשנת ב' תמ"ח כשהיה ידוע לפניו ית' שלא יושלם עון האמורי עד ב' תפ"ט, ואי משום שידע בעולם הידיעה שהמרגלים יחטאו ועי"ז ישתהו במדבר ארבעים שנה, א"כ היה צריך הקב"ה לומר למשה 'שלח', ורש"י פי' שאמר הקב"ה למשה 'אני איני אומר לך שלח, אם תרצה שלח', אם אינו אומר שלח, א"כ למה הוציאנו ממצרים ארבעים שנה לפני הזמן?

וביאר הערוגות הבושם כי החשבון שהקב"ה מחשב על אדם אם 'נתמלא סאתו' או לאו, אינו כחשבונו של בשר ודם, רק יודע תעלומות מחשב ענין זה לבדו, כי יש הרבה מאד פרטים שצריך לצרפן כדי לחשב אם נתמלא סאתו או לאו.

הכנעני החתי והאמורי וכו' לפני שהיה בעולם עשר מכות וקריעת ים סוף, נאמר בהם 'כי לא שלם עון האמורי', מכיון שהקב"ה עוד לא התגלה בעולמו ביד רמה, היו חטאיהם נערכין כחטאים קטנים, אך לאחר שנתפרסם הקב"ה לפני כל יושבי תבל בדצ"ך עד"ש באח"ב, וכן בקריע"ס נאמר מפורש 'נמוגו כל יושבי כנען', הרי שהכל שמעו וחיו עם הניסים והנפלאות האלה. כיון שנתגלה כבר הקב"ה בעולמו והאומות האלה ממשיכים לחטוא במעשה ארץ כנען, ממילא נתמלא סאתם מהרה מהרה.

כי כלל גדול הוא שכשיש הסתרה אין כ"כ טענה על המורדים במלך, אך כשהמלך מתגלה בגודל תפארתו, או אז חמור הרבה יותר מי שמורד בכבודו. וזהו הטעם שהקב"ה מדקדק עם צדיקים אפילו כחוט השערה, וכן בדור המדבר דקדקו עמהם כבצדיקים, כי לאור הגילוי הגדול והנורא שראו בעיניהם ממש, היה נדרש מהם להתנהג ביראה שלימה.

ולכן בשעת יציאת מצרים היתה המחשבה שתיכף ומיד ניכנס לארץ ישראל, והוצאתי, והצלתי, ולקחתי, וגאלתי, ומיד והבאתי אתכם אל הארץ, כי ברוב הגילוי הגדול, ויושבי כנען ממשיכים בזוהמתן, נתמלא סאתן תיכף ומיד.

ובמדרשי חז"ל בספר יהושע במעשה דרחב, מבואר שיושבי כנען המשיכו לחטוא ולפשוע כל אותם ארבעים שנה, ממילא כבר בתחילה נתמלא סאתן, וכבר יכלו להכנס לארץ ישראל תיכף אחר יציאת מצרים.

ניסו השי"ת והוצרכו לעבודת המרגלים

אמנם הדבר תלוי בבני ישראל, שכל העולם עומד ותלוי עלינו. ולכן אם בני ישראל היו מתפעלים מגדולת ה' והיו סומכים עליו ובוטחים בישועתו בלי שום טענה ודאגה, ולא היו אומרים 'היוכל א"ל לערוך שלחן במדבר, הגם לחם יוכל לתת, אם יכין שאר לעמו', אזי היתה הטענה בשלימות על הגויים וממילא היה נחשב להם שנתמלא סאתן והיו נכנסין תיכף לא"י. אך מכיון שגם בני ישראל נכשלו בדאגות וטענות, מתאוננים ומתלוננים ומתאוים, אזי עושין חשבון פשוט בשמים, אם בני אברהם יצחק ויעקב שהם מאמינים בני מאמינים, נחלשה אמונתן ויש להם דאגות וקושיות, א"כ איזה טענה יש על אמורי וגרגשי ויבוסי בני חם הארור, וממילא כפי חשבון זה אין נתמלא סאתן, ולכן היה צריך להמתין עוד מ' שנה עד שיושלם עון האמורי.

וזה שאמר הקב"ה למשה רבינו 'אני איני אומר לך שלח', כי אין צורך לזה כלל, כי ביום כ' אייר כבר נסעו ואמרו 'נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם', וכמ"ש רש"י בתחילת חומש דברים, שהחשבון היה שעוד כמה ימים כבר נכנסים לא"י, אלא שהתחילו לשאול קושיות ודאגות, ממילא נתקטנו הטענות על האומות וממילא לא נתמלא סאתן ולכן יש להמתין במדבר עוד ארבעים שנה.

אך אמר הקב"ה למשה 'אם תרצה שלח', שאם אכן יעמדו המרגלים בנסיון הקשה, יתקנו את מה שנכשלו תחילה, וכנודע מה שפירש הרה"ק רבי אלעזר מקאזניץ זי"ע בספרו 'לקוטי מהר"א' בפ' מקץ שלאחר שנכשל אדם בנסיון אחד, מנסים אותו בנסיון יותר קשה, אם יעמוד בנסיון השני הקשה, יתקן למפרע מה שנכשל בנסיון הראשון.

האנשים הרואים את כבודי וינסו אותי

כך נשלחו המרגלים להתנסות מאד בארץ ישראל, סיבב הקב"ה שיראו לפני עיניהם תמיהות וקושיות, היתה להם בחירה לעמוד בנסיון הקשה ולהתחזק, הרי עינינו ראו ולא זר כל הניסים שעשה עמנו ה' במצרים, עשר מכות ויציאת מצרים וקרי"ס, וא"כ מה לנו לדאוג מהענקים הללו, ועמלק היושב בארץ הנגב, מי שעזר לנו לפני 16 חודשים כשיצאנו ממצרים, יעזור לנו גם עתה להנצל מהענקים הרשעים הללו.

אך כיון שנכשלו בחטא המרגלים, אמר הקב"ה למשה, אי אפשר להכנס עתה לארץ ישראל, כי ע"י הוצאת הדבה על א"י, לא תקנו את מעשיהם וממילא לא נחשב להאמורי שנתמלא סאתו, אשע"כ יש להמתין עד מ' שנה במדבר.

מה עשה משה רבינו, רעיא מהימנא, ביקש להוכיח להקב"ה שהאמורי כן רשע מרושע, וכבר נתמלא סאתו, ולכן אמר: **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי הֶעֱלִיתָ בְכֹחֲךָ אֶת הָעָם הַזֶּה מִקִּרְבּוֹ**: והרי הם כן ראו את גדולת הבורא ביציאת מצרים, וא"כ יש עליהם קושיא איך הם ממשיכים לחטוא, **וַיֹּאמֶר ה' סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ**, אילו היה כדבריך משה, הייתי תיכף ומיד מכניס אותם לארץ ישראל, אך דא עקא: **כִּי כָל הָאֲנָשִׁים הָרֹאִים אֶת כְּבֹדִי וְאֶת אֹתֹתַי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי**, ואיזה טענה יכול להיות לי על הגויים, כשבני ישראל אשר ראו ואת כבודי ואת אותותי, נכשלו וניסו אותי זה עשר פעמים. ולכן עדין לא נתמלא סאתן של האמוריים, וצריך להמתין עד מ' שנה.

בידינו למלא סאתם בחיי אמונה חושית

מה נאמר אנן בגלותנו בעקבתא דמשיחא, גם אנו מצפין שתתמלא סאתן של הגויים הכופרים והקליפות, הם לפי טעותם אינם רואים שיש בורא בעולם, רואים זריחת השמש ושקיעתה ויש להם הסברים טבעיים באוניברסיטה, אם נרצה שכל הרשעה כולה כעשן תכלה במהרה, הכל תלוי בנו, שנגרום ע"י מעשינו הטובים שהקושיא עליהם תהיה חזקה יותר וממילא תתמלא סאתן יותר מהר.

והוא ע"י שאנחנו נתחזק באמונה ובטחון בכל יום מחדש, ונתפעל בכל יום בהתפעלות עצומה מזריחת השמש ושקיעתה, נברך בכל לב 'יוצר אור ובורא חושך' 'גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור', וכמבואר בירושלמי שיש להתפלל 'כשם שהראיתני חמה בזריחתה כך תראני בשקיעתה', שום דבר לא מובן מאליו. כמה שנתפעל מגדולת ה' ופעולותיו הנוראים, כי אראה שמך מעשה אצבעותיך, מה רבו מעשיך ה', כך יתעורר יותר התמיהה על הגויים שאומרים שכל זה נעשה לבד, ממילא תתמלא סאתן במהרה.

אך כשאדם מאבד את האמונה החושית, ודואג מ'אין יבא עזרי', ושוכח כי 'עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ', אם בארזים נפלה שלהבת, מה יענו אזובי הקיר, מה שייך

לטעון על גוי הולנדי ואנגלי שאין להם אמונה בה'. וכך זכה ל'אחישנה' במהרה בימינו אמן.

עבירות ישראל מביאות אותן למצוות - ב' דוגמאות

בירושלמי מסכת יומא מבואר שאמר דוד המלך שמכל החטאים של בני ישראל יצאו דברים טובים, 'חטאתי בבת שבע ונתת לי את שלמה', היו לו לדוד המלך עוד נשים שהיו לכתחילה יותר ממנה, ואעפ"כ לא ניתן לו 'ידיד ה'' שישב על כסא ה', רק ממנה. 'מניתי את ישראל, ונתגלה מקום המקדש', כביכול לא עשה כדין כשמנה וספר את ישראל, אעפ"כ נתגלה לו מקום המקדש, שהיה משתוקק כ"כ למצוא אותו, כמו שאמר 'אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב', וכמבואר בפרשת ראה שצריך לדרוש ולחפש את מקום המקדש, אימתי זכה לכך, בשעה שעסק במנין בני ישראל והיה חרון אף ומגפה, אז הגיע מלאך והראה לדוד המלך שהמקום הוא בגורן ארונה היבוסי, ותיכף קנה את המקום בשש מאות שקל כסף. הקים מזבח והקריב עולה ותעצר המגפה.

וכן הוא בכלליות ישראל, לאחר שחטאו ושבו בתשובה, קבלו מתנה ועליה עי"ז. הגם שצריך להזהר איך מדברים כך, עלינו למצוא איזה שבח בפרשת המרגלים, ונזכיר תחילה מדברי הרה"ק מבארז'אן זי"ע בתכלת מרדכי, ע"פ דברי המדרש רבה בפרשה [טז,ג] 'שלח לך אנשים ר' אחא הגדול פתח (ישעיה מ) יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם'.

נמצא כוח האומר בפיו למוטב ולטוב

וביאר ע"פ דברי הגמ' בערכין שלמדנו מפרשת שלח כמה גדול כח דיבור של האדם, חמור האומר מפיו יותר מעושה מעשה, לא כמו שאדם טועה להחשיב את הפעולה המעשית יותר מן הדיבור, כי כשעושה מעשה נדמה לו שרואה בעיניו את השינוי, אך הדיבור הוא רק הוצאת הבל מפיו, אין ניכר בחוש פעולת הדיבור, והתנא שם מפליג מאד בכח הדיבור, ומסיים ואומר: שכן מצינו שלא נתחתם גזר דינם של ישראל במדבר אלא על שהוציאו דבה. ומה המוציא דבה על עצים ואבנים, על אחת כמה וכמה כמשדבר על בני אדם.

אם למדנו מפרשה זו את השפעת כח הדיבור, הרי מדה טובה מרובה שיש לנו ללמוד מפרשה זו כמה חשוב ומעולה הדיבור הטוב. כי לא יתכן שמדה רעה תהא יותר ממדה טובה.

גילוי י"ג מידות במעשה או בדיבור

הנה מצאנו לאחר חטא העגל שזכינו למתנה גדולה שבגדולות, גילוי י"ג מדות של רחמים, אמר הקב"ה למשה שתמיד כשיעשו לפניו כסדר הזה, ימחל העונות.

וכתב ההפלאה בפ' כי תשא בשם חקירת הקדמונים מה הפירוש 'יעשו לפני כסדר הזה' וכנודע מה שהאריכו בזה החיד"א והבני יששכר ועוד הרבה, והביאור הפשוט 'יעשו לפני כסדר הזה' שבני ישראל יתנהגו וילכו בדרכיו ית', כמו שהאריך בספה"ק 'תומר דבורה' איך לקיים כל מדה ומדה ממדות הרחמים, ועי"ז יסלח לנו עונותינו, כי מה אתה רחום אף הוא ית' רחום, וכמ"ש הבעש"ט זי"ע 'השם צלך'. וכן משמע מהלשון 'יעשו לפניו כסדר הזה', יעשו דייקא.

אמנם רבוה"ק אוהבי ישראל רצו לפרש כפשוטו שדי בהזכרת י"ג מדות הרחמים, כי מי יאמר זיכיתי לבי לקיים בשלימות כל סדר י"ג מדות של רחמים. ועוד שברש"י משמע בפשטות שיעמוד הש"ץ ויתעטף בטלית ויזכיר י"ג מדות של רחמים.

הורית לנו מחטא המרגלים לומר י"ג

וכן פירש ההפלאה **'א"ל** הורית לנו **לומר שלש עשרה'**, כלומר שדי באמירה בלבד, שהרי אי אפשר לקיים את המדה הראשונה 'א"ל', שרק הוא ית' א"ל עליון, כיון שפתח את מדת רחמיו במדת 'א"ל', בכך הורה לנו שדי באמירת י"ג בלבד כדי לפעול ישועה ורחמים.

בבני יששכר הקשה מדברי חז"ל שקרא הקב"ה ליעקב אבינו 'א"ל', כדכתיב 'ויקרא לו א"ל - אלקי ישראל', וכמבואר ברש"י שם. ואמרו חז"ל עתידים צדיקים שיקראו בשמו של הקב"ה.

וביאר הגה"ק מבארז'אן שפרשת שלח לך יוכיח שדי בדיבור בלבד, שאם לצד הפורענות למדנו כמה חמור הוא הדיבור, שהוציאו דבה על ארץ ישראל ונענשו מ' שנה במדבר, מדה טובה מרובה בכח הדיבור דקדושה, וכן אמר משה לפני ה', לאחר שאמר לו 'עד אנה ינאצוני העם הזה', - וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵּאמֹר, ה' אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד נֹשֵׂא עָוֹן וָפָשַׁע וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים עַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים.

כבוד השם במידות הרחמים מחטא העגל

כי לאחר פרשת כי תשא לא נתברר עדיין למשה רבינו איך ימשיכו לעורר תמיד מדות הרחמים, אם ע"י 'יעשו לפני כסדר הזה' או די באמירה כסדר הזה, עד שהגיע פרשת המרגלים שנתגלה בעולם כמה חמור הוא כח הדיבור, יותר מהעושה מעשה, א"כ 'כאשר דברת לאמר', נתברר לנו שדי באמירה בלבד. ואכן נאמר מיד: **וַיֹּאמֶר** ה' **סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ**, כדברך דייקא, כי די בדיבור בלבד.

וְאוּלָם חַי אָנִי וְיִמָּלֵא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ. כי אמר משה לפני ה' אחר חטא העגל, והרי אתה ואני יודעים שיש ידיעה לפני הבחירה, וזהו אחד מי"ג 'אני מאמין' שהקב"ה יודע כל מחשבות בני אדם, היינו גם קודם שיחשבו וידברו ויעשו. וא"כ 'הראני נא את כבודך', רבונו של עולם, כיון שכבר היה מעשה העגל, הרי לאחר מעשה מותר לדבר מעולם הידיעה, וא"כ נא תאמר לי איזה כבוד נתוסף לך מחטא העגל, שהרי כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו, הודיעני איך נתרבה כבודך ע"י חטא העגל?

אמר לו הקב"ה למשה, יפה שאלת, 'גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני', ואז גילה לו הקב"ה י"ג מדות של רחמים. כלומר, לו יצויר שלא היו חוטאים בחטא העגל, לא היה לי על מי לגלות רחמנותי, אילו היו בעולם רק הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע והגר"א מוילנא זי"ע, לא היה נתגלה בעולם י"ג מדות של רחמים, כיון שחטאו בחטא העגל נתגלה כבוד שמים ע"י גילוי מדות הרחמים.

אך תיכף הזהירו הקב"ה 'וראית את אחורי ופני לא יראו', כל הדברים הנ"ל מותרים רק לאחר החטא להתחזק ולהתחיל מחדש להיות כרצונו ית', אך לפני הנסיון אסור להעלות על הדעת מחשבה כזאת, כמו שלימדונו רבוה"ק שהידיעה כשרה להתבוננות רק לאחר מעשה ולא קודם מעשה. כי כשם שהידיעה אמת בשלמות כך הבחירה אמת בשלימות.

תכלית הבריאה שיקבלו רחמים ממנו ית'

רבינו האריז"ל פתח את דבריו הק' בעץ חיים ואוצרות חיים שתכלית הבריאה היה כדי לגלות רחמנותו יתברך, - לא כדברי הרמח"ל, והמגיד דבית יוסף שהתכלית הוא כדי שלא נאכל נהמא דכסופא.

וזלה"ק [ע"ח שער א' ענף א'] בענין תכלית הכוונה של בריאת העולמות נבאר עתה ב' חקירות שנתעסקו בהם המקובלים. החקירה הראשונה הוא מה שחקרו חכמים ראשונים ואחרונים לדעת סיבת בריאת העולמות לאיזה סיבה היתה? ונמנו וגמרו וגזרו אומר כי סיבת הדבר היה לפי שהנה הוא יתברך מוכרח שיהיה שלם בכל פעולותיו וכוחותיו ובכל שמותיו של גדולה ומעלה וכבוד, ואם לא היה מוציא פעולותיו וכוחותיו לידי פועל ומעשה לא היה כביכול נקרא שלם לא בפעולותיו ולא בשמותיו וכינויו וכו' וכן בענין הכנויים כגון רחום וחנון ארץ אפים לא יקרא על שמם זולת בהיות נבראים בעולם שיקראו לו ארך אפים וכיוצא בזה בשאר הכינוים כולם. אמנם בהיות העולמות נבראים אז יצאו פעולותיו וכוחותיו יתברך לידי פועל ויהיה נקרא שלם בכל מיני פעולותיו וכחותיו וגם יהיה שלם בכל השמות וכינוים בלתי שום חסרון כלל ח"ו. וענין טעם זה נתבאר היטב בס"ה פ' פנחס דרנ"ז ע"ב וז"ל פקודא תליסר וכו' דא ק"ש ואית למנדע דאיהו אקרי חכם בכל מיני חכמות ומבין בכל מיני תבונות וכו' אלא קודם דברא עלמא אתקרי בכל אילין דרגין ע"ש בריין דהוו עתידין להבראות **דאי לאו הויין בריין בעלמא אמאי אתקרי רחום** דיין אלא ע"ש בריין דעתידין וכו'. וכ"כ בזוה"ק בפרשת בא'. וכ"כ בתחילת אוצרות חיים בקצרה: 'כי אם אין בעולם מי שיקבל רחמים ממנו, איך יקרא הוא רחום'.

נמצא שדווקא מי שנצרך לרחמים מרובים, הוא הוא סיבת כל הבריאה. ומכיון שזהו תכלית כונת הבריאה, ממילא כשמשה רבינו שאל 'הראני נא את כבודך', מה נתוסף לכבודך בעולם ע"י מעשה העגל? אמר לו הקב"ה הנה אגלה לך י"ג מדות של רחמים, עד השתא הייתי נקרא כך רק על שם העתיד, והנה הנה הגיעה השעה שאני משתמש בפועל במדת הרחמים שלי.

משה לבדו עשה אז כסדר הזה

והנה אם נאמר שהמשכת מדות רחמים הם רק כשעושים לפניו ית' כסדר הזה בפועל, מי יוכל לעמוד בזה, אם יעמדו עשרה אנשים בשנת תתק"ך ויזכירו י"ג מדות של רחמים, הרי יבחנו אותם האם הם ראויים לכך כפי מעשיהם, ומעט מזעיר יצליחו במבחן הזה.

בשלמא משה רבינו עליו השלום בכבודו ובעצמו, הוא בוודאי קיים בשלימות 'כסדר הזה', שהיו מרננין אחריו בני דורו, ואמרו שהוא מאחר מלבא כי אין לו שלום בית, ומקדים לבא כדי לגזור עליהם, ומשה רבינו שמע

את הקולות הללו שמרננים אחריו כמה עבים שוקיו, וחשדוהו בא"א ושגנב מתרומת המשכן, ומסתמא היו אנשים שהכניסו לו פתקים מתחת לשלחן לספר לו מה שהם חושבים עליו.

והרי היטב ידע משה רבינו שסיבת ירידת המן לישראל הוא רק בזכותו, אילו היה משה רוצה, היה אומר להקב"ה שממחר לא ירד עומר מן לכל אלו שדברו עלי כזבים, בוודאי היה הקב"ה ממלא בקשתו. שכן מצינו במחלוקת קרח שביקש משה על חלק עדת קורח בקרבן העולה שאש המערכה לא תשרוף את הקרבן את חלקם של בעלי המחלוקת, 'תניחנו האש ולא תאכלנו', כ"ש שהיה יכול לבקש שהחסידים של קרח לא יקבלו עומר מן, ממילא היה הכל מבינים היכן האמת.

ראה משה לבדו כבוד השם במידותיו

אבל משה רבינו מחלק שיריים וקמחא דפסחא לכל שונאיו ומתנגדיו וחולקיו, הרי שמשה רבינו בוודאי קיים בשלימות מדות הרחמים, עשה לפניו ית' כסדר הזה, ארך אפיים, רב חסד ואמת, נושא עון ופשע וחטאה ונקה, הן י"ג מדות דפרשת כי תשא והן י"ג מדות דמיכה, ישוב ירחמנו, יכבוש עונותנו. כמדותיו של הקב"ה שהוא סובל עלבונו ושותק, אדם חוטא במשך היום, והולך לישון, 'הנאמן בפקדונו יחזירנה לו כרצונו, איש לא גוע בעונו ויהי ערב ויהי בקר'.

מכיון שכך, לא כתוב בפרשת כי תשא 'וימלא כבוד ה' את כל הארץ', כי **לא כל אחד** יכו לזכות לראות מדות רחמיו ית', רק מי ש'יעשה לפני כסדר הזה', וכמו שביקש משה 'הראני נא את כבודך', 'וראית את אחורי', 'ויעבור הוי' על פניו', רק משה רבינו לבדו.

כבוד השם בכל הארץ לומר י"ג

אבל בפרשת מרגלים נתגלה חידוש גדול ועצום, שדי ב'אמירה' לפניו כסדר הזה, והוא הבדל עצום שאין לשער, כי אם היה צריך 'לעשות' לפניו כסדר הזה, מי יזכה לכך, הלוואי שנזכה לעמול שמונים שנה על מדותינו ולזכות לאחד מי"ג המדות הטובים, אך כשדי באמירה לפניו כסדר הזה, כל יהודי יכול לקום לסליחות, מתעטף בטלית ואומר י"ג מדות של רחמים, הקב"ה שומע וסולח.

מי גילה לנו רז זה שדי באמירה ואין צריך דווקא לעשות לפניו כסדר הזה, המרגלים. אין לנו די מילים איך להודות לנחבי בן ופסי, גאואל בן מכי, גדי בן סוסי, וכו' וכו' שעל ידם נתגלה כמה גדול כח הדיבור, הן לצד שמירת הלשון ודברי החפץ חיים, והן לצד הטוב, שהמשכת מדות הרחמים הם ע"י אמירה בפה בלבד.

אע"פ שאין אנו מבינים בסברא פשוטה איך שייך להמשיך מדות הרחמים והסליחה ע"י הזכרה בפה בלבד, הרי גם אין אנו מבינים עוצם חומרת עון לשה"ר כשמדבר בינו לבין חבירו בהחבא, והמדובר אינו שומע ואינו מצטער, אעפ"כ אמרו חז"ל שהוא חמור יותר מג' עבירות חמורות, א"כ מדה טובה מרובה. וזה הלימוד למדנו מהמרגלים.

'ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ', כי ע"י חטא המרגלים נעשו י"ג מדות של רחמים מטבע עובר לסוחר, ש'ק זמין ומזומן לכל אדם.

דבר שלוש עשרה מידותיו יקום לעולם

עפ"ז ביאר מהרש"ם דברי המדרש 'שלח לך אנשים ר' אחא הגדול פתח (ישעיה מ) יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם', 'דבר אלקינו', רק לדבר משבח מדות הרחמים שלו ית', יקום לעולם ע"י הזכרה בפה בלבד. וזה נתגלה בעולם ע"י אלו האנשים שנאמר בהם 'שלח לך'.

של"ח להגדיל גילוי י"ג מכילין דרחמין

ע"פ הדברים הנפלאים נוכל להבין במעט דבריו הק' של הרה"ק רבי משה קאזניצער זי"ע שכתב בשם אביו המגיד מקאזניץ זי"ע בספרו 'דעת משה', כי תיבת 'שלח' בגימ' י"ג פעמים שם הויה ב"ה, כך אמר הקב"ה למשה "שלח" - אם תרצה להמשיך י"ג מדות של רחמים, י"ג פעמים הויה, שלח לך אנשים, ואז תוכל להמשיך י"ג מדות של רחמים על ישראל. והדברים מופלאים ביותר.

אך ע"פ הקדמת מהרש"ם מובן, כי על ידם נתגלה כח הדיבור לצד הרע ממילא נתגלה כח הדיבור לצד הטוב כי 'מדה טובה' מרובה.

לא לחינם כתוב בשו"ע שביום י"ז אלול שמתו בו המרגלים, הוא זמן התעוררות תשובה לבני ישראל, כי על ידם נתגלה מדות הרחמים. והיארצייט שלהם בימי אלול, כשקהילות בני ספרד כבר זוכים להרבות בכל יום בהזכרת י"ג מדות של רחמים כמה וכמה פעמים ביום, וכל זה ע"י המתנה שנתגלה ע"י מעשה המרגלים.

ובזה גם מיושב מה שמזכירים פסוק 'ויאמר ה' סלחתי כדברך' ביוה"כ, אף שלא נאמר פסוק זה במחילה על חטא העגל שהיה ביוה"כ, אלא בחטא המרגלים שהיה בזמן אחר. אלא כאמור שאחר חטא העגל היה 'תחילת

הגילוי' של מדות הרחמים, אך עדיין היה צד לומר שצריך דווקא 'לעשות לפני כסדר הזה', ורק מעטים יזכו לכך, אבל ע"י המרגלים נתגלה שע"י כח הדיבור בלבד זוכים להמשיך מדות הרחמים, כאשר אמר משה 'ועתה יגדל נא כח אדנ'י כאשר **דברת** לאמר', בכח הדיבור בלבד. 'סלחתי **כדברך**', ועי"ז 'ימלא כבוד ה' את כל הארץ'.

טעו המרגלים שאינן ראויים להשגחה

הזכרנו השבוע מדברי החפץ חיים בספרו שמירת הלשון כי דרכו של יצר הרע לאחר שהכשיל את האדם בחטא, לבלבל ולהחליש דעתו שמכיון שכבר ממילא נכשלת, אין אתה חשוב עוד בעיני ה' להיות מושגח בהשגחה פרטית, והיצר הרע גם מביא לו מקורות מספרי אמת, ועי"ז מפתה אותו ליפול לדאגות קשות ומרות, בבלבלו אותו שההשגחה פרטית היא רק לצדיקים בלבד.

אבל האמת אינו כן, כי מקרא מלא דיבר הכתוב 'רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו' ודרש רבינו יונה ועוד מרבוה"ק שאפילו רשע בוטח בה', חסד יסובבנו.

היה לבטוח להשגחה במידות הרחמים

עפ"ז ביאר הח"ח וכ"כ בערוגות הבושם שכן בלבל היצר הרע את בני ישראל במעשה המרגלים, אילו היינו צדיקים בשלימות, היה אפשרות להכניע את ז' עממין ולכבוש את א"י, אבל כיון שכבר נכשלנו במתאוננים ומתאווים א"כ 'נשלחה אנשים' שכבר אבדנו את המעלה להיות מושגח בהשגחה פרטית, וצריכין אנו לדרכי הטבע.

בתחילה אמר משה רבינו 'וייטב בעיני הדבר' שהתייחס לטענתם כהרהור תשובה לקיים 'וחטאתי נגדי תמיד', וכמ"ש ביחזקאל 'למען תזכרי ובשת', שיתביישו מרוב רחמיו ית' שאע"פ שחטאנו ונכשלנו, אעפ"כ הכניסנו לא"י ברוב רחמיו וחסדיו.

בטעותם גילו לנו לומר שלוש עשרה

אך המרגלים מצד עצמם טעו טעות גדולה שבגלל שחטאו כבר אינם ראויים להכנס לא"י בדרך נס ופלא, והרי היו צריכים להאמין במדת הרחמים של הקב"ה, 'וחנותי את אשר אחון אע"פ שאינו הגון, ורחמתי את אשר ארחם אע"פ שאינו כדאי'. גם משה רבינו בעצמו כשהתחנן לפני השי"ת להכנס לארץ ישראל נאמר בו 'ואתחנן', ופרש"י שהצדיקים אע"פ שיכולים לבקש מצד מעשיהם הטובים אינם מבקשים אלא מתנת חינם.

כך גם אותו דור המדבר היו צריכין לתלות עיניהם לרחמיו ית' גם כשאינם ראויים מחמת המתאוננים והמתאוים, ולכן שלח משה מרגלים לבא ולומר שאי אפשר להכנס לשם בלי מדות הרחמים, וכן השיב כלב בן יפונה 'עלה נעלה' במדת רחמיו וחסדיו, בהכנעה ובושה, כי כל העובר עבירה ומתבייש בה, מוחלין לו על כל עונותיו.

וכן מוכיח משה רבינו את ישראל 'לא בצדקתך אתה בא לרשת את הארץ, כי ברשעת הגויים האלה, ובזכרו את השבועה שנשבע לאבותיך', כי כל מהות קיומו של אדם בעוה"ז הוא רק במדת רחום וחנון שלו ית'.

זהו נסיונו של אדם בהאי עלמא, שהוא אוהב להרגיש שמגיע לי מצד כוחו ועוצם דמיון ידו, וכן בפרנסתו הוא נוטה לחשוב שמכיון שהתייגע ועשה מלאכה נפלאה, לכן יש לו פרנסה, וגם אוהב מאד לזכור את דברי התוס' יו"ט 'נברך לאלקינו שאכלנו משלו' שהוא כביכול מחויב לתת לנו מזון לאחר שבראנו, אך שכח את הברכה הראשונה שבברכת המזון שהקב"ה נתן לנו מזון לאכול 'בחן בחסד וברחמים'.

כי כן דרכו של יצה"ר להזכיר לאדם דברים אמיתיים שלא בזמן הנכון, צריך תחילה להכנע ולהתבייש לפני ה' שהוא מרחם עלינו במדת רחמנותו, ואח"כ לומר 'נברך לאלקינו שאכלנו משלו' וכדברי התוס' יו"ט הנ"ל.

יש נוהגין שאין אומרים בפיוט 'אודה לא"ל' את הבית 'ימצאה מטונפת' כדי שלא לזכור שאנו תלויים ברחמיו ית', רק אומר בשמחה 'ימצאה מקושטת בטלית וטוטפת'. אך מאידך גיסא יש לומר דווקא זה הבית 'ימצאה מטונפת', אם יאמר 'ימצאה מקושטת' יכוון על רבו... כי טוב לו לאדם לחיות בהרגשת הכנעה לפני ה', לא מגיע לי כלום, לא מגיע לי כלום, תודה רבה לך השם יתברך על כל החסדים אשר אתה עושה עמי.

המרגלים לא רצו לשמוע כזאת, לכן אמרו 'אפס כי עז העם', ואי אפשר להכנס בזכותינו למקום נורא כזה. אמנם סוף סוף נתגלה על ידם מדות הרחמים. ובכך יכולים ללמד עליהם סנגוריה מדוע לא סמכו על רחמיו ית' שיכניסנו בא"י ויכניע את כל האויבים והשונאים, כי הם סברו כההיא דעה שצריך 'לעשות לפניו כסדר הזה' ואז יזכו להמשיך מדות הרחמים, כי בימיהם עדיין לא נתגלה להם כח הדיבור, לפני שנתגלה עונשם של מרגלים בעצמם. ולכן לא אזרו חיל לסמוך על הרחמים.

אך לאחר שכבר נתגלה בזכות אלו המרגלים כמה גדול כח הדיבור, אנו יודעים שכבר די לנו להזכיר לפניו כסדר הזה, הזכרנו היום הזה בבית המדרש 'רחום וחנון ארך אפיים', והכונה היא לבקש רחמים ותחנונים, כי אדרבה אין כמוני בכל הארץ מי שצריך לרחמים ותחנונים.

אין להם חלק לעוה"ב להביאם לחיי עוה"ב - ב' דוגמאות

ומה שנאמר בגמ' שאין למרגלים חלק לעולם הבא, כתב הרמ"ע מפאנו זי"ע כי אדרבה זה הדיבור שאמרו עליהם חז"ל שאין להם חלק לעוה"ב, זה בעצמו נתן להם חלק לעוה"ב!

כתב החיד"א בספר 'מראית העין' על הש"ס בריש מס' סנהדרין שבמספר כ"ד כתבי הקודש מונים עד ספר עזרא, ומה שיש לנו היום ספר 'נחמיה' כי המדפיס הנוצרי לפני חמש מאות שנה שינה וכתב עזרא א' בשם עזרא, ועזרא ב' בשם נחמיה, ולא עשה כמו בשמואל, מלכים, ודברי הימים, שיש בהם א' וב', כשראה שהחלק השני של עזרא עוסק בדברי נחמיה, שינה וקראו בשם ספר 'נחמיה'. וברש"י בש"ס כשמביא פסוקי נחמיה הוא כותב 'פסוק הוא בעזרא' אף שבימינו הוא בנחמיה.

בגמ' כתוב מדוע לא זכה נחמיה להקרא ספרו על שמו, והרי אנו מחוייבים לו הכרת הטוב עד היום הזה בענין שמירת שבת, אלא מכיון שאמר 'זכרה לי אלוקי לטובה' [אמרנוהו זה עתה בליל שבועות] לכן לא זכה שיקרא ספר על שמו. וכתב החיד"א כי המדפיס הנוצרי גם הוא אינו עושה דבר בלתי רצון השי"ת, וכיון שעד היום הזה נתפשט בעולם שכן יש ספר נחמיה, הרי שגם זה מעשה אלקינו, ובכל עושה הקב"ה שליחותו אפילו דרך אותו יוהן הנוצרי, אם זבובים בכוס של פרעה הורידו את יעקב למצרים, יוכל יוהן להיות שליח לגלות גדולתו של נחמיה.

וביאר החיד"א כי ברבות הימים כבר נשלם עונשו נחמיה על שלא היה הספר נקרא על שמו, ובני ישראל כבר למדו אלף שנה ויותר, דברי הגמ' הזו, וכבר יצא ידי חובתו בכך, ולכן כבר יכול ספר נחמיה להקרא על שמו.

כך כתב הרמ"ע מפאנו שהמרגלים יש להם חלק לעוה"ב, שכבר יצאו ידי חובת עונשם בכך שכתוב במשנה שאין להם חלק לעוה"ב...

בגמ' סנהדרין כתוב שגם ביקשו לרשום את שלמה המלך ברשימת המלכים שאין וכו', איך יתכן כזאת, והרי אמרו שלא היה יום טוב לישראל כיום שניתן שיר השירים לישראל, צדיק הדורות שלמה המלך רצו לרשום אותה באותה רשימה, עד שבא דוד המלך והשתדל שלא יכתבו כן, עד שבא הקב"ה וכו', ובסוף לא כתבוהו באותה רשימה.

וביאר רמ"ע מפאנו כי באמת גם ירבעם בן נבט יש לו חלק לעוה"ב, כמ"ש בגמ' בהמשך הפרק דורשי רשומות אמרו שכל הרשימה הזו יש להם חלק לעוה"ב. וכאמור שהתיקון שלהם כבר היה בכך שכתוב עליהם שאין להם חלק, וסברו חכמי ישראל שגם שלמה המלך נצרך לזה התיקון שיהיה נשלם בתכלית השלימות, עד שנתגלה שאינו צריך לטובות האלה. אבל ירבעם כן נצרך לתיקון זה, שכל התנוקות של בית רבן אומרים עליו שאין לו חלק, ועי"ז כבר יש לו חלק.

על כנפי השכינה כנשר יעיר קינו

בערוגות הבושם הביא מדברי התנא דבי אליהו [רבה, כט] פינחס זה אליהו, הוא עצמו היה מרגל בימי יהושע: '**מעיד אני עלי שמים וארץ שלא היה בדעתו של הקב"ה להמית עשרה נשיאים הללו מישראל אלא משום שהיו רצים אחר משה ואהרן לרגום אותם באבנים עד שנמשכו ונכנסו תחת ענני הכבוד תחת כנפי השכינה**'. וצריך להבין מה כתוב כאן, לשבחם או לגנותם?

וביאר ע"פ דברי רש"י עה"פ 'כנשר יעיר קנו', - כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות לפי ששאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ לפיכך נושאן על כנפיו אומר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני, אף הקב"ה ואשא אתכם על כנפי נשרים כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים היו זורקים בהם חצים ואבני בליסטראות מיד ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו'.

לא האמינו ורצו תחת כנפי השכינה

ומבואר במפרשים כי מדת הדין היתה מקטרגת על ישראל, הללו והללו עע"ז, אלו הם החיצים והבלסטראות. עד שאמר הקב"ה 'מוטב יכנס החץ בי', שלוקח את הכל על עצמו, כמו שיאמר יצחק להקב"ה מה אתה רוצה מכלל ישראל 'פלגא עלי ופלגא עלך', וביארו רבוה"ק שכל מה שאדם חוטא באמת אינו רוצה כלל, כי גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, מי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות, מי אשם ב'שאור שבעיסה',

היינו יצר הרע, הרי מפורש בגמ' סוכה שהקב"ה אומר 'אשר הרעותי', כביכול אני אשם בכך שעשיתי את יצר הרע, וכן יצחק אשם כביכול בשעבוד מלכויות שאמר 'והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך', וזה שאמר יצחק להקב"ה, פלגא עלי, שעבוד מלכויות אני אשם, ופלגא עלך שבראת את יצר הרע. אלה הצאן מה עשו?

וכתב הרה"ק מראפשיץ זי"ע שע"י שבני ישראל עושים תשובה, מעוררים כביכול תשובה למעלה שאומר הקב"ה 'אשר הרעותי' שבראתי את יצר הרע, וכמ"ש חז"ל אלמלא מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאיהם של ישראל. וזש"כ 'מוטב יכנס החץ בי', פלגא עלי.

אילו היו המרגלים יודעים זאת, היו מתחזקים ואומרים הן האמת שנפלנו במתאוננים ומתאוים, אבל מי גרם לנו כל זאת, הרי יצרנו הרע הבוער בקרבנו, כשאדם נכנע לפני השי"ת ואומר חטאתי, יכול להתפייס בדברי ריצויים ופיוסים במהירות וזריזות.

וזה שאמר אליהו הנביא שהמרגלים ישבו תחת כנפי השכינה, ולא כנשר שמחזיק גוזליו על כנפיו באומרו 'מוטב יכנס החץ בי', המה לא רצו לסמוך על כך, וישבו תחת כנפי השכינה, החזיקו את האשמה עליהם בעצמם. לא האמינו במדת רחמיו ית', לכן נתגלה דוקא על ידם עוצם רחמיו יתברך, וימלא כבוד ה' את כל הארץ, רק ע"י הזכרת י"ג מדות של רחמים כבר נמשך סליחה ומחילה.

אמונה ומנוחה נכונה על כנפי השכינה

וזש"כ השלה"ק בשם מהרח"ו שהחזנים שאומרים על הנשמות 'המצא מנוחה נכונה תחת כנפי השכינה', מקלקלים ולא מתקנים, כי צריך לומר 'על כנפי השכינה', וכאמור שהקב"ה מחזיק אותנו מעל כפניו כנשר, כאומר מוטב יכנס החץ בי, מי שאומר תחת כנפי השכינה אינו מאמין ברחמים הגדולים שלו יתברך.

זאת אנו צריכין ללמוד ממעשה המרגלים, שאנו נזקקים תמיד בכל עת לרחמי השי"ת, והוא נושא ית' על כנפיו בכל שעה, ואנו מצפים שיכפר עונותינו כי א"ל רחום וחנון הוא.

השלמה-שבועות

יום חמישי ה סיון תשפג

(מס' שיעור 35336568)

זְמַן מ"ת לר"א דמְגַבֵּן > תואר כַּלָּה בערך הבְּטוּל

זמן מתן תורתינו ביום החמישים

בתפילות חג השבועות אנו אומרים 'זמן מתן תורתינו', וכל המפרשים הקשו שהרי יצאנו ממצרים ביום חמישי בשבת, ומתן תורה היה בשבת, הכל מודים שבשבת ניתנה תורה, וא"כ היה מתן תורה ביום נ"א ליציאת מצרים ולא ליום החמישים, ואיך אנו אומרים ביום החמישים ליציאת מצרים 'זמן מתן תורתינו'. והרי בזמן שהיו מחדשים החודש ע"פ הראיה, היה חג העצרת חג 'פעמים בחמשה בסיון פעמים בששה ופעמים בשבעה', אם ניסן ואייר שניהם מלאים, חל יום חג השבועות ביום ה' סיון, 'יום טוב מקרא קודש' אינו ביום ו' או ז' סיון אלא בה'. ואם ניסן מלא ואייר חסר, חל שבועות ביום ו' סיון, ואם שניהם חסרים חל יו"ט שבועות ביום ז' סיון. וזאת מלבד ההערה שיש לדון במחלוקת רבי יוסי ורבנן אם ניתנה התורה ביום ו' סיון או ז' סיון. מ"מ לכו"ע צ"ע שמכיון שיצאנו ממצרים ביום חמישי בשבת וניתנה התורה בשבת, מוכרח להיות שעברו נ"א יום מיציאת מצרים, ואיך אנו אומרים זמן מתן תורתינו כשעצרת חל ביום חמשה או ששה בסיון. וממה נפשך אם אין לו זמן קבוע ליום לחודש הרי שהוא צריך להיות תמיד מספר קבוע מיום היציאה ממצרים, וא"כ איך אנו אומרים 'זמן מתן תורתינו' כשאינו תואם לא ביום לחודש ולא בימי הספירה. וכבר דנו בזה הרבה פוסקים ומפרשים.

מתן תורתינו באמירת נעשה ונשמע

ונודע מה שתירץ בזה הצל"ח במס' פסחים דף ס"ח כי בפסוקי התורה כתוב שיום אחד לפני מתן תורה [באותה שנה היה בערב שבת] הקהיל משה את כל ישראל ובנה י"ב מזבחות וזרק הדם ואז אמרו כל העם נעשה ונשמע, כדכתיב (שמות כד ד) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל דִּבְרֵי ה' וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַה' פָּרִים: וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי

הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ: וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.

וביאר הצל"ח שזה היה עיקר קבלת התורה שאמרנו 'נעשה ונשמע' וכרת עמנו השי"ת דם הברית על כל הדברים האלה. וכמבואר במכילתא שאמר משה רבינו לאחר הזאת הדם 'הרי אתם קשורים, הרי אתם ענובים, הרי אתם תפורים, מחר בואו וקבלו עליכם המצוות כולם', משמע להדיא שתיכף באמירת נעשה ונשמע כבר נעשו קשורים ענובים ותפורים עם השי"ת, וליום מחר רק היה השלמת הדיבור, ועל הקשר הראשון הזה אנו אומרים 'זמן מתן תורתינו', ושפיר יכולין לומר כן ביום ו' סיון.

שלמי חגיגה ועולת ראיה לפני הדיבור

בגמ' חגיגה דף ו יש משא ומתן בין בית שמאי ובית הלל כמה צריך לשלם בעבור עולת ראיה ושלמי חגיגה, ובתוך הדברים אמרו ב"ה וב"ש 'חגיגה ישנה לפני הדיבור' כדכתיב 'ויזבחו זבחים שלמים להשם', אמרו להם ב"ש והרי גם עולות הקריבו לה', כדכתיב שם וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַה' פָּרִים. אלא שנחלקו ב"ש וב"ה אם אותם העולות היו אכן עולת ראיה או עולת התמיד. אך לכו"ע השלמים היו שלמי חגיגה.

וצ"ע שהרי מדובר לפני מתן תורה, עוד לא היה חג השבועות בעולם מעולם, וגם לא משכן ולא בית המקדש, ומה שייך לדבר אז על עולת ראיה ושלמי חגיגה? ופרש"י שאע"פ שלא היה יו"ט אז, מ"מ באלו הקרבנות היו ישראל מקיימים מה שאמרו לפרעה שאמר הקב"ה 'שלח את עמי ויחוגו לי במדבר', ויחוגו היינו שלמי חגיגה.

איך בנו המזבחות ביו"ט של עצרת

והקשה ב'טורי אבן' מדוע לא תירץ רש"י בפשטות דמכיון שאותו יום שבנה משה רבינו את המזבחות היה יום חמישים ליציאת מצרים, יום לפני מתן תורה, והרי היה ממש ביום שעתיד לחול בו בכל שנה חג השבועות, ושפיר מקריבין בו בכל שנה עולת ראיה ושלמי חגיגה דיו"ט עצרת. וכמבואר שתיכף בבואם לפני הר סיני כבר פסקה זוהמתן והיו מכוונים למצוות התורה, א"כ כבר היו יודעים ממצות היו"ט ועולת ראיה ושלמי חגיגה, וכמבואר במשנה ברורה שכבר ידעו מיד הלכות ניקור חלב ודם, ממילא גם היו יכולים לדעת מצות ימים טובים וקרבנותיהם, לכן הקריבו מיד ביום חג השבועות הראשון עולת ראיה ושלמי חגיגה.

ותירץ שהטעם שרש"י לא פירש כן משום שכתוב בפסוק שמשה רבינו גם בנה מזבחות באותו יום, ואם קבלו ישראל את היו"ט שבועות מערב מתן תורה, איך היה מותר לו לבנות מזבחות ביו"ט, והרי מקרא קודש הוא ואסור במלאכה. ולכן פירש רש"י באופן אחר.

בנין בית המקדש לר"א דמגבן ביו"ט

ורצינו להוסיף עוד פרט לענין זה. הנה נודע מה שהקשו החת"ס ומהר"ם א"ש ועוד גאונים וקדושים זי"ע ע"פ מש"כ בגמ' שבועות דף ט"ו שהיה הוה אמינא שבשעה שמקדשים את בית המקדש צריך לקדשו בחמץ כמו בשעה שמקדשים את ירושלים, כי בברייתא למדו מפסוקי ספר נחמיה שבשעה שקדשו חומות ירושלים, קדשוהו בלחמי חמץ שבתודה. ודווקא בדבר שנפסל ביוצא. והיה צד בגמ' לומר דה"ה כשמקדשין את ביהמ"ק צריך לקדשו בלחמי חמץ שנפסלין ב'יוצא' מבית המקדש. והקשו שם בגמ' והרי אין לך חמץ שנפסל ביוצא רק 'שתי הלחם' וכי יבנו את ביהמ"ק בחג השבועות, והרי אין בנין ביהמ"ק דוחה יו"ט, בעיו"ט עדיין אינם קדושים, ובמוציו"ט כבר נפסלו בנותר. והרי שאי אפשר לקדשו בשתי הלחם.

והקשו המפרשים הנ"ל מדוע אי אפשר לבנות ביהמ"ק בחג השבועות, והרי בגמ' שבת דף צ"ה אמר רבי אליעזר שהמגבן גבינה חייב משום בונה, כשם שהבנין מחבר פרטים קטנים לבנין אחד, גם המלקט חלקי החלב שהוקפה ועושה ממנו חתיכת גבינה אחת, חייב משום בונה. והרי כל מלאכה לצורך אוכל נפש מותר ביו"ט, וא"כ מותר לעשות גבינה ביו"ט. והואיל והותר לצורך הותר שלא לצורך, והקשו בתוספות דא"כ מי שנפל ביתו ביו"ט מדוע נאסר עליו לבנות ביתו ביו"ט, והרי כשם שהותר בונה ביו"ט לצורך גבינה הותר נמי לבנות ביתו ביו"ט? והרי לא היה יכול לבנותו מעיו"ט כי נפל ביו"ט עצמו?

ותירצו בתוס' שם דאין הכי נמי לדעת רבי אליעזר שהמגבן חייב משום בונה מן התורה, אכן אין איסור מן התורה לבנות ביתו שנפל ביו"ט, רק מדרבנן אסרוהו. ועי' ברמב"ם.

עפ"ז כתב החת"ס דאם לדברי התוס' אליבא דרבי אליעזר איסור בנין בית ביו"ט אינו אלא משום שבות, והרי אין

שבות במקדש, וא"כ שפיר יכולין לבנות בנין בית המקדש בחג השבועות.

ותירץ החת"ס [שו"ת או"ח סי' ק"ן] שאין לומר כן, כי אף שמצד מלאכת בונה היה מותר לבנות את ביהמ"ק ביו"ט, מ"מ יש בבניינו עוד כמה מלאכות כמכה בפטיש ועוד, ואלו לא נכללו בהיתר בנין גבינה ביו"ט, ולכן אי אפשר לבנות ביהמ"ק ביו"ט.

בנאן משה בעצרת כר"א שיצא מחלציו

ועתה נשובה לדברי הטורי אבן, אותם המזבחות שבנה משה היו ביום שישי בשבת, ובגמ' כתוב שהעולות והשלמים היו עולות ראיה ושלמי חגיגה, שהרי היה זה ביום החמישים ליציאת מצרים בשכל השנים נקבע בו חג השבועות שחייבים להביא בו עולת ראיה ושלמי חגיגה. ואם משום בנין המזבחות, הרי ביו"ט מותר לגבן גבינה משום אוכל נפש, ואליבא דרבי אליעזר שהוא משום מלאכת בונה, אמרינן מתוך שהותר לצורך הותר נמי לבנות ביתו, וא"כ שפיר יכול משה יכול לבנות מזבחות. בלי מכה בפטיש, רק להניח אבן על גבי אבן עם טיט ביניהם. כדכתיב 'מזבח אבנים תעשה לי'.

ונמצא ע"פ הנ"ל דבר נפלא, כי כל מה שהותר לו למשה לבנות המזבחות ביום זה, הוא רק ע"פ מה שמותר לגבן גבינה ביו"ט, והרי מבואר בצל"ח פסחים דף ס"ח שרק ע"פ אותו מעמד דם הברית יכולים אנו לומר בכל שנה 'זמן מתן תורתינו' בעצרת, שהוא יום לפני מתן תורה, שבו בנה משה רכינו מזבחות והקרבנו קרבנות והזאת הדם, וכל זה רק בזכות ההיתר לגבן גבינה ביו"ט ומתוך שהותר לגבן הותר לו למשה לבנות מזבחות. ולכן הוא זמן מתן תורתינו.

ומעתה פשוט מאד ההתעסקות של בני ישראל בעוגות גבינה בחג השבועות, שזה היה שורש ההיתר של משה רבינו לבנות מזבחות ולהעלות עולות ושלמים ולכרות ברית עם ה' ולומר נעשה ונשמע, שעי"ז אנו אומרים ביום זה 'זמן מתן תורתינו'. [ודלא כרבי יוסי שהמזבחות נבנו אחר מתן תורה].

אמנם הלכה למעשה אסור לנו לעשות גבינה ביו"ט, כי כל הענין הנ"ל דיברנו רק אליבא דרבי אליעזר שאיסור לגבן גבינה הוא משום בונה, אבל דעת רבנן שאין מגבן חייב משום בונה מן התורה אלא 'נראה כבונה' מדרבנן, וא"כ אי אפשר לומר 'מתוך שהותר בונה לצורך אוכל נפש הותר שלא לצורך אוכל נפש', וא"כ לא מצאנו היתר לבנות ביתו וגם לא בית המקדש ולא מזבחות.

אך לגבי משה מילתא רברבתא היא, שהוא מחבב מאד את רבי אליעזר, כמבואר בדברי חז"ל שכשעלה משה למרום שמע את הקב"ה אומר שמועה בשם רבי אליעזר וביקש 'יהי הרצון שיצא זה מלחצי, שנאמר ושם הארץ אליעזר', הרי שיש למשה רבינו קשר מיוחד עם רבי אליעזר, ולדידיה הותר לו למשה רבינו לבנות מזבחות ביום חג השבועות. כי המגבן הוא בונה ממש מן התורה, ומתוך שהותר לגבינה הותר נמי לבנין לכתחילה, דאין שבות במקדש.

ומכל זה מיושב יפה איך אנו אומרים בחג השבועות 'זמן מתן תורתינו' והרי נתינת התורה היה ליום מחר, כי 'זמן מתן תורתינו' הוא באמת ביום לפני שניתנה תורה, שבו אמרנו 'נעשה ונשמע' וכרת ה' עמנו ברית באותם המזבחות והעולות והשלמים, אע"פ שהיה יו"ט שאסור לבנות בו, כיון שמותר לבנות גבינה מותר לבנות בנין. [ועי' במהר"ם א"ש שתירץ בע"א]

ענין מגילת רות אצל קבלת התורה

אי' במסכת סופרים שקורין מגילת רות בחג השבועות. ויש מברכין לפני הקריאה 'אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא מגילה', וצריך להבין מה ענין רות אצל קבלת התורה, והרי דרשו חז"ל [רות רבה ב טו] 'אמר ר' זעירא: מגילה זו - אין בה לא טומאה ולא טהרה לא איסור היתר ולמה נכתבה? ללמדך שכר טוב לגומלי חסדים'.

ומבואר בחת"ס ובשפ"א ע"פ דברי הר"ן במס' קדושין שעבודת הכלה בבואה לחופה הוא להתבטל כלפי החתן כהפקר גמור, אך אם אינה מבטלת עצמה אל החתן, אין זה בגדר 'כי יקח איש אשה'. וכן היה במעמד הר סיני 'תואר כלה מאד נתעלה', עמדנו שם בביטול גמור כלפי השי"ת, וכמבואר בבני יששכר שהקב"ה דיבר בלשון קדושין 'ואתם תהיו לי' 'כי לי כל הארץ', כמו 'הרי את מקודשת לי', וככתוב בספר הושע 'וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט, וארשתיך לי באמונה וידעת את הויה'.

תואר כלה מאוד נתעלה בערך הביטול

מהות הביטול שלנו כלפי השי"ת במעמד הר סיני, היה ההכרה הברורה בהשגחתו יתברך ושהוא עושה כל המעשים שבעולם. וכמבואר בשלה"ק שלא פתח

הקב"ה את הדברות ב'אנכי ה' אלקיך שבראתי הכל', שאז היינו יודעים שהוא ית' ברא את הכל אך לא שהוא עכשיו משגיח עלינו בפרטיות בכל דבר גדול וקטן, ואזי היה חסר בהתבטלות הכלה כלפי החתן, אך כשפתח הקב"ה 'אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים', שם באנו כולנו להכרה ברורה בהשגחתו ית' בכל ועת ורגע, בכל תנועה שבעולם הגם שהוא ית' מגביהי לשבת, הרי הוא גם 'משפילי לראות בשמים ובארץ', עי"ז זכינו כביכול להתקדש אליו ית' ככלה העומדת בביטול גמור כלפי החתן, באין אומר ובאין דברים בלי נשמע קולה.

באו לביטול מהכרת ההשגחה ביציאת מצרים

שאר האומות אף כשהם מאמינים שיש בורא שברא את הכל, אינם עומדים בביטול גמור להשגחתו ית' בפרטיות. וממילא פסל אותם הר"ן מלעמוד בקשרי קדושין כביכול.

רק בני ישראל עמדנו ככלה כשרה, עניה ודלה, מצפה שהחתן יתן כתובה 'ואנא אזון ואפרנס יתך', בלי שום התערבות והשתוות, אלא בביטול גמור, ולכן פתח הקב"ה ביציאת מצרים, שם זכינו להכיר בהשגחתו ית' בפרטיות בכל עת ועונה, ועי"ז אכן 'תואר כלה מאד נתעלה' לעמוד לפני מלך מלכי המלכים בביטול גמור, ככלה לחתן.

וזה שאמרו חז"ל שבמתן תורה קרע הקב"ה עליונים ותחתונים והראה לנו שהוא יחידי, שלא ישאר לנו שום מקום לחשוב ש'אני' עושה משהו בעולם, רק הוא ית' לבדו עושה עשה ויעשה הכל בכל מכל כל. הוא לבדו ואין בלתו. ע"י הכרה זו בשלימות זוכים להיות כלה כשירה כביכול כלפי הקב"ה.

אין עוד מלבדו בקבלת התורה

והדברים האלה נזכרים ונעשים בכל שנה ושנה, כי כפי מה שאדם מבטל עצמו להשי"ת בימי ספירת העומר, להסיר הקליפות מכל מדה ומדה, בכל לילה ולילה זכינו להסיר עוד זוהמה ועוד קליפה מנפשותינו, עד שזוכים להגיע למתן תורה 'אתה הראת לדעת כי הויה הוא האלקים אין עוד מלבדו'. וע"י הכרה זו זוכה להיות ככלה כשרה לעמוד לקבל קידושין מהשי"ת בביטול גמור.

וזה שהקדים הקב"ה אמר לנו 'אתם ראיתם' מה שעשיתי למצרים, 'ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי', מעתה יוכלו בני ישראל לעמוד ככלה לפני הקב"ה.

פעולות האדם מעשי אלוקינו ממקרי רות

אי' בספה"ק 'עקדת יצחק' להג"מ רבי יצחק ערמא זי"ע מגולי שפניא, בהקדמת פירושו על חמש מגילות, שתכלית מגילת רות הוא ללמדנו ולחזק אותנו בכל הדורות שהקב"ה עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, ואפילו פעולות שאדם עושה, הם מעשה אלקים. שכן היה ברות הגיורת שיצאה מביתה מבלי כונה מיוחדת שתבא לשדה בועז, 'ויקר מקרֶהָ חלקת השדה אשר לבועז', ובדיוק באותה תקופה מתה אשתו של בועז, ותהום כל העיר ביום קצירת העומר, ולא היה שום אפשרות מדרך הטבע שישתלשל משם מלכות משיח בן דוד. וכמו שטענה נעמי 'גם הייתי הלילה לאיש', וכל מיני חשבונות שלא יתכן שיש לה תקוה, וזאת מלבד מה שעוד לא ידעו אז שאין איסור לישא מואבית, וכתיב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' עד עולם. כ"כ היה מסובך המצב שלא היה אפשרות לסדר הכל בדרכי הטבע.

אך הקב"ה סיבב הכל, תוך כמה ימים נשתנה הדבר מן הקצה אל הקצה, לפתע נתפרסם ההיתר מבית דינו של שמואל הרמתי 'עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית', מצאו איזה ברייתא קדומה גנוזה וצפונה, ובדיוק אז הלכה 'בדרך מקרה' לחלקת השדה אשר לבועז, ובדרך כלל אינו נמצא בשדה ובדיוק אז הגיע לשם, באמצע ימי אבילותו על אשתו, והוא נצב אל הקוצרים והקב"ה סיבב שיראה אותה וישאל למי הנערה הזאת, וכו' וכו'.

הרי שמגילת רות מלמדת את האדם כי 'מהויה מצעדי גבר כוננו'. לא כמגילת אסתר המלמדת על ההשגה על כלל ישראל בכלליות, וזה יותר מקובל להאמין בהשגחה כללית, אך מגילת רות מחדשת את האמונה בהשגחה פרטית לכל איש פרטי, כן ביאר רבי יצחק ערמא זי"ע.

מהשם כוננו אף בחו"ל ובמקום החטא

ובנוסח איז'ביצא מתגלה במגילת רות עוד ענין, שאפילו לאחר שנפלו מחלון וכליון מארץ ישראל, ובמדרש יש דורשין לגנאי, כי לא בכל רעב מותר לצאת מארץ ישראל, וכן מה שנשאו נשים מואביות, נחלקו הזוה"ק והמדרש אם גיירו את ערפה ורות או לאו, ואם כבר היו גיורות מה היה צריך לשוב לגייר את רות, ואיך נפלה ערפה מגרותה, וא"ת שהיתה גרות לשם נשואין שאם איננה רוצה מתבטל הדבר למפרע, כמ"ש הרמב"ם בהל' איסורי ביאה. וכלל

הדברים שגם כל מה שעשו מחלון וכליון מעשים אשר לא יעשו, היה זה כדי להוליד מלך המשיח.

וכן בכל אחד ואחד לגבי מה שכבר היה בעבר, ידע ויאמין שכל מה שהיה, היה צריך להיות, לסיבה עליונה לברר איזה ניצוץ קדוש ממקום נמוך. וכמובן שיש סכנה גדולה לדבר מענין כזה בקול, כי אסור לאדם לעשות תנועה אחת שלא כרצון ה', לעולם ועד, בלי שום תירוץ כלל.

אמנם ממעשה דמחלון וכליון יש לימוד שגם מעשים כאלה יש בהם תכלית לתיקון הבריאה. אף שיש מן הראשונים שמיישבים ענין מחלון וכליון שהיתה גרות אמיתית בשעתן לערפה ורות, אלא שאח"כ נתברר למפרע שהגרות של ערפה לא היתה אמיתית, ורות כן נתגיירה באמת.

כי אם נאמר שלא היו גיורות בשעת נשואיהן, לא היה שייך תפיסת קדושי מחלון וכליון וא"כ לא היה ענין 'להקים שם המת על נחלתו', והרי רות איננה נחלת כליון כלל. אלא מאי שכן היה גרות, ומה' מצעדי גבר כוננו רק כשאדם יוצא מארץ ישראל, גם כשיש מקום לומר שאינו לכתחילה, וגם החתונה הזאת מה' מצעדי גבר כוננו. הכל כדי לגלות את נשמת דוד המלך בעולם.

קנין הנישואין בקבה"ת בערך מידת הביטול

וכתב בעל העקדה שזה הביטול שאנו לומדים במגילת רות, שגם מעשי בני אדם הם מן השמים, זה מועיל מאד לבא אל החופה ככלה כשירה מבוטלת לגמרי אל החתן. כי יודע האיש הישראלי שהכל מאת ה', ועי"ז מאבד ההרגשה העצמיית, ובא אל החתונה ככלה שלימה בביטול גמור.

כי הא בהא תליא, כפי מדת הביטול של האדם להשי"ת, כך החתונה שלו. כי יש הרבה מדרגות בקדושין הללו. [חצייך מקודשת לי, באבר שאין הנשמה תלויה בה וכו']. ולכן סופרים ספירה מיום ליום עד שבאים לביטול הגמור 'מלכות שבמלכות', שסוד המלכות הוא 'לית לה מגרמה כלום', כלום שבכלום. ביטול גמור.

ביטול עצמי בכיסוי הפנים והראייה

כתב הרשב"א שבשעה שהכלה עומדת בחופה מכסין לה הפנים, וגם זה כהוראת ביטול גמור, שאפילו אינה בודקת את טבעת הקדושין אם הוא קראט או שתים, אלא מתקדשת בפרוטה, דשויה נפשה כשוה פרוטה בלבד. משל לאדם ההולך ברחוב עם עיניים עצומות ומכוסות, הרי זה מורה שאין לו רצון עצמי לאיזה מקום ללכת, כך היא באה לפני החתן בעיניים עצומות. וכן צ"ל חיי האדם באמונה שלימה שהקב"ה מנהיג הכל, באתי לכאן ונסעתי לשם רק כי הקב"ה רצה שאהיה כאן, אף שיש לי רצונות עצמיים אחרים לגמרי, זאת כי הקב"ה מסתתר בתוכם, אך הסיבה האמיתית היא סיבה עליונה לגמרי. כי כל החיים שלנו הוא בגדר 'ויקר מקרה'.

לאשווי נפשיה כשוה פרוטה בשבועות

ומכיון שמהות הביטול הוא להסכים להתקדש לפרוטה, עלינו לבא לקבל תורה מתוך ענוה ושפלות, לא כאוצר הספרים מלא וגדוש, וכדברי האור החיים הק' שההכנה לקבל תורה הוא רק ע"י שיהיה שפל בעיניו כאין ממש. וההשגחה הפרטית שבמגילת רות מבטל את הישות של האדם, כי הכל מאיתו' יתברך לבד. וכאמור שמאידך גיסא גם המכשולות יש בהם סיבה עליונה. ואין לאדם רצון עצמי להשיג מאומה, כפי ביטול הרצון העצמי, כך הוא מוכן להתקדש בקדושין של מעלה.

שמחת היבול בחג השבועות

בשמחת הבר מצוה של הג"מ רבי שמעון סופר זי"ע דרש אביו הגדול מרן החת"ס זי"ע על ענין חג השבועות שבפרשת ראה כתוב שיש מצוה לשמוח בו על שמחת קציר חיטים, והוא פלא גדול מדוע לא הזכיר הכתוב אפילו לא ברמז, שיש לשמוח בשבועות על מעמד הר סיני. וביאר כי מדרך העולם שהמלך כורת ברית עם עבדו ונותן לו מתנות, יש לברר שמחת העבד עם מלכו, בשלמא שמחת המלך עם עבדו, הרי היא ברורה ומוכרח ע"י המתנות שנתן לו, אך שמחת העבד מתגלה ע"י שיעשה משתה ושמחה על שזכה לכרות ברית עם המלך, בכך נתברר שהוא מחשיב את הברית שכרת עמו המלך. אמנם אם המלך בעצמו יצוהו על סעודה זו, לא הועילה הסעודה מאומה, שעשאה רק משום שצוהו כך.

טרדת שמחה עצמית בקבלת התורה

כמו כן נתן לנו הקב"ה בחג השבועות לשמוח עם קציר חיטים, והתורה איננה מצוה לנו לשמוח עם מתן תורה, כדי שיבואו כנסת ישראל ויאמרו להקב"ה, טוב ויפה הקציר חיטים, אך אנו ששים ושמחים בשמחת מתן תורה, תחתונים עלזו בקבלת תורה מסיני. וע"י ריבוי השמחה הזאת, נשכח מאיתנו השמחה עם קציר חיטים, כי כל חפצי העולם לא ישוו לשמחת התורה. ואדרבה

כל מצות שמחת קציר חיטים לא ניתנה אלא כדי שנוכל לבטלו ע"י שמחת התורה.

והוסיף עוד החת"ס שזהו הטעם שלא נצטוינו בתורה על ברכת התורה, בתורה כתוב רק ואכלת ושבעת וברכת, ועשו חז"ל קל וחומר לברכת התורה, זוהי הכרה שהשיגו בני אדם ולא ציווי מפורש בתורה, והכל אחד.

ושמחת לפני ציווי השם אלוה'יך

בשמחת סוכות כתוב 'ושמחת בחגך', ובשמחת חג השבועות בפרשת ראה כתוב 'ושמחת **לפני ה' אלקיך**'. ובט"ז הלכות חודש אלול ביאר כי במקום שכתוב 'לפני השם' היינו לפני שצוהו ה'. וכמ"ש 'בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך השם', בר"ה תוקעין כאשר צוה המלך, ובחודש אלול תוקעין מרצון עצמינו, לפני המלך ה'. כך היא שמחת חג השבועות, שמחים בתורה עוד לפני שצונו על כך.

בושת המלאכים מקלסתר פני אברהם

כתוב בספר 'אבן שלמה' להג"מ רבי שלמה זלמן עהרנרייך זצוק"ל ע"פ דברי המדרש, 'ומשה עלה אל האלקים', הה"ד עלית למרום שבית שבי, בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה וכו', צר הקב"ה קלסתר פניו כאברהם אבינו ואמר להם אי אתם מתביישים ממנו? לא זה הוא שאכלתם אצלו?

והקשה החת"ס מה מקום לבושה זו, בשלמא אילו היו המלאכים רעבים ומתחננים לפני אאע"ה שיתן להם אוכל, ניחא שיש מקום לבושה, אבל ההיפך הוא האמת, שאאע"ה התחנן לפניהם 'אל נא תעבור מעל עבדך', א"כ אדרבה אאע"ה צריך להתבייש מהם, שהוא נצרך לאורחים בדחיפות, והם עשו לו טובה ואכלו אצלו לשמחו.

וביאר רבי שלמה זלמן ע"פ מש"כ בחובות הלבבות שער יחוד האלקים שיש מצוות ויש עבירות ונדמה לאדם שיש רשות, ובאמת אין רשות, יש או מצוות או עבירות, וגם דבר שאין בו ציווי לא לכאן ולכאן, הדבר תלוי במחשבת האדם, אם כוונתו לשם שמים הרי זו מצוה, ואם יצלה קרבן פסח לשם אכילה גסה, עליו הכתוב אומר 'ופושעים יכשלו בם'.

יחוד המעשה בביטול הפניות לקבלת התורה

לפני מעמד הר סיני אמר הקב"ה לישראל כמה תועלת יהיה להם מהתורה הק', אתם תהיו לי ממלכת כהנים, והייתם לי סגולה, למה אמר לנו כל אלו הלשונות, כדי לנסותינו האם אנו מקבלים תורה לתועלתינו לקבל כל ההבטחות הנ"ל, או אנו באים לשם שמים. וככתוב באברהם אבינו שנאמר לו 'לך לך מארצך... ואעשך לגוי גדול, ואגדלה שמך, והיה ברכה'. ומבואר באוה"ח הק' וכל ספה"ק 'וילך אברהם כאשר דיבר אליו השם', לא חשב אאע"ה על כל הברכות שברכו ה', והלך רק כאשר צוהו ה' בלבד.

וביאר ב'באר מים חיים' שזהו ההקדמות לפני מעמד הר סיני 'והייתם לי סגולה' ועוד כמה מיני הבטחות וברכות, אך כלל ישראל עשו כולם ואמרו 'כל אשר דיבר ה' נעשה', לא כדי להיות עם סגולה ושאר מתנות וברכות.

ובסידורו של שבת בהמשך כתוב שגם משה רבינו היה צריך לעמוד בבחינה זו, ולכן אמר לו הקב"ה 'הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עמך', 'וישב משה את דברי העם אל השם', כמו שאמר העם אל ה', אין אנו באים לפניך בגלל ההבטחות אלא לעשות רצונך בלבד, כך השיב משה על עצמו, אינני בא לפניך משום המדרגות שהבטחתני להיות אב לנביאים לקודמים לפני ולבאים אחרי, אלא לעשות רצונך בלבד.

קלסתר פני משה כאברהם בסילוק הפניות

וזש"כ במדרש צר הקב"ה קלסתר פניו של משה כפני אאע"ה, באותו יום בשלישי למילתו היו לו יסורים קשים מאד, והיה נדמה לו על האורחים שם ערביים, והניח וביטל כל המחשבות על עצמו, ועשה רק לעשות נחת רוח לה'.

וזה שאמר הקב"ה למלאכי השרת, 'אי אתם מתביישים ממנו, זהו שאכלתם אצלו', והרי רק ילוד אשה יש לו מדרגה זו, שהוא יכול לעשות לתועלת עצמו, ומתגבר לעשות למען שמו ית', משא"כ אתם מלאכי רום, אין לכם מדרגה זו.

באשר תמותי שם אתקרב

כתב האבני נזר כי כשנתקרבה רות ובקשה להתגייר, הודיעו לה תחילה שיש בישראל בית הקברות לנסקלים בפני עצמן, והשיבה 'באשר תמותי אמות ושם אקבר', וקשה מה לה לפתוח פה ולהשיב כך, היה לה לומר שהיא תשמור על כל מצוות ה' ולא תעבור חלילה מעולם עבירה שתתחייב עליה חיוב סקילה? אלא שהיא הסכימה לקבל עליה דת תורה אע"פ שהיהדות תחייב אותה להקבר עם

הנסקלים באיזה אופן שבעולם. תשובה זו היא הרבה יותר מהבטחה שתשתדל שלא להגיע לידי עונשים.

ויתיצבו על דעת שבקבה"ת תהא קבורתם

וזש"כ 'ויתייצבו בתחתית ההר', באנו להר סיני עם רצון להתקרב להשי"ת בלי שום חשבונות אם הדבר יביא לנו טוב או רע, אילו היו מקבלים תורה רק בתנאי שיביא להם טובה בלבד, אזי היתה מודעה רבה לאורייתא שבכל מצב קשה לא חשבו על זה.

וכמבואר בשו"ע חו"מ סי' ר"ז בדין אסמכתא, המשחק בקוביא וכדו' לא הסכים להשקיע ממון רק על דעת שירוויח ולא על דעת שיפסיד, ולכן הוא כגזילה. אע"פ שכל אחד יודע שיש סיכוי שיפסיד, לא העלה על דעתו ברצינות שהוא נכנס להשקיע על דעת הפסד.

שמא יחזרו כשיראו האש הגדולה שבתורה

לא נגשנו להר סיני כמשחק בקוביא, בהנחה שנזכה לשמור תורה ומצוות בשלימות ולא נגיע לידי עונש וקושי לעולם, שאז אין זו קבלה אמיתית, שאז היו אומרים בכל הגלויות 'אדעתא דהכי לא קאמינא'. הלכנו לתחתית ההר בלי שום חשבונות, גם עם מחשבה של 'פה תהא קבורתכם'.

הנה זכינו כבר לשלושת אלפים ושלוש מאות ושלושים וכמה שנים לאחר מתן תורה, וכי לא סבלנו מספיק צרות יגון ואנחה, והכל רק בגלל שירדה שנאה לעולם ע"י קבלת התורה, והאומות רדפו אחרינו כ"כ הרבה ועשו צרות ושמדות, אילו היינו יודעים בשעת מתן תורה שהפעולה הזו של קבלת התורה גוררת אחריה מסעות צלב אינקוויזיציה ואושוויץ, גם היינו אומרים 'נעשה ונשמע'. אך אילו היתה כונתינו לתועלת עצמנו, היינו בורחים משם כל עוד נשמתינו בנו.

'תואר כלה מאד נתעלה' - הכלה העומדת תחת החופה צריכה לעמוד בביטול גמור אל החתן שיקנה אותה כחפצא בלי רצונות עצמיים.

התמונה הנפלאה הראשונה של הר סיני, שאנו ממלכת כהנים וגוי קדוש, וסגולה מכל העמים, לא היה בזה שלימות, כי אולי יש להם רצון עצמי, עד שאמרו בני ישראל 'כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע' אין לנו שום רצון עצמי, ואז הראה הקב"ה כעין אושוויץ, ואמר 'אם תקבלו עליכם תורה ומצות שם תהא קבורתכם', לא שההר עצר אותם מלברוח ולא לקבל תורה, אלא שאם ישארו ויקבלו תורה ולא יקיימו המצות, פה תהא קבורתכם.

כשעושים חשבון במשך השנים שיש לנו עם הקב"ה מהחתונה עד היום, רוב הזמן לא היה לנו שלום בית הכי מושלם, ואילו היו מקבלים תורה רק על דעת להיות כל החיים בשלום בית הכי חגיגי, אין זה קבלת קדושין בשלימות. לכן קבלנו תורה באופן שלם, כמו שאמרה רות 'באשר תמותי אמות ושם אקבר', נעשה ונשמע, יהיה מה שיהיה, על החיים ועל המות.

כעי"ז כתב ב'שם משמואל' שבועות תרע"ב ע"פ דברי התוספות שהקשו מה היה צורך לכפות הר כגיגית והרי אמרו נעשה ונשמע, ותירצו 'שמא יראו האש הגדולה יהיו חוזרים'. וביאר ע"פ דברי אביו האבני נזר שאם יראו את האש הגדולה שהתורה כוללת בה, יהיו חוזרים מלקבל את התוה"ק, והקב"ה היה מרשה להם שיחזרו בהם.

מקדשי השם בתקופת חג השבועות

לא בחינם סיבב הקב"ה שבתקופת סיון היו הרבה הריגות על קידוש ה', ר"ח סיון תענית ציבור בורמיזא, וכן ג' סיון ת"צ בורמיזא, ב' דשבועות הרגו קהילת שפיירא, ב' דשבועות יארצייט גר צדק הגרף פוטוצקי הי"ד, וכן באושוויץ נהרגו אלפים ורבבות בשבועות. ובסליחות כ' סיון מקונן על הסתלקות התורה עם תיקה ונרתיקה באותו יום שקיבלו את התורה.

ומכיון שאנו מדברים על מה שכבר היה בעבר, מותר לנו לומר שזה מעלה את הערך של מתן תורה פי כמה וכמה, שלא באנו לחתונה עם תמונה של חנופה כאילו יהיה תמיד מצב ורוד וירח דבש לנצח, אדרבה בחתונה היו ענייני יראה ופחד, ברקים ורעמים, ואש הגדולה, וכפה עליהם הר כגיגית, 'כי יראתם מפני האש', לא נזכר ענין אהבה רק יראה הן בפרשת יתרו והן בפרשת ואתחנן. כי רצה הקב"ה שהחתונה תהיה בשלימות.

ועי"ז תואר כלה מאד נתעלה, כי היא ידעה כל זאת, ואעפ"כ נתרצתה לומר נעשה ונשמע, והרי שהביטול הוא ביטול שלם, וממילא הנשואין שלמים בתכלית השלימות.

ולכן קורין מגילת רות ללמדנו שכדאי לנו לקבל תורה ולהיות בני ישראל עם ה', אף אם זה נכלל בזה ענייני מיתת בית דין.

כתב מהרש"ק בפרשת במדבר 'שאו את ראש כל עדת בני ישראל', נשיאת ראש יש לו שני פירושים, לשון מנין

ומספר, ולשון הסרת ראש כמ"ש בשר האופים 'ישא פרעה את ראשך מעליך'. לעומת שר המשקים 'ישא את ראשך' לשון התרוממות והתנשאות.

שהרי נודע לנו מה שנעשה עם כל אלו שנשאו את ראשם בפרשת במדבר, לאחר חטא המרגלים נאמר על כל אלה 'במדבר הזה יפלו'.

ראו להתקרב בעדי יוחסין לעונשי התורה

יתרה מזו כתב החת"ס אהא דאמרו חז"ל שהביאו עדי יחוסין כשמנו וספרו את בני ישראל, וקשה מה היה צורך לעדי יחוסין, והרי האב נאמן לומר על בנו 'זה בני פלוני'? ותירץ החת"ס כי בדרך כלל יש נאמנות לאב על בניו, פרט כשזה נוגע לעונשים מיתה ומלקות, אין מחייבין בעונש אא"כ היו עדים.

מכיון שהמנין שבפרשת במדבר מחייב אותם אח"כ מיתה בפרשת שלח, אמר הקב"ה, אין לכם נאמנות במנין זה, מוכרחים להביא עדות, שאלו בני ישראל מפני מה אנו צריכין עדי יחוסין, אמר הקב"ה, כי זה המנין יכול להיות נוגע למעשה גם לגבי נשיאת ראש בפירוש השני רח"ל. וא"כ צ"ע מדוע המשיכו להביא עדים על כך, והרי זה יכול להיות נוגע לגבי עונשים? אלא שגם זה נכלל ב'נשא את ראש', להרים ולהגביה חשיבותן של ישראל, שהם רצים ונדחפים להביא עדי יחוסיהן שהם בני אברהם יצחק ויעקב, אף שהם יודעים שיש עוד פירוש ל'נשיאת ראש'...

נשיאות ראש עדת ישראל מבני לוי

נשוב לדברי מהרש"ק 'שאו את ראש כל עדת בני ישראל', למעלה ממי מנשאים אותם? שהם יותר חשובים מגויים הולנדיים, והרי כולם חזירים [כלשונו הק'], אלא שהכונה שהם מנשאין ראש מעל שבט לוי שלא היה בהם נשיאת ראש אלא 'פקוד את בני לוי', כי לא היה להם שייכות בגזירת פרשת שלח 'במדבר הזה יתמו ושם ימותו', כי שבט לוי לא נכלל באותו גז"ד. ונמצא כי הביאו עדי יחוסיהן ממש כמו רות בשעתה שאמרה 'באשר תמותי אמות ושם אקבר'. לא באתי לכאן לעשות חיים גשמיים, אני כלה כלולה של הקב"ה בטלה ומבוטלת לגמרי.

כשהאומות שואלים על ישראל 'מפני מה ראו אלו להתקרב' אומר הקב"ה האם אתם יכולים להביא ספרי יחוס כדרך שבני מביאים לי, הרי הם נדחפים להעיד שהם יהודים, אע"פ שזה עולה להם גלויות ואושוויץ, וכי אתם מסוגלים להדחף לומר שאתם חלק מעם כזה, אתם אינכם מתבטלים ככלה כלולה, ורבינו ניסים פוסק שאין אתם ראויים להכנס לחופה כדרך שבני ראויים ע"י ביטולם הגמור.

וזהו עבודתינו בכל שנה בחג השבועות, להתחדש בהיותינו מהעם הנבחר עם כל מה שזה 'עולה' לנו, לוותר על תאות ותענוגים ואושר מדומה שהעוה"ז מציע ומפתה, כמה שהעוה"ז מתרחב ומתגדל יותר, נדרש מאיתנו להיות כלה יותר ויותר מבוטלת, עם גדרים וסייגים מכל נסיונות הזמן, וע"י פעולת הביטול, תואר כלה מאד נתעלה בקבלת יום זה.

יתן ה' יו"ט שש ושמח לנו ולכל ישראל.

השלמה-בהעלותך

יום ראשון ח סיון תשפג

(מס' שיעור 35337376)

תּוֹרַת חַיִּים לאַהֲבַת חֶסֶד - לימודי חסד ממגילת רות

תורת חיים ואהבת חסד במעמד הר סיני

כתוב בסידור בברכת שים שלום: בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד. וצריך להבין איה הוא אור הפנים שבו נתן לנו השי"ת תורת חיים ואהבת חסד.

וביאר מרן החפץ חיים זי"ע בספרו 'אהבת חסד' ח"ב פ"א כי אנשי כנסת הגדולה סידרו לבקש על אור פניו, כי אור פניו נתגלה לנו במעמד הר סיני כמו שכתוב 'אתה הראת לדעת כי הויה הוא האלקים אין עוד מלבדו', ופירשו חז"ל שפתח הקב"ה את כל העליונים והתחתונים והראה להם שהוא אחד על הכל, אחד על הכל.

ובשעה שנתגלו אור פניו יתברך ראו שני עניינים עקריים, תורת חיים ואהבת חסד, ראו שהתורה היא מקור חיות כל העולמות, וכל העולם עומד וקיים רק על לימוד התורה של בני ישראל, כי החיות הראשון שהחיה הקב"ה את העולם בתחילת הבריאה, אותה הבטריה החזיקה רק ב' אלפים תמ"ח שנה בלבד, מאז פג תוקפה, ומאז ועד עולם עיקר החיות הוא על התוה"ק, תורת חיים.

וכתב הח"ח שגם עתה הוא כן, אילו יהיה רגע אחד שכל העולם יתבטל מהתורה, יהיה כל הבריאה אפס ותוהו. וכ"כ בנפש החיים כנודע.

אך צריך להבין מה היה צורך להראות לנו כל העליונים והתחתונים, מה יועיל לנו שגם השרצים הקטנים והשלשול שבים, תלוי בתורת חיים שלנו.

וביאר כי באותו מעמד הקדוש נתבאר להם איך צריך אדם להיות דבוק במדת החסד, ולכן הראה לנו שמקרני ראמים עד ביצי כינים אין עוד מלבדו, כלומר שהוא לבדו ית' זן ומפרנס ומטיב עמהם בכל עת ובכל שעה, שבני ישראל יקבלו 'אהבה' למדת החסד, בראותם שהקב"ה דבוק תמיד במדת החסד. ועי"ז נתדבקו במדתו יתברך בבחינת 'מה אני, אף אתה', ועי"ז קבלו בני ישראל אהבה גדולה למדת החסד. שראו את הבורא הגדול שהוא עוסק תמיד לזון ולפרנס להחיות ולהטיב, כי לעולם חסדו.

מגילת חסד למעשה במתן תורה

וזה שאנו אומרים בתפילה 'כי באור פניך' באותה התגלות שהראית לנו פניך במעמד הר סיני, 'נתת לנו ה' אלקינו' שני מתנות. האחד הוא 'תורת חיים', הראית לנו שהחיים כולם תלויים בתוה"ק, והשני הוא 'אהבת חסד' שהשיגו שכל המציאות כולה קיומה ופרנסתה הוא חסדו ית' שממלא כל הארץ, ואילו היה הקב"ה מתנהג עם הבריאה בדין לא היה העולם מתקיים כלל. כשראו בני ישראל זאת, קבלו אהבה למדת החסד.

כמו שאמרו חז"ל שכל המדות הטובות שאנו צריכין לנהוג בהם, הוא בדרך 'מה אני.. אף אתה', וכמבואר ברמב"ם הל' דעות, מה הוא רחום אף אתה רחום וכו', וכן אמרו חז"ל על אברהם אבינו ע"ה מהיכן ידע להתדבק במדת החסד, כי התבונן בההטבה הגדולה שהקב"ה מטיב ועושה חסד תמיד. והבין כי מה ה' אלקיך דורש מעמך, רק שתלך בדרכיו. לכן הראה הקב"ה כביכול את אחדותו ית', ללמוד מדרכיו.

וכתב הח"ח שזהו הטעם שבני ישראל קורין בשבועות מגילת רות, שאמרו חז"ל שאין בו לא טומאה ולא טהרה, לא איסור ולא היתר, ולמה נכתבה רק להודיעך גמילות חסדים.

אי' בגמ' יבמות ק"ט שכל האומר אין לו אלא תורה, אפילו תורה אין לו, אם הוא רק רוצה ללמוד תורה בלבד, בלי לגמול חסד עם הבריות, אפילו תורה אין לו. וביאר הח"ח כי גם לימוד התורה צריך להיות בכונה למטרת החסד. כי העוסק בתורה ממשיך חסדים בעולם וגורם שלא יצטרכו כלל ללכת לבית החולים, אחד גומל חסדים ע"י שהולך לבקר חולים, ואחד גומל חסדים ע"י שחוסך אנשים שלא יבואו לשם.

וכתב הח"ח שאי אפשר לצאת ידי חובה בלימוד תורה בלבד, כמו שכתוב בגמ' רבה דעסיק בתורה חי ארבעים שנה, אביי דעסיק בתורה ובמצוות חי שיתין שנין. כי התורה הוא חסד בחלק המחשבה שבאדם, ורצונו ית' שגם האיברים בגשמיות יהיו עסוקים בחסדים. רבה ואביי היו מבית עלי, שנאמר על זרעו שימותו בצעירותם רח"ל, רבה שעסק בתורה, עשה חסד עם מוחו, חי ארבעים שנה, אביי גם עסק בתורה וגם עשה גמילות חסדים בפועל, עסק במקוואות ועירובין ופעולות הטבה וחסד, לכן האריך שנים שישים שנה.

זהו הלימוד שאנו לומדים ממעמד הר סיני 'כי באור פניך נתת לנו תורת חיים ואהבת חסד'.

מתנות עניים בימי התשלומין דמתן תורה

כתב החת"ס בפרשת אמור בסדר המועדות, שם נמנו כל סדר הימים טובים זה אחר זה, ומה נפלא הדבר שבין שבועות לראש השנה, לאחר שכתוב שלא לעשות מלאכה בחג השבועות, הזכיר הכתוב הלכות לקט שכחה ופאה, וּבְקָצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם [ויקרא כג,כב] ותיכף אח"כ עובר הפסוק לראש השנה. וצ"ע מה ענין זה לכאן. ועוד צ"ע שהרי פסוק זה כבר כתוב כולו בפרשת קדושים [יט,ט]?

ותירץ החת"ס כי בגמ' חגיגה דף י"ג למדו חז"ל מפסוק זה שיש ימי תשלומין לחג השבועות, להקריב בהם עולת ראיה ושלמי חגיגה, מה חג המצות יש לו תשלומין ששה, אף חג השבועות. ודרשוהו גם מפסוק 'ובקוצרכם' איזהו חג שאתה קוצר ואתה קורא אותו מקרא קודש, זה חג השבועות, כי בחוה"מ פסח וסוכות אסור לקצור בהם, כדעת הראשונים שמלאכת חול המועד הוא מדאוריתא, אך כאן בשבועות כתוב 'מקרא קודש - ובקוצרכם', בא ללמד על ימי ההשלמה דחג השבועות, בבוקר יביא בביהמ"ק עולת ראיה ואח"כ ילך לשדהו לקצור קציר ארצו, לא רק דבר האבד, אלא לכתחילה. ואח"כ אחה"צ ישוב לביהמ"ק ויביא שלמי חגיגה. עם בגדי חג ושמחה.

והרי זה פלא גדול, בבוקר ואחה"צ הוא בביהמ"ק בבגדי חג, בעולת ראיה ושלמי חגיגה, ובין זה לזה עמד עם כובע קש על הקומביין וקצר את התבואה בשדה. מכאן למדנו שיש ימי השלמה לחג השבועות.

עשיית מלאכה בימי השלמת הקרבנות

בפרק מקום שנהגו מבואר שביום שאדם מביא קרבן, הוא אסור במלאכה, ולמדוהו מקרא, ולכן אין עושין מלאכה בערב פסח אחר חצות לכו"ע. והקשה במשנה למלך איך דרשו בחגיגה דף י"ג ובקוצרכם על ימי השלמת חג השבועות שמביאים בהם קרבנות ועוסקים במלאכה? ושתי תשובות בדבר, האחת. כי 'הכא שאני', דבא הכתוב 'ובקוצרכם' והתיר מלאכת השדה בימי הבאת עולת ראיה ושלמי חגיגה. והשנית שתחילה יעסוק במלאכתו, ולעת ערב יבא להביא עולת ראיה ושלמי חגיגה. [לא כהציור הנ"ל שהביא העולה בבוקר והשלמים אחה"צ].

ועדיין צריכין למודעי מדוע עשה ה' ככה שיביאו קרבנות ראיה וחגיגה תוך ימי קצירה. וביאר החת"ס כי הימים האלה הסמוכים למתן תורה, לא עשאן הקב"ה חול המועד כפסח וסוכות שהרבה מלאכות אסורים בהם, וזאת כדי שיהיה לו ית' נחת רוח ממצות לקט שכחה ופאה דבשעת קצירה. אילו היו ימים אלו נחשבים כחול המועד שבועות, היו בתי מדרשות מלאים לומדי תורה - כי לא ניתנו מועדות אלא לעסוק בהם בתורה, אך השדות היו ריקניים, והעני והגר לא היה להם מתנות עניים.

תיכף מוצאי מתן תורה ביקש הקב"ה לשלוח אותנו חזרה לשדה, לתת מתנות עניים. אם תעסוק בתיקון ליל שבועות שבעה ימים נוספים, מה יאכל העני? והרי כל האומר אין לי אלא תורה, אפילו תורה אין לו. לכן החזירנו הקב"ה לעבודת השדה תיכף אחר מתן תורה, וכפל הפסוק בתוך ימי המועדות. כי ניחא לו ית' שנעסוק תיכף ומיד בגמילות חסדים, כי באור פניך נתת לנו תורת חיים ואהבת חסד.

ומי לנו גדול מהחפץ חיים, לימוד תורתו נודעת לכל ישראל, ואעפ"כ חיבר ספר חשוב מאד ספר 'אהבת חסד' והיה הספר יקר בעיניו עד למאד.

מניעת חסד ועשיית חסד ממגילת רות

ולכן קורין רות בשבועות ללמדנו על מעלת החסד, וכמה חמור אם מונע עצמו מהחסד, שאלימלך יצא מארץ ישראל כי לא היה לו סבלנות לטפל עם העניים, לכן ברח לחוץ לארץ לעסוק בתורה במנוחה והשקט, שהעניים לא יבלבלו אותו... ונענש על זה מאד, כמעט שלא נשאר ממשפחתו שם ושארית. עד שנתעורר שם נקודה של חסד שעשתה רות עם חמותה, וכן כל שאר המגילה מלמדת על עשיית חסד בשלימות. וממשפחת חסד זו נולד דוד שורש משיח וגאולת ישראל. כל זה נשתלשל ע"י קיום פסוק זה 'ובקוצרכם... לא תכלה פאת שדך בקוצרך, ולקט קצירך לא תלקט, לעני ולגר תעזוב אותם'.

ודורשי רשומות מצאו רמז בפסוק זה על נעמי ורות, ט' דתיבת תלק"ט ותיכת לענ"י, בגימ' נעמ"י. 'ולגר תעזוב' יש בו אותיות רות. [רוקח].

חסך הכתוב את ישראל כדי שיעשו חסד

אי' בספרי [ראה, פסקא פז] 'רבי שמעון אומר פסח וחג שאין עונת מלאכה עשה זה ז' וזה ח'. עצרת שהיא עונת מלאכה אינה אלא יום אחד בלבד מלמד שחסך הכתוב על ישראל'.

רבי שמעון בר יוחאי שהוא יצא מהמערה בפעם הראשונה ולא הבין מה להם ליהודים לחפש בשדה, לאחר שיצא מהמערה בפעם השנית, הוא מסתכל ורואה כמה נחת רוח יש להקב"ה כשהולכים לשדה ומקיימים מצוותיו, הוא זה שדורש כאן בספרי שעשה הקב"ה שבועות רק יום אחד, לא כפסח וסוכות שאינם עונת מלאכה, שבועות שהוא עונת מלאכה אי אפשר להפריע להם ממלאכת השדה. וזהו הדיבור הראשון לאחר מצות חג השבועות... כי רבי שמעון הוא זה שאומר בזוה"ק עה"פ 'פרש חגיכם' על מי שאינו נותן לעני ולגר, ולכן הוא משבח מאד את מלאכת השדה שיש בהם מתנות עניים.

ועתה נעיין בספרי המפרשים על מגילת רות, כדי ללמוד ממגילה זו לימודי אמת ל'אהבת חסד'. ונזכיר מדברי הרמ"א, הג"מ רבי שמואל דיאוזידו זי"ע ועוד.

גומל למקבל שהוא העושה חסד עמו

הנה מצאנו בתורה שאחד מפירושי תיבת חסד הוא 'בושה', ואיש אשר יקח את אחותו חסד הוא, ונכרתו לעיני בני עמם, ומבואר במפרשים כי אחד מהלשונות של בושה הוא חסד, כדמתרגם בבני יעקב 'כי חרפה היא לנו' 'חיסודא היא לנו', ובפרשת אחרי 'חסד הוא' תרגם אונקלוס 'קלנא הוא', וברש"י כתב שחסד לשון בושה. והענין כי באמת יש בגמילות חסד בושה למקבל, אך

החסד האמיתי הוא להפוך את המציאות שהמקבל לא ירגיש שום בושה כלל.

והקשה המלבי"ם דא"כ מדוע נקרא בשם 'חסד', והרי תכלית ההטבה הוא שלא להביא את המקבל להרגשת בושה, וא"כ מה ענין בושה לכאן?

והביאור הוא כי עבודת הנותן לקחת הבושה על עצמו, לתת הרגשה למקבל שהוא המטיב ועושה 'חסד' עם הנותן, כביכול הנותן נמצא בהרגשת בושה בשעת הנתינה. ולא רק כמשחק בעלמא אלא באמת, כמו שכתוב במגילת רות שהיה בועז מתבייש כשהטיב ועשה חסד עם רות.

בועז אשר עשיתי עמו היום חסד

וזה שכתוב: וַתֹּאמֶר לָהּ חֲמוֹתָהּ אֵיפֹה לִקַּטְתְּ הַיּוֹם וְאָנָה עָשִׂית יְהִי מַכִּירֵךְ בָּרוּךְ וַתַּגֵּד לַחֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר עָשְׂתָה עִמּוֹ וַתֹּאמֶר **שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמּוֹ** הַיּוֹם בֹּעַז, לא אמרה רות 'אשר עשה עמי', כי בועז היה גאון במדת החסד שנתן הרגשה לעניים הבאים לשדהו, שהם המטיבים עמו והוא מתבייש על עוצם החסד שהם עושים עמו. מסתמא היה מבקש מהם, שיעשו לו טובה ויבואו גם למחר ללקט בשדהו, כי אינו יכול בלעדיהם. עד כדי כך שכבר התבייש מרוב טובות שהוא מבקש מהם. כי באמת 'יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית'.

מתנת בשר ודם בלא בושה וכלימה

ובזה מובן מה שמבקשים בברכת המזון 'ואל תצטריכנו לידי מתנת בשר ודם', איך יכולים כל ישראל לבקש בקשה זו, והרי העולם מתנהג שיש נותנים ויש מקבלים, וכבר ביקש דוד המלך מאת ה' 'ישב עולם לפני אלקים' שיהיה לכל אחד כל צרכיו מבלי להזדקק לאחרים, ואמר לו הקב"ה 'כי אמרתי עולם חסד יבנה', כך צריך להיות הנהגת העולם שאחד מקבל מחבירו. וא"כ איך אפשר לבקש 'אל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם', והרי אי אפשר לפרש שהכונה שהשני יהיה הנצרך ולא אני, שלא נחשדו ישראל על כך. כשיש אהבת ישראל באמת, רוצה כל אחד שהוא עצמו יהיה ה'נצרך' שלא לצער את חבירו להיות נצרך תחתיו ח"ו.

אלא שנסמך לתפילה זו 'שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד', ומבואר בראשונים שכונת התפילה היא שגם כשנצרך לקבל מאחרים, יהיה אותו הנותן בעל לב מבין לתת באופן כזה שלא יהיה למקבל שום בושה וכלימה.

וזה שכתוב בבועז: וַתָּקָם לְלַקֵּט וַיְצַו בֹּעַז אֶת נְעָרָיו לֵאמֹר גַּם בֵּין הָעֳמָרִים תְּלַקֵּט **וְלֹא תַכְלִימוּהָ**: הזהיר בועז את הנערים שילמדו לתת לעניים באופן מכובד בלי בושה וכלימה.

היפך חסדו בנישואין לחסד רות עמו

וכל עיקר השידוך עם בועז היה חסד של אמת שאין לשער ולתאר, הוא היה שופט את ישראל הרבה מאד שנים, ובאה גיורת ממואב שהיחוס שלה אינו מפואר כ"כ, וחמותה לשעבר אמרה לה שיש איזה שייכות במשפחה עם בועז, והיא מבקשת ממנו 'ופרשת כנפך על אמתך', והוא עושה חסד שלם באופן 'אשר עשיתי עמו', שנותן למקבל הרגשה שהמקבל הוא הנותן, ברוכה את להשם, כי בועז נתאלמן מאשתו לפני אותו זמן, ועשה עצמו כמסכן שיש עליו רחמנות גדולה כ"כ, 'הטבת חסדך האחרון יותר מן הראשון', לרחם על אלמן זקן מופלג, ולהסכים להנשא אליו.

והרי אותו 'גואל' שלא נזכר שמו, דיבר דברים של טעם 'לא אשחית את נחלתי', וכי מי הוא זה שיסכים לישא אשה שאינו פשוט כלל אם היא מותרת לבא בקהל, צריך לכתוב כמה ספרי שו"ת כדי להתירה. ואעפ"כ בועז נותן לה הרגשה שהיא מטיבה עמו חסד אחרון יותר מן הראשון, בו בזמן שהוא מטיב עמה חסד כפול ומכופל. זהו 'איש חסד' שמתנהג בגאונות מופלגת איך לתת למקבל הרגשה של נותן.

תלה חסד הנישואין בהכרח חלקת השדה

ולא עוד אלא שחידש חידושים נפלאים שזה מחובתו לישאנה, שהרי לוקח את הקרקע, וממילא קנה את אשת המת להשאיר שם ושארית לנחלתו. וזהו קשר מופלא מאד שלא מצאנו כמותו בפרשת בהר, רק כתוב 'כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו ובא גואלו הקרוב אליו' ופודה את הקרקע, אבל לא כתוב שם שאם השאיר אלמנה צריך שישאנה. אלא שבועז עשה בגאונותו כאילו לא עשה שום חסד, אלא מחובתו הוא לישאנה, ואדרבה היא מטיבה עמו חסד אחרון יותר מן הראשון.

נער ניצב על הקוצרים להשגיח בלקט ושכחה

וַיֹּאמֶר בֹּעַז לְנַעֲרוֹ הַנִּצָּב עַל הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנַּעֲרָה הַזֹּאת: וַיַּעַן הַנַּעַר הַנִּצָּב עַל הַקּוֹצְרִים וַיֹּאמַר נַעֲרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא הַשָּׁבָה עִם נָעֳמִי מִשְּׂדֵה מוֹאָב:

וכבר תמהו חז"ל מה לו לבועז לשאול על הנערה, ובבעלי התוספות הקשו עוד מה לו לבועז לשאול את הנער על הנערה. ותירצו שתיקן בועז בשדהו משגיח מיוחד שיזהיר את הקוצרים לקיים מצות לקט שכחה ופאה, וכמו משגיח במאפיית מצות שצועק וגוער ומזרז את כל העוסקים במלאכת הקודש, כך צריך משגיח מיוחד למתנות עניים, בפרט ב'לקט' שאין אדם מרגיש שנפלו שתי שיבולים, ואין הקוצר רוצה שיראו הכל שיש לו שתי ידיים שמאליות, שהרי הוא עובד כאן בקצירת השדה, אם יתעצל ויפלו ממנו הרבה מדי לקט, יהיה נסיון גדול לבעל השדה להחזיק פועל כזה... וכ"ש שכחה...

ונתיירא בועז מה יהיה כשאני לא אעמוד בשדה, מי ישמור על הקוצרים שיקיימו כראוי מתנות עניים. לכן העמיד נער מיוחד הנצב על הקוצרים שהיה כל תפקידו לשמור על מתנות עניים. וכן היה מלאכת הנער לכוון את העניים ללכת לדרום או לצפון, לדעת היכן קוצרים עכשיו כדי להזדרז לקחת מהלקט והשכחה.

עוד אמרו בעלי התוספות שזה שאמר בועז לקוצרים 'ה' עמכם', לעודדם ולחזקם על שמתנהגים כראוי במצות לקט שכחה ופאה.

ה' עמכם בידים שמאליות למתנ"ע כראוי

עוד זאת לימד בועז את הקוצרים שהוא יותר שמח כשיש להם ידיים שמאליות ונופל מהם הרבה לקט ושכחה, אדרבה מי שהוא מדי מוצלח, אין לו מקום בשדה בועז... וזה שאמר 'וגם שול תשולו לה מן הצבתים', אל תחמירו בהלכות שכחה שיהיה בטוח שזה שכוח ממש, [אף שדנו המפרשים איך מותר להקל ולומר שזה שכחה, והרי מתנות עניים פטורים מתרומות ומעשרות, ואם אין זה שייך לעניים, נמצא שנתחייבו בתרו"מ, מסתמא נתן להם בועז לתרום עליהם ממקום אחר].

כשנכנס בועז לשדהו, אינו מסתכל על ההצלחה הגדולה והברכה שבעומרי התבואה, אלא דואג האם הצליחו העניים לקבל היום בשפע, כשרואה שאכן ליקטו הרבה, ושש ורחב לבו כשיראה את ההצלחה של העניים. וזה שאמר 'שול תשולו', אל תהיו מוצלחים כאלה, תנו בשפע לעניים.

גושי הלום בראש השולחן כדרך בעה"ב

ראיתי בספר 'אגרת שמואל' להג"מ רבי שמואל דיאוזידו זי"ע בעל 'מדרש שמואל' על מס' אבות, שביאר על מגילת רות בפסוק 'לעת האוכל גושי הלום', ודרשו חז"ל 'אין הלום אלא לשון מלכות', 'הביאני עד הלום', 'כתר הולמתו', וזה שכתוב 'גושי הלום' שקרא בועז לאורחים שישבו בראש השלחן במקום שבעל הבית יושב. זהו לשון מלכות שמבין ומשכיל אל דל להושיבו בדרך כבוד בראש השלחן. לא כמי שמכניס אורח לביתו, הוא בעצמו יושב על כסא מכובד בראש השלחן, ולאורח הוא נותן כסא פלסטיק דכתר בסוף השלחן, המצוה בשלימות היא לתת לאורח את הכסא המכובד עם הידיות, גם כשיש לו שכל ולא יתיישב על כסאו של בעל הבית, עצם ההצעה וההגשה לומר לו 'גושי הלום', כבר מחזק ומשמח את נפשו.

ואם דרשו חז"ל בגמ' על הנותן צדקה שמתברך בשש ברכות, והמפייסו מתברך בי"א ברכות, אין לך פיוס גדול מזה, לתת לו כסא מכובד ביותר. וכן פירש המלבי"ם על אתר 'גושי הלום' שקרא לה בועז שתשב בראש השלחן כדרך בעל הבית.

וַתֹּאמֶר אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי כִּי נִחַמְתָּנִי וְכִי דִבַּרְתָּ עַל לֵב שִׁפְחָתֶךָ וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה כְּאַחַת שִׁפְחֹתֶיךָ. ביאר רבינו שמואל דיאוזדו זי"ע שהשיבה רות ואמרה לבועז לאחר שביקש שתשב בראש השלחן, והרי אינני ראויה אפילו להיות כאחת שפחותך ואעפ"כ אתה מכבד אותי לישב בראש השלחן.

כך היא השלימות של מדת החסד, ולזאת קורין רות בשבועות, ואם ביו"ט עצמו אומרים המגילה במהירות, הרי לנו ימי השלמה להשלים את הלימוד ולא המדרש העיקר אלא המעשה.

גדול בתורה ומורשתו לדורות בחסד

כתב השפת אמת [שבועות תר"מ] אהא דאמרו חז"ל שהיה בועז שופט ישראל שנים רבות, מסתמא היה מחדש הרבה חידושי תורה בכל מקצועות התורה, ומכל החידושים האלה לא נשאר לנו מאומה רק הלכה אחת שלמדו ממנו חז"ל 'וזאת לפנים מישראל שלף איש נעלו', רב ולוי דרשו בזה הרבה לומדות, אבל מכל מה שלימד את ישראל כל ימי חייו לא נשאר מעיקר תורתו לישראל רק מדת החסד והרחמנות על הגיורת, 'ויצבט לה קלי'.

אע"פ שדרשו עליו 'בו - עז' ואין עוז אלא תורה, אין אנו יודעים מכל הפלפולים שחידש אלא חידושים במדת החסד, עומד אצל הקוצרים ומזהירם על מתנות עניים.

מועד של תשעה באב מקציר מתנות עניים

כתב החיד"א שבסדר מועדות השנה יש עוד מועד בין שבועות לראש השנה והוא תשעה באב שאנו יושבים ומצפים בכל יום ויום שיתהפך במהרה ליו"ט גדול מכל הימים טובים, אמנם בפרשת אמור לא מצאנוהו כאחד ממועדי ישראל, שהרי מיד אחר סדר 'וביום הביכורים' דשבועות, סמך הפסוק 'וביום השביעי באחד לחודש'. וביאר החיד"א שבאמת כן מרומז בפסוק יו"ט דתשעה באב: 'ובקוצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקצרך ולקט קצירך לא תלקט', כי ממצוה זו שקיימה בועז בשלימות, נתגלגלו הדברים ונולד משיח בן דוד, ויום הולדתו בתשעה באב, שיתהפך במהרה ליום מועד ושמחה.

וזה שכתוב כי באור פניך נתת לנו ה' אלקינו תורת חיים ואהבת חסד, השוה אהבת חסד לתורת חיים. וכאמור מדברי הח"ח שאפילו לימוד התורה יהיה מצד האהבת חסד שבה.

נעמי כמשל לירידת נשמת האדם בגוף

כתב הרה"ק רבי פינחס מנחם מפילץ זי"ע בספה"ק 'שפתי צדיק' ע"פ מה שכתוב בזוה"ק על רות שהנשמה נקראת נעמי, מושרשת בנועם העליון תחת כסא הכבוד, אך לאחר שירדה לגוף בעוה"ז ועבר עליה מה שעבר עליה, אזי היא קוראת ואומרת 'אַל תִּקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי קְרֶאן לִי מָרָא כִּי הֵמַר שַׁדַּי לִי מְאֹד', כי המעשים של האדם בבחינת מחלון וכליון לא עלו יפה כרצון הנשמה. אך לאחר כל ההשתלשלות באה בשורה טובה יֶלֶד בֵּן לְנָעֳמִי וַתִּקְרֶאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אֲבִי יִשַׁי אֲבִי דָוִד.

וביאר רבי פינחס מנחם ע"פ הנ"ל כיון שהנשמה בוכה ומתמרמרת על המעשים שאינם טובים, יש לנו להתייחס אל הנשמה שבתוכינו בהרגשת חמלה ורחמנות עצומה שהיא נצרכת ונזקקת מאד לתורה ומעשים טובים יומם ולילה.

תורת חיים באהבת חסד לנשמתו

וכך יתעורר האדם לרחם על נפשו האלקית, והרי אין לה שובע מרוגלך וקפה, כבוד או כסף ושאר הבלי עוה"ז, והנשמה משתנקת מבכי ואומרת 'נתנני ה' בידי לא אוכל קום', גוף גוף, הרי רק לך יש ידיים ורגליים, ובכל עת אתה יכול לרחם עלי לקום ללכת לבית כנסת ללמוד תורה לשמה ולהתפלל בכונה, תקום ותעשה עמי חסד של אמת, אנא ממך ברחמים. כי כל שאר העסקים שלך לא נותנים לי שום נחת, לא אכפת לי בין טראמפ לביידן, החיות שלי רק כשתתעניין בין אביי לרבא, בין המגיד מזלאטשוב לבין המגיד ממעזריטש.

כל זמן שאתה מתעסק בעיתונים וחדשות, אין לי שום חיות ותקוה, רק כשתבשרני במהרה 'יולד בן לנעמי', 'ברוך ה' אשר לא השבית לך גואל', שתרוץ מיד למקוה ולבית המדרש ולהתחדש בעבודת ה', וכל מעשיך רק כ'אהבת חסד' להטיב עם נשמתך, או אז יש לי תקוה. ואל תהיה זקן בעיניך אע"פ שכבר עברו עליך שישים או שבעים שנה, הבט נא במגילת רות ותראה שגם לאחר שהמד שד"י לי מאד, יכולים להתחדש ולשמוע בשורה טובה 'יולד בן לנעמי' ותקראנה שמו עובד', תתחדש להיות עובד ה' ולגאול את נפשך ואת נפש כל בית ישראל.

וכן צריך להיות כוונת האדם בכל מעשיו הטובים לעשות חסד עם נשמתו, וכמו שמצינו ב'לשם יחוד' דעטיפת הטלית שמתפללים שתנצל נפשו רוחו ונשמתו מן החיצונים, והטלית יפרוש כנפיו עליהם.

לגמול חסד עם עלובתא דא

חז"ל מזכירים מדברי הלל בלכתו לבית המרחץ שהוא הולך לגמול חסד עם 'עלובתא דא', היינו הגוף הקדוש שלו, כי הוא היה דבוק לקדושת נשמתו, לכן היה עיקר חסדו עם הגוף השכן, אך בדרך כלל האדם דבוק בגופו, וא"כ צריך שיהא עיקר חסדו עם הנשמה השכנה... וחסד זה הוא זמין לנו תמיד בכל יום ובכל עת ובכל שעה, עוד לפני שאתה הולך לבקר חולים בבית הרפואה, עסוק תחילה לגמול חסד עם נשמתך, פרק תהילים, פרק משניות, דף גמרא, שמירת המחשבה הדיבור והמעשה בקדושה וטהרה, תמאס ברע ותבחר בטוב, ובכך הנך גומל חסד עם הנשמה שלך.

גם זרע שהחמיץ יבוא לתיקונו בתשובה

עוד מבואר שם ב'שפתי צדיק' ע"פ דברי חז"ל שבת קי"ג 'לעת האוכל גושי הלום', רימז לה בועז רמז שעתיד לצאת מהם מלכות בית דוד, אין הלום אלא מלכות. 'וטבלת פתך בחומץ.. רבי שמואל בר נחמני אמר רמז רמז לה עתיד בן לצאת ממך שמעשיו קשין כחמץ ומנו מנשה'. וצ"ע מה ראה בועז לצער את רות ולבשר לה על מנשה שעתיד לצאת ממנה?

וביאר כי החומץ אע"פ שהוא קשה לשיניים הרי טובלים בו את הפת, ויש הרבה מאכלים מתובלים בחומץ, הרי שאף כשלעצמו הוא קשה, יש לו סדר של תיקון ותועלת. וזה שאמר בועז לרות, עתיד מנשה לצאת ממך, אע"פ שהוא קשה כחומץ, עתיד הוא להיות תיבול נפלא, 'וטבלת פתך בחומץ', כי אח"כ שב מנשה בתשובה וישיבהו ה' למלכותו, ובזוה"ק מבואר שהוא ראש לבעלי התשובה. וטבלת פתך בחומץ, שגם מנשה יבא לתיקון נצחי.

כי אע"פ שבשעת מעשה לא הבינה שהכונה שיצא ממנה מלכות בית דוד, שהרי היתה גיורת מואבית, ורק אח"כ בפרק ג' כשאמרה לה נעמי וסכת וירדת הגורן וגו', אז הבינה, אך במעשיו של בועז כבר היה מרומז מתחילה שכל המעשים שבעולם מתבררים בסוף ובאים לתיקון השלם, אפילו מעשיו של מנשה יכולים להטעים את המאכל.

מגילה של אהבת חסד פרי קבלת התורה

וזה שאמרו חז"ל על מגילת רות, אין בו לא איסור ולא היתר אלא להראות גמילות חסדים. ובברכי יוסף כתוב שהיו קהילות שנהגו לקרוא מגילת רות כהפטרה לאחר הנביאים, כי אחר קריאת התורה ועשרת הדברות, הפטירו במרכבה דיחזקאל, ואח"כ השלימו בכתובים במגילת רות, כי לאחר קבלת תורה צריך ללמוד על הפרי היוצא מהתורה והוא גמילות חסדים.

וכתב שיש קהילות שנהגו להיפך, [כמנהגנו] להקדים מגילת רות לפני קריאת התורה, כי אמרו חז"ל שהקב"ה זן את העולם כ"ו דורות בחסדו הגדול לפני מתן תורה, ואח"כ נתן תורה ומאז התורה מחיה את העולם, וכדי להורות על ה'אוצר מתנת חינם' שהיה העולם עומד עליו עד מתן תורה, אנו קורין מגילת רות המורה על דרכי החסד שקדמו לתורה.

ולדברי החפץ חיים הכל אחד, כי תוך כדי מתן תורה, הראה לנו הקב"ה ש'אהבת חסד' שוה ל'תורת חיים', ה' יזכנו להטיב מעשינו ולגמול חסד עם נשמותינו תמיד אמן ואמן.

לע"נ הרה"ח ר' אשר זצ"ל בהרה"ח ר' אברהם יהודא הי"ד (י"ז אדר תשע"ג)
לע"נ מרת אסתר דרייזיל ע"ה בת הרה"ח ר' שלו' זאב זצוק"ל (י"ח שבט תשל"ז)
לע"נ הרה"ח הר"ר בנימין מאניש זצ"ל בהרה"ח ר' ישראל זצ"ל (ד' ניסן תשע"ה)

עש"ק פ' שלח (חו"ל בהעלותך) ז' סיון תשפ"ג

	הדה"נ	מוצש"ק	בעלזא	ר"ת
ירושלים	7:08	8:26	8:40	9:02
בני ברק	7:24	8:29	8:37	8:59
חיפה	7:17	8:31	8:41	9:03
אשדוד	7:23	8:29	8:37	8:59
בית שמש	7:07	8:27	8:39	9:01
קרית גת	7:25	8:28	8:38	9:00
נוף הגליל	7:20	8:29	8:41	9:03

זמני השיעורים:

א'- ו' 09:00	שיעור בפרשת השבוע
א'- ו' 10:30	שיעור תלמוד בבלי
א'- ה' 11:15	שיעור במשניות
א'- ה' 19:15	שיעור תלמוד ירושלמי
א'- ה' 20:00	שיעור נביאים וכתובים
א'- ד' 20:45	רמב"ם יד החזקה
יום ה' 20:45	שיעור ביאורי תפילה

מספרי קול הלשון בארץ ובעולם:

מספר ישיר לשיעורי הרב רייזמאן:
אידיש- 03-6171105 | עברית- 03-6171106
ארה"ב- 7185591035

מספרי קול הלשון בארץ ישראל:
03-6171111 | *6761

אנגליה	+442081917000
ארה"ב	+17185215231
צרפת	+33980091256
אוסטרליה	+61390216884
דרום אפריקה	+27115680938
שוייץ	+41445087456
הולנד	+31208932952
מקסיקו	+52(55)41613064
קנדה	+5144469513
בלגיה	+32(3)8080388
ארגנטינה	+541152198855

מרכזיה קול הלשון: 073-2828268
www.kolhalashon.com | support@kolhl.com

להערות והצטרפות לפנות למייל:
yy5470@gmail.com | 5387234@gmail.com